स्थानीय सरकार

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

इच्छाकामना गाउँपालिका

चितवन, बागमती प्रदेश

इच्छाकामना गाउँपालिकाको

राजस्व सुधार कार्ययोजना

(Revenue Improvement Action Plan)

प्रतिवेदन

२०७९

नेपाल डेभलमेन्ट कन्सल्टेन्सी
अनामनगर, काठमाण्डौ

बिषय सुची

परिच्छेद १: परिचय १
१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य ३
१.३ राजस्व सुधार योजनाले राखेका उद्देश्यहरु ४
१.४ राजस्व सुधार योजना तर्जुमा विधि र प्रकृया ५
१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माणका चरणहरु ५
१.५.१ सन्दर्भ सामाग्रीहरुको सङ्कलन तथा अध्ययन 5
१.५.२ सूचनाहरुको सङ्कलन ६
१.५.३ राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी ७
१.६ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरु ७
परिच्छेद २. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ८
२.१ संक्षिप्त परिचय ८
२.१.१ गाउँपालिकाको अवस्थिति तथा प्रशासनिक विभाजन ८
२.१.२ गाउँपालिकाको भू-उपयोग ९
२.१.३ गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या ९
२.१.४ गाउँपालिकाको साँस्कृतिक अवस्था ११
२.१.५ गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्था १२
२.१.६ सामाजिक अवस्था १५
२.१.७ भौतिक अवस्था १६
२.२ मानव संसाधनको अवस्था १७
२.३ भौतिक सम्पत्तिको अवस्था १९
परिच्छेद ३. गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता २१
३.१ राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था २१
३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था २१

३.१.२ कानुनी व्यवस्था २२
३.२ आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था २९
३.३ आन्तरिक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण ३१
३.३.१ स्थानीय कर राजस्व ३१
३.३.२ गैर कर राजस्व ३९
परिच्छेद ४. आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था ४७
४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति ४७
४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता ५०
४.३ आन्तरिक आय परिचालन ५१
४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरु ५३
४.४.१ राजस्व प्रशासनका लागि उपयुक्त संगठन निर्माण ५३
४.४.२ आर्थिक ऐनमा सुधार ५४
४.४.३ आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधि ५४
४.४.४ राजस्वका दर निर्धारण तथा प्रचार प्रसार ५४
४.४.५ तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख ५५
४.४.६ समन्वय संयन्त्र ५५
४.४.७ चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता ५५
परिच्छेद ५. राजस्व सुधार कार्ययोजना ५६
५.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना ५६
५.१.१ रणनीति तथा कार्यनीति ५६
५.१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजना ५९
५.१.३ राजस्व प्रशासन सुधार कार्ययोजना ६२
५.१.४ उपसंहार ६५
परिच्छेद ६. आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण ६६
६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण ६६
६.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण ६७

परिच्छेद ७. अपेक्षित नतिजा ६९
७.१ अपेक्षित नतिजा ६९
७.२ राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयन ७१
परिच्छेद ८. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ७२
८.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ७२

अनुसूची

अनसूची १: तथ्याङ्क सङ्कलन सूची
अनुसूची २: विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम
अनुसूची ३: वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम
अनुसूची ४: आय प्रक्षेपणको ढाँचा
अनुसूची ५: माईन्युट
अनुसूची ६: फोटो

तालिका सूची

तालिका १ इच्छाकामना गाउँपालिकाको वडा विभाजन सम्बन्धी विवरण ८
तालिका २ इच्छाकामना गाउँपालिकाको भू-उपयोगको प्रकार ९
तालिका ३ इच्छाकामना गाउँपालिकाको वडागत घरधुरी र जनसङ्ख्या विवरण १०
तालिका ४ लिङ्ग र उमेरका आधारमा घरमुलीको विवरण १०
तालिका ५ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था १२
तालिका ६ मुख्य पेशाको आधारमा घरधुरीको विवरण १२
तालिका ७ गाउँपालिकाको पेशागत विवरण १३
तालिका ८ गाउँपालिकाको संस्थागत संख्याको रुपमा रोजगार विवरण १४
तालिका ९ गाउँपालिकाको बैंक तथा बितिय संस्थाहरु बैंक खाता सम्बन्धि विवरण १४
तालिका १० गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण १८
तालिका ११ गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको विवरण २०
तालिका १२ तहगत राजस्व अधिकार २१
तालिका १३ एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था २३
तालिका १४ प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट (प्रतिशतमा) २७
तालिका १५ कर राजस्वको बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था २८
तालिका १६ राजस्व बाँडफाँटका लागि भएको सिफारिसको आधारहरु (प्रतिशतमा) २९
तालिका १७ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था २९
तालिका १८ घरहरुको वर्गिकरण ३२
तालिका १९ भुमिको बर्गिकरण ३३
तालिका २० घरजग्गा बर्गिकरण अनुसार करको दर ३४
तालिका २१ व्यवसाय करको सम्भाव्यता विश्लेषण ३६
तालिका २२ बिज्ञापन दर रेट ३७
तालिका २३ जडिवुटी, कवाडी र जीवजन्तु करको दर ३८
तालिका २४ नक्सा पास दस्तुर विवरण ४०
तालिका २५ मनोरञ्जन करको बर्गिकरण ४२
तालिका २६ बन पैदावार बिक्रि दर ४४
तालिका २७ राजस्व परामर्श समिति पदाधिकारी तथा जिम्मेवारी ४७
तालिका २८ गाउँपालिकाको आय सङ्कलनको अवस्था ५२
तालिका २९ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको रणनीति तथा कार्यनीति ५६
तालिका ३० राजस्व सुधार कार्ययोजना ५९
तालिका ३१ राजस्व प्रशासन सुधार कार्य योजना ६२
तालिका ३२ आगामी ३ वर्षका लागि राजस्व प्रक्षेपण आधार ६६
तालिका ३३ आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण ६८
तालिका ३४ गाउँपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा ६९
तालिका ३५ अनुगमन योजना ७३

चित्र सूची

चित्र १ वित्तीय हस्तान्तरण संबन्धि ब्यबस्था १

चित्र २ घरधुरी तथा जनसंख्या वितरण १०

चित्र ३ संगठनात्मक रुपरेखा १९

चित्र ४ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ .... २२

चित्र ५ राजस्व प्रशासन चक्र प्रक्रिया २५

चित्र ६ आर्थिक प्रशासन उपशाखा अन्त्रगत राजस्व तथा आर्थिक प्रशासन ईकाई ५०

चित्र ७ इच्छाकामना गाउँपालिकाको कुल बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशत) ७०

चित्र ८ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ७२

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको राज्य सञ्चालन संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरि तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहको विद्यमान संवैधानिक व्यवस्था अनुरुप रहेको छ । संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारहरुलाई कार्य जिम्मेवारी तथा स्रोत परिचालन गर्न सक्ने उलेख्य अधिकार दिएको छ । स्थानीय निकायले आ-आफ्नो क्षेत्रमा पर्ने सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणको क्षमतालाई वृद्धि गर्न, आय परिचालन क्षमतालाई वृद्धि गर्न र आय परिचालन क्षमतामा सुधार गर्नु पर्ने हुन्छ । साथै प्राकृतिक तथा अन्य मानवीय कारणले अकस्मात सिर्जना हुने प्रतिकुल परिस्थितिलाई सामना गर्नसक्ने गरि उत्थानशील हुन पनि आय परिचालन क्षमतामा सुदृढ गर्नुपर्ने हुन्छ ।

चित्र नं १ : वित्तीय हस्तान्तरण संबन्धि ब्यबस्था

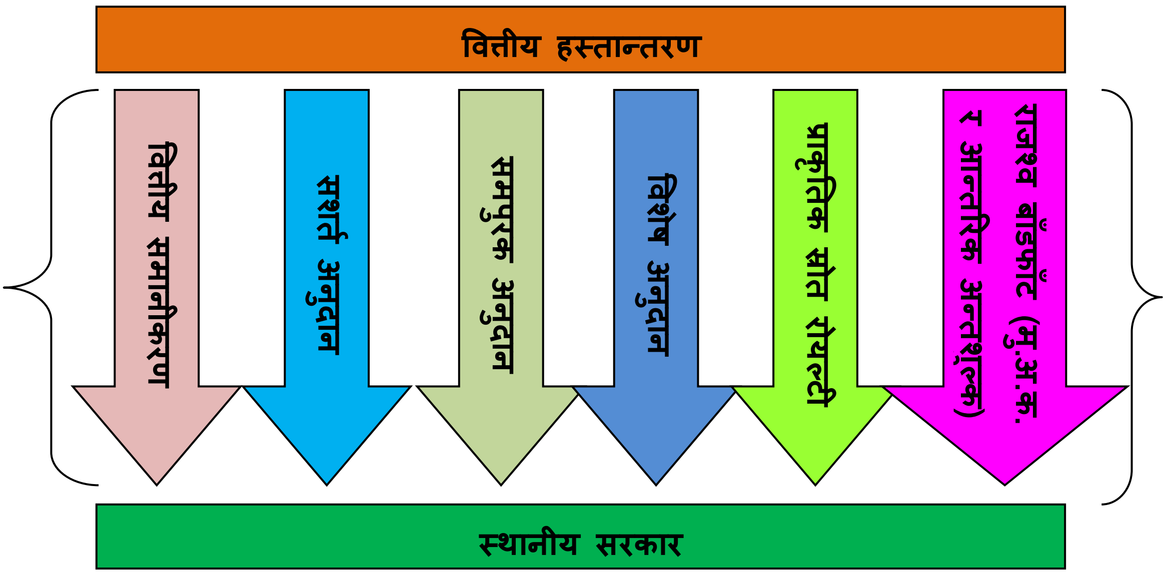

स्रोतः स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक पर्ने साधनको परिपूर्तिका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तिय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ ।

सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्तो अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्व आवश्यकता पुरा गर्न सम्भव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय वित्त

व्यवस्थापनका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर कर लगाउने र उठाउने गरि राजस्व अधिकार समेत संवैधानिक रुपमै प्रदान गरिएको छ । अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानून बमोजिम राजस्व बाँडफाँड बापत प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत गरिएको छ ।

स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएका वित्तीय अधिकारलाई ऐनको प्रावधान अनुसार व्यवस्थित तथा न्यायोचित तरिकाले पूर्णरुपमा परिचालन गर्न थप प्रयास गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस भएको छ । यसको मुख्य कारणहरुमा स्थानीय सरकारलाई प्राप्त कतिपय अधिकारहरु नयाँ भएकोले त्यसका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधि, संगठनात्मक व्यवस्था, सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना, आयको सम्भावना अध्ययन, नियन्त्रण प्रणालीको स्थापना आदि व्यवस्था तथा अभ्यासको कमी हुनु रहेको छ ।

स्थानीय सरकारको बढ्दो खर्च धान्नका लागि र उनीहरुको सामर्थ्य वृद्धि गर्नका लागि ती निकायहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता बन्न पुगेको छ यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरुको खोजी गर्ने, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरु पहिचान गरि कार्यान्वयनमा ल्याउने र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना आवश्यक देखिन्छ ।

राजस्व सम्बन्धी वर्तमान स्थिति अध्ययन, विश्लेषण गरि राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरुको पहिचान गर्ने, समग्र राजस्व प्रशासनलाई सुदृढ गर्ने तथा सोका आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सहजीकरण गर्ने प्रयोजनका लागि बागमती प्रदेश अन्तरगत का (११९) स्थानीय तहहरुले राजस्व सुधार कार्ययोजना (Revenue Improvement Action Plan) तयार गरि स्थानीय तहहरुको राजस्व सुधार गर्नका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरुको कार्ययोजना आवश्यक छ । सो कार्यका लागि प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमले यस प्रदेश अन्तरगतका विभिन्न स्थानीय तहहरुको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्नका लागि आवश्यक प्राविधिक सहयोग गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

यस दस्तावेज तर्जुमाको क्रममा भएका प्रयासहरुमा गाउँपालिकाका प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारवाला पक्षहरुले राजस्व परिचालनको क्षेत्रमा आधारभूत अभिमुखीकरण,

गाउँपालिकाको आन्तरिक आय सुधारका लागि सहभागितात्मक विधिबाट समस्या तथा अवसरहरुको पहिचान गरि मुख्य उपलब्धिका रुपमा गाउँपालिकाको कार्ययोजना तयारी र आय सम्भाव्यताको विश्लेषण गरी गाउँपालिकाको आय प्रक्षेपणलाई मार्गदर्शन जस्ता कार्यहरु रहेका छन् ।

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य

संविधानले सङ्घीयतामा तहगत सरकारलाई नै कार्यजिम्मेवारी निश्चित गरि ती जिम्मेवारीहरु पुरा गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्दा अन्तरसरकारी वितिय हस्तान्तरणको अलावा स्थानीय तहले राजस्व परिचालन गरि साधन स्रोतको जोहो गर्दछन् । जनताको बढ्दो माग बमोजिमको खर्च धान्नका लागि आवश्यक सामर्थ्य अभिवृद्धि गर्न पनि ती स्थानीय सरकारहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि हुनु अपरिहार्य देखिन्छ । यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरुको खोजी गर्न, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरु पहिचान गरि तिनको यथोचित कार्यान्वयन गर्न र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य रहेको छ।

स्थानीय तहलाई कर वा गैर कर वापत रकम तिर्ने स्थानीय निवासीहरुले आफुले तिरेको करको सदुपयोग भए नभएको निगरानी गर्ने र यस विषयमा नियमित रुपमा आफ्नो गाउँपालिका/नगरपालिकासँग प्रश्न सोध्ने हुनाले गाउँपालिका/नगरपालिकाहरु पनि जनताप्रति सोझै उत्तरदायी हुने वातावरण सिर्जना हुन्छ । सेवा प्रवाहमा पनि सुधार हुन्छ र जनताको सन्तुष्टिको मात्रा पनि बढ्दै जान्छ । आन्तरिक स्रोतबाट परिचालित राजस्व खर्च गर्दा स्थानीय तहले कुनैपनि बाह्य शर्तहरु पालना गर्नु नपर्ने भएकोले यसको मात्रा जति बढी भयो त्यति बढी मात्रामा स्वायत्तताको अनुभूति गर्दछन् । यसरी स्थानीय तह प्रदेश तहले जति बढी स्वायतता पूर्वक काम गर्न पाउँछन् त्यति नै यसको औचित्य पुष्टि हुदै जान्छ । यसका औचित्यलाई बुदागत रुपमा निम्न अनुसार रहेको छ।

- स्थानीय तहको राजस्वका सम्भावना, तिर्न सक्ने क्षमता र राजस्व प्रशासनको विश्लेषण गरी आवश्यक सुधारका उपायहरु पहिचान गर्ने ।
- स्थानीय तहको आन्तरिक आयका आधार, दायरा र दरको सम्भाव्यता विश्लेषण गरि राजस्व प्रक्षेपण गर्ने ।

- व्यवसायमैत्री कर प्रशासनबाट स्थानीय उद्यम, व्यवसाय लगायतका आर्थिक विकास क्रियाकलापहरुलाई करको आधार अन्तर्गत समेट्न आवश्यक मार्गदर्शन प्रदान गर्न ।
- स्थानीय तहले अपनाउनु पर्ने आय सुधारका कार्ययोजना तयार गरी सो राजस्व सुधार गर्न ।
- आवधिक योजना अन्तर्गतका योजनाहरुको कार्यान्वयन गर्नको निमित्त स्रोत सुनिश्चित गर्न ।
- वार्षिक बजेटलाई बढी यथार्थपरक, प्रभावकारी र उद्देश्यमूलक बनाउन ।
- स्थानीय तहको काम कारवाहीलाई अझै पारदर्शी तथा नागरिक प्रति जिम्मेवार बनाउन।

१.३ राजस्व सुधार योजनाले राखेका उद्देश्यहरु

गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका सम्भावनाहरुको पहिचान तथा अधिकतम परिचालनका लागि देखिएका समस्याहरु न्यूनीकरण गर्न कार्ययोजना तयार गरि सोको आधारमा आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपणमा गाउँपालिकालाई सहयोग पुर्याउनु नै यस योजनाको मूलभूत उद्देश्य हो । यस योजनाका खास उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन् :

- गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधीहरु तथा कर्मचारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- शीर्षकगत रुपमा सम्भावित करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- गाउँपालिकाको राजस्व वृद्धिको लागि आयका प्रमुख स्रोतहरुको सम्भावना र यथार्थ असुलीमा भएको फरकको पहिचान गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको संगठनात्मक सङ्कलन तथा बिलिङ्ग पध्दति र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सहित गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन तथा यसको कार्यकुशलताको विश्लेषण ।
- स्थानीय तहको आन्तरिक आय वृद्धिका सम्भावनाहरु पहिचान गरि आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनुपर्ने सुधार रणनीति सहितको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरि आगामी आर्थिक वर्षमा सुधारका लागि सुझाव प्रदान गर्ने ।

१.४ राजस्व सुधार योजना तर्जुमा विधि र प्रकृया

राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण बिधिमा मुलत: स्थलगत रुपमा सिक्ने र सिकाउँदै जाने विधिमा (Coaching & Mentoring) आधारित हुनेछ । गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाकालागि इच्छाकामना गाउँपालिकाको पदाधिकारी, कर्मचारी, राजस्व परामर्श समिति र सरोकारवालाहरुको अपनत्व र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले निम्नानुसारको विधि अवलम्बन गरिएको छ ।

- समय सारिणी निर्धारण।
- योजना तर्जुमा कार्यदल गठन
- आवश्यक सन्दर्भ सामाग्रीहरु सङ्कलन तथा अध्ययन।
- प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना।
- सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन एवम् विश्लेषण ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी (प्रारम्भिक) ।
- योजनाको मस्यौदा तयारी ।
- राजस्व सम्भावना विश्लेषण तथा राजस्व प्रक्षेपण ।
- मस्यौदा प्रतिवेदन गाउँपालिकामा प्रस्तुति र सुझाव सङ्कलन ।
- मस्यौदा पुनरावलोकन र अन्तिम मस्यौदा तयारी ।

१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माणका चरणहरु

इच्छाकामना गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने क्रममा तथ्याङ्कहरुको परिमाणात्मक र गुणात्मक विश्लेषण गरि मिश्रित विधिहरुको प्रयोग गरिएको छ र यसकालागि निम्न चरणहरु अपनाइएको छ ।

१.५.१ सन्दर्भ सामाग्रीहरुको सङ्कलन तथा अध्ययन

अध्ययन कार्यको प्रथम चरणमा सन्दर्भ सामाग्रीहरुको सङ्कलन तथा अध्ययन गरिएको छ। यस क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य सामाग्रीहरु संबन्धित निकायहरुको होमपेज बाट र केहि सामाग्रीहरु प्रतक्ष्य रुपमा संबन्धित कार्यालयहरुवाट संकलन गरिएको छ। यसरि संकलन गरिएका सामाग्रिहरु देहाय अनुसार रहेका छन्:

- स्थानिय निकायको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन, २०७६
- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

- आन्तरिक राजस्व व्यवस्थापनको तेस्रो सुधार कार्ययोजना (२०७५/७६-२०७७/७८)
- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७७
- सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन, २०७५
- बागमती प्रदेशको आर्थिक ऐन, २०७८
- इच्छाकामना गाउँपालिकाको गाउँसभाबाट स्वीकृत आर्थिक ऐन २०७८
- इच्छाकामना गाउँपालिकाको आ.व. २०७५/७६, २०७६/७७ र २०७७/७८ को आय/व्यय विवरण
- इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८

१.५.२ सूचनाहरुको सङ्कलन

इच्छाकामना गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष्य (राजस्व परामर्श समिति संयोजक), प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सूचना प्रविधि अधिकृत तथा आन्तरिक लेखा परीक्षक, महिला कार्यपालिका सदस्य, लगायतसँग प्रत्यक्ष छलफल गरिएको थियो । साथै सूचना सङ्कलनकालागि सूचना संकलन फारामको विकास गरेर गाउँपालिकामा आवश्यक छलफल र अन्तरक्रिया समेत गरिएको थियो र गाउँपालिकाको राजस्वको अवस्था बारे सूचनाहरुको सङ्कलन गरिएको थियो । आवश्यक सन्दर्भ सामाग्रीहरुको अध्ययन तथा विश्लेषण पश्चात विज्ञहरुको टोलीबाट तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलनका लागि तयार गरिएको फारमहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

- गाउँपालिकाको परिचयको लागि आवश्यक आधारभूत र संस्थागत सूचना तथा मुख्य पदाधिकारीहरुसँगको परामर्शकालागि तयार गरिएको सूचना सङ्कलन चेकलिष्ट अनुसुची २ मा रहेको छ । यस सूचीमा मुख्यत: गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय, गठन, राजस्व प्रशासनको अवस्था र विगत तीन आर्थिक वर्षको राजस्व परिचालनको स्थिति बारे जानकारी लिने उद्देश्यले यो फारमको प्रयोग गरिएको छ ।
- राजस्वका शिर्षकगत समूह छलफलका लागि आवश्यक सूचनासँग सम्बन्धित फारम अनुसूची २ मा रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भए अनुसार कर र गैरकर राजस्वहरुको शिर्षकगत रुपमा वर्तमान समस्याहरु, सम्भावना, समाधानका लागि गर्नुपर्ने उपायहरु र जिम्मेवार निकायको पहिचान र कार्यान्वयनको समयावधीका बारेमा समूहगत रुपमा छलफल गर्नका लागि यो फारम प्रयोगमा ल्याईएको हो ।

बिज्ञहरुले विकाश गरेको सूचना संकलन फारामको माध्यमवाट गाउँपालिकाको विगत तिन वर्षदेखिका आय तथा व्यय, आर्थिक ऐनमा भएका करका दरहरु , नीति तथा कार्यक्रमहरु र पूर्वनिर्धारित प्रश्नावली तथा ढाँचामा गाउँपालिका र वडास्तरका प्राथमिक तथा द्वितीयक स्रोतबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरु संकलन गरिएको हो ।

१.५.३ राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी

सन्दर्भ सामाग्री सङ्कलन तथा अध्ययन, गाउँपालिकासँग सम्पर्क, छलफल र सूचना सङ्कलन विधि निर्धारण र तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन लगायतका क्रियाकलापहरु तथा प्राप्त सुचनाको विश्लेषणका आधारमा पहिचान भएको वार्षिक कुल सम्भाव्यता र स्रोतबाट प्राप्त हुन सक्ने राजस्वलाई आगामी तीन आर्थिक वर्षका लागि प्रक्षेपण गरिएको छ । साथै इच्छाकामना गाउँपालिकामा मस्यौदा प्रतिवेदनको प्रस्तुतिकरण तथा छलफल वाट प्राप्त सुझावहरु सङ्लग्न गरि अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.६ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरु

इच्छाकामना गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना निम्नानुसारका सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

- राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अध्ययन तथा विश्लेषण मुख्य रुपमा गाउँपालिकाको अभिलेख, दस्तावेज, प्रतिवेदन, ऐन तथा प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूका साथै बाग्मती प्रदेश सुशासन केन्द्रवाट प्राप्त सुझावहरु सङ्लग्न गरि प्रतिबेदन तयार गरिएको छ।
- प्रतिवेदन तयार पार्दा गाउँपालिकाको बिगत ३ बर्ष देखिको कर कथा गैरकर राजस्व बाट प्राप्त भएका आम्दानी हरुलाई समावेश गरिएको छ भने प्रदेश तथा संघबाट प्राप्त अनुदानलाई पनि समावेश गरिएको छ।
- गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या तथा आर्थिक गतिविधिमा हुने वृद्धि, नगरपालिकाको सेवामा हुने वृद्धि र नागरिक सन्तुष्टिमा हुने वृद्धि, मूल्याङ्कन दरमा हुने वृद्धि तथा राजस्व दरको पुनरावलोकन आदि कृयाकलापहरूले भविष्यको राजस्व सङ्कलनमा असर समेत पर्नुका साथै कतिपय तथ्याङ्कहरू उपलब्ध नभएकोले आय प्रक्षेपण अनुमानमा आधारित भै गरिएको छ ।
- आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतका तीन वर्षहरूको आम्दानी र चालु वर्षको प्रक्षेपित आम्दानीलाई आधार बनाई औसत गणना गरि त्यसैका आधारमा आगामी तीन वर्षको बार्षिक आम्दानीलाई प्रक्षेपण गरिएको छ।

परिच्छेद २. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.१ संक्षिप्त परिचय

इच्छाकामना गाउँपालिकाको राजस्व सम्भाव्यता पहिचान, परिचालन र व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति, आर्थिक गतिविधिहरुको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । यस परिच्छेदमा यिनै स्थितिहरुलाई समेटेर संक्षिप्त परिचय प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.१.१ गाउँपालिकाको अवस्थिति तथा प्रशासनिक विभाजन

चितवन जिल्लामा विध्यमान ७ स्थानीय तहहरु १ महानगर, ५ नगरपालिका र १ गाउँपालिका रहेको छ जसमध्ये मध्ये एक मात्र गाउँपालिका इच्छाकामना गाउँपालिका हो। यो प्राकृतिक छटाले भरिपूर्ण एक सुन्दर गाउँपालिका हो । साविकका दारेचोक, चण्डिभञ्ज्याङ्ग, काउले र दहखानी गा.वि.स.का सबै वडाहरुलाई एकत्रित गरेर ७ वटा वडाहरु रहेको यस इच्छाकामना गाउँपालिकामा जनजातिहरु (गुरुङ्ग, मगर, तामाङ्ग, नेवार, थकाली) अति सिमान्तकृत चेपाङ्ग, अल्पसंख्यक मुस्लिम तथा खस आर्यमा ब्राह्मण, क्षेत्री, ठकुरी र दलित बसोबास गर्छन । राजधानी काठमाण्डौं देखि करिब १०० कि.मि. दक्षिण पश्चिममा रहेको यो गाउँपालिका समुन्द्री सतह ५०० मिटर उचाइ देखि १५०० मिटर उचाइमा अवस्थित छ। यस गाउँपालिकाको सिमाना पूर्वतर्फ धादिङ्ग जिल्ला, पश्चिममा तनहूँ तथा भरतपुर महानगरपालिका, उत्तरमा गोरखा जिल्ला र दक्षिणमा कालिका नगरपालिका रहेका छन् । बागमती प्रदेशको कुल क्षेत्रफल (२०,३०० वर्ग कि.मी.)को ०.८२ प्रतिशत तथा नेपालको कुल क्षेत्रफल १,४७,१८१ वर्ग कि.मी. को ०.११ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल १६६.७३ वर्ग कि.मी.(६४.३७ बर्गमाइल) रहेको छ ।

तालिका १ इच्छाकामना गाउँपालिकाको वडा विभाजन सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	साविकका गा.वि.स.हरु	साविक वडा नं.	क्षेत्रफल (बिघामा)
१	काउले	१ देखि ४ सम्म	४९४
२	काउले/चण्डीभञ्ज्याङ्ग	५ देखि ९ सम्म/ १ देखि ४ सम्म	५७७
३	दारेचोक	१, २, ५, ६, ७, ८ र ९	५५४
४	दारेचोक	३	५७५
५	दारेचोक/चण्डीभञ्ज्याङ्ग	४/५	७३७
६	चण्डीभञ्ज्याङ्ग/दाहाखानी	६,७,८,९/५,६	६६३
७	दाहाखानी	१, २, ३, ४, ७,८,९	८२८

स्रोत: सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८

२.१.२ गाउँपालिकाको भू-उपयोग

यस गाउँपालिकाको जम्मा भू-भाग मध्य सबैभन्दा बढी क्षेत्रफल कृषि क्षेत्रको (५०.११ प्रतिशत) रहेको छ । त्यसैगरी गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको २९.६९ प्रतिशत जमिन वन क्षेत्रमा रहेको छ भने चरण क्षेत्र १०.१३ प्रतिशत र बुट्यान क्षेत्रले करीब ८.६ प्रतिशत ओगटेको छ । इच्छाकामना गाउँपालिकाको भू-उपयोग विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २ इच्छाकामना गाउँपालिकाको भू-उपयोगको प्रकार

क्र.सं.	जमिनको प्रकार	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र	४४.११	५०.११
२	वन जङ्गल क्षेत्र	२६.१३	२९.६९
३	चरण क्षेत्र	८.९१	१०.१३
४	बुट्यान क्षेत्र	७.५७	८.६०
५	वगर क्षेत्र	०.५८	०.६६
६	खोला नाला क्षेत्र	०.४०	०.४६
७	बस्ती क्षेत्र	०.२८	०.३२
८	बाँझो जमिन	०.०१	०.०१
जम्मा		**८८.०३**	**१००.००**

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरणको प्रतिवेदन, २०७६

२.१.३ गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या

इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८ अनुसार यस गाँउपालिकाको कुल जनसङ्ख्या २६,३५० तथा घरधुरी सङ्ख्या ५,२२७ रहेको छ । गाउँपालिकामा पुरुषको सङ्ख्या १३,२०२ (५०.१० प्रतिशत) र महिलाको सङ्ख्या १३,१४८ (४९.९० प्रतिशत) छ । यस गाँउपालिकाको सरदर प्रतिघरधुरी जनसङ्ख्या ५.०४, लैंगिक अनुपात १.००४ र जनघनत्व २६६.९४ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. रहेको छ । सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या वडा नं ९ मा ४,००१ (१७.० प्रतिशत) र सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या वडा नं १ मा १,६२९ (६.९३ प्रतिशत) छ । जनघनत्वको हिसाबले हेर्दा सबैभन्दा बढी जनघनत्व वडा १ मा १६१.६१ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. तथा सबै भन्दा बढी वडा नं. ४ मा ६१९.८४ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. छ ।

तालिका ३ इच्छाकामना गाउँपालिकाको वडागत घरधुरी र जनसङ्ख्या विवरण

वार्ड नं.	घरधुरी संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	५४१	१५८९	१६४९	३२३८
२	६५१	१८७८	१७४४	३६२२
३	६८९	१७८७	१६५९	३४४६
४	७९८	१८३३	१८४४	३६७७
५	८५६	२१४७	२०३३	४१८०
६	७०६	१८४२	१९१६	३७५८
७	९८६	२१२६	२३०९	४४२९
जम्मा	**५२२७**	**१३२०२**	**१३१४८**	**२६३५०**

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८

चित्र २ घरधुरी तथा जनसंख्या वितरण

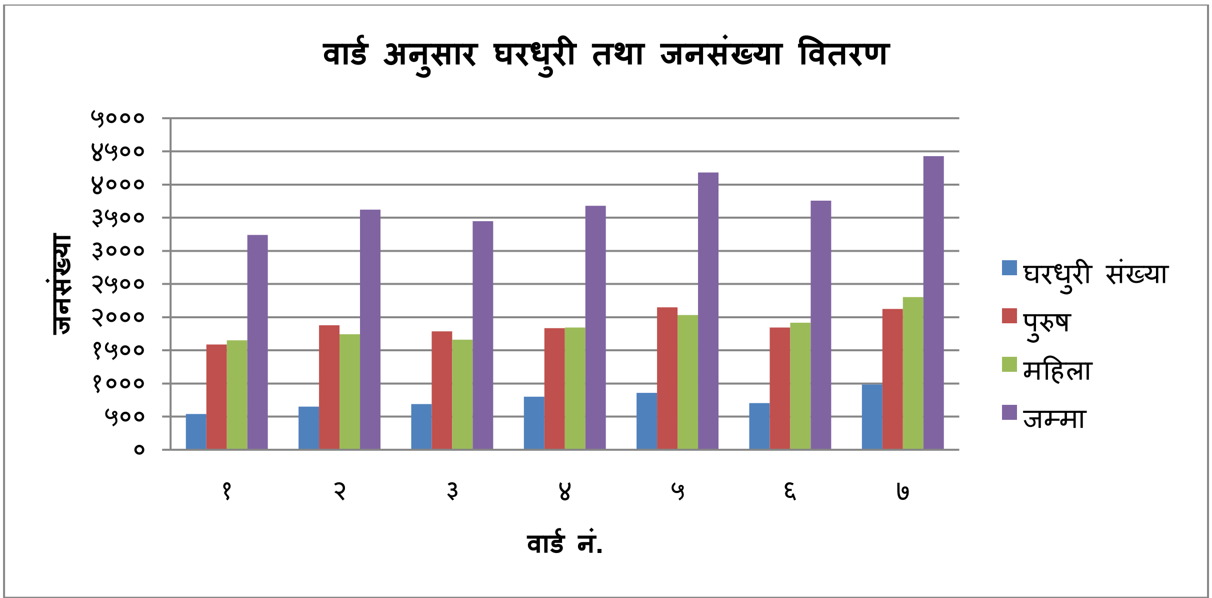

तालिका ४ लिङ्ग र उमेरका आधारमा घरमुलीको विवरण

लिङ्ग	घरमुलिको संख्या							जम्मा
	०-१४	१५-२५	२६-३५	३६-४५	४६-५५	५६-६०	६१ भन्दा माथि	
पुरुष	०	१८२	७८८	११०९	११०३	४४९	८२७	४४५८
महिला	०	५४	१८१	२२२	११३	५०	१४९	७६९
जम्मा	०	२३६	९६९	१३३१	१२१६	४९९	९७६	५२२७

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८

यस गाउँपालिकामा जातिगत हिसाबले कुल जनसङ्ख्याको क्षेत्री ४५ प्रतिशत, तामाङ ९.४२ प्रतिशत, ब्राम्हण ८.९७ प्रतिशत, नेवार ७.८९ प्रतिशत, मगर ७.३४ प्रतिशत, सार्की ५.४३ प्रतिशत, दमाई ४.५१ प्रतिशत तथा अन्य जातजातीहरुमा कामी २.७० प्रतिशत, सुनुवार २.०५ प्रतिशत, शेर्पा १.८३ प्रतिशत, जोगी १.३८ प्रतिशत, माझी ०.६३ प्रतिशत, गुरुङ ०.२० प्रतिशत, राई ०.२० प्रतिशत र अन्य २.४५ प्रतिशत बसोबास रहेको छ । मातृभाषाको आधारमा नेपाली बोल्नेको बाहुल्यता रहेको छ भने बाँकीले मुख्य भाषाको रुपमा तामाङ, शेर्पा, मगर, नेवार, सुनुवार लगायत अन्य भाषा बोल्ने गरेका छन् । गाउँपालिकाका ८७.६ प्रतिशतले नेपाली भाषा मातृभाषाको रुपमा बोल्ने गर्दछन् भने तामाङ भाषा बोल्ने जनसङ्ख्या ७.७ प्रतिशत, शेर्पा भाषा बोल्ने जनसङ्ख्या १.९ प्रतिशत, मगर १.४ प्रतिशत, नेवारी ०.६ प्रतिशत र सुनुवार भाषा बोल्ने जनसङ्ख्या ०.९ प्रतिशत छन् ।

२.१.४ गाउँपालिकाको साँस्कृतिक अवस्था

आफ्नो छुट्टै भौगोलिक, साँस्कृतिक, सामुदायिक पहिचान बोकेको यस इच्छाकामना गाउँपालिकामा विशेष रुपले ब्राम्हण, क्षेत्री, नेवार, तामाङ, सुनुवार, राई लगायत विभिन्न आदिवासी तथा जनजातिहरुको मिश्रित बसोबास रहेको छ । मुख्य बोलीचालिको भाषा नेपाली भएता पनि सबै समुदायको आ-आफ्नै खालका भाषाहरु प्रचलनमा रहेका छन् । स्थानीय चाडपर्व, भाषा, धर्म तथा संस्कृतिले कुनै पनि स्थानको सांस्कृतिक विविधता झल्काउने गर्दछ । जातिय, भाषिक, धार्मिक रुपमा विविधता बोकेको इच्छाकामना गाउँपालिका क्षेत्रमा स्थानीय चाडपर्व तथा संस्कृतिहरुमा विविधता पाइन्छ । यस क्षेत्रमा जनैपूर्णिमा, दशैं, तिहार, होली पूर्णिमा, तीज, गुरुपूर्णिमा, कृष्णाष्टमी, माघे संक्रान्ति, चैते दशैं, रक्षाबन्धन, रोदि घर, गाईजात्रा, धान्ने पूर्णिमा, ल्होसार, आदि मनाईने गरेको छ । धार्मिक तथा भाषिक रुपमा करीब एकरुपता रहेको यस गाउँपालिका क्षेत्रमा चाडपर्वका समयमा गरिने विभिन्न साँस्कृतिक क्रियाकलापहरुले यस क्षेत्रको सामाजिक र साँस्कृतिक उत्कृष्टता झल्काउने गर्दछ ।

२.१.५ गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्था

आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्या: इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८ अनुसार १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका आर्थिक रुपले सक्रिय जनसङ्ख्या ६२.९८ प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका ५ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था

वार्ड नं.	पुरुष	महिला	जम्मा
१	८९९	२१५	१११४
२	९८१	८५८	१८३९
३	११९९	११६४	२३६३
४	१०१२	९६४	१९७६
५	१५८९	१४५७	३०४६
६	१२४३	११७४	२४१७
७	१७६१	१७६९	३५३०
जम्मा	८६८४	७६०१	१६२८५

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८

मुख्य पेशाः मुख्य पेशाको आधारमा घरधुरीको विवरण अनुसार कृषि, उद्योग, व्यापार, नोकरी, ज्यालादारी, वैदेशिक रोजगार र अन्य पेशा रहेको छ। गाउँपालिकाका बासिन्दाहरु विशेष गरि कृषि पेशामा निर्भर रहेका छन् भने केही मात्रामा सरकारी नोकरी, व्यापार व्यवसाय र वैदेशिक रोजगार जस्ता पेशामा आवद्ध रहेका छन् । यसलाई वडागत रुपमा र प्रतिशतका आधारमा निम्न अनुसार देखाईएको छ।

तालिका ६ मुख्य पेशाको आधारमा घरधुरीको विवरण

वार्ड नं.	परिवारको मुख्य पेशाको आधारमा घरधुरीको संख्या						
	कृषि तथा पशुपालन	स्वरोजगार	व्यापार व्यवसाय	सरकारी जागिर	निजी क्षेत्रमा	बैदेशिक रोजगार	अन्य
१	३८१	१६	१३	९	४८	१७	५७
२	४६७	११	१७	१३	३२	३६	७५
३	३८६	१४	१३६	१६	३१	१११	५
४	४९२	१९	११८	२९	११	५३	७७
५	३८४	९	२४८	३२	१६	११४	६३
६	४२१	२२	६०	२४	१९	७२	८८
७	५९५	३१	१५२	४७	९८	४३	३०
जम्मा	३१२६	१२२	७४४	१७०	२२५	४४६	३९५

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८

गाउँपालिका क्षेत्रमा खेतियोग्य जमिन ४४.११ वर्ग कि.मी. रहेको छ जस अनुसार कृषि कार्यका लागि उपयोग गरिएको कुल जमिन ८६,७०५ रोपनी रहेको देखिन्छ भने ब्यापार ब्यबसायकालागि १५५६२ रोपनि उपयोग गरिएको छ । यसलाई कठ्ठामा परिवर्तन गर्दा कृषिमा १३३३९२.३० देखिन्छ भने ब्यापार ब्यबसायमा २३९४१ कटठ्ठा देखिन्छ। इच्छाकामना गाउँपालिकामा सबभन्दा बढी वार्षिक उत्पादन धान बाली ९,९८२ क्विन्टल उत्पादन हुने गर्दछ । त्यसै गरि मकै ८,१६५ क्विन्टल, कोदो २,१३२ क्विन्टल, गहुँ ६४९ क्विन्टल तथा आलु ३६८ क्विन्टल, तरकारी ३२८ क्विन्टल, दलहन १७९ क्विन्टल, फलफुल १७० क्विन्टल, फापर ३४ क्विन्टल र तेलहन ३० क्विन्टल उत्पादन हुने गर्दछ । यस गाउँपालिकाको वडा नं. ९ पोकलीको माथिल्लो भेग आलु उत्पादनको लागि प्रसिद्ध रहेको छ । यस गाउँपालिकामा चिराइतो, जटामासी, त्रिफला, पाँचऔंलो, घोड्ताप्रे, बोजो जस्ता महत्वपूर्ण स्वास्थ्यवर्धक जडीबुटीहरु पाइन्छ ।

यस गाउँपालिकाको पशुपालनको अवस्था हेर्दा राँगा, खसी, बोका, बाख्रा, सुंगुर, बंगुर, भैंडा, कुखुरा, हाँस, माछा, मौरी, आदि मुख्य पाल्ने गरिएको छ । गाउँपालिकामा दुधको उत्पादन उत्साहजनक अर्थात् लगभग १० लाख लिटर वार्षिक रहेको देखिन्छ । साथै मासुजन्य उत्पादन पनि आत्मनिर्भरता उन्मुख छ । तर माछा, मह तथा हाँस र भैंडाको उत्पादन न्यून देखिन्छ । फलफुलको लागि उपयुक्त हावापानी भएका कारण यस क्षेत्रमा सुन्तला, जुनार, आँप, कटहर, अनार, खुर्पानी, र अंगुर जस्ता फलफुल पाईन्छ । इच्छाकामना गाउँपालिकामा ८० वटा कृषक समूह र २७ वटा पशुपालन समूह दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका छन् ।

तालिका ७ गाउँपालिकाको पेशागत विवरण

क्र. स.	पेशा	प्रतिशत
१	कृषि तथा पशुपालन	५८.५
२	उद्योग, व्यापार	१०.५
३	नोकरी	१०.०
४	ज्यालादारी	७.१
५	वैदेशिक रोजगार	१०.२
६	अन्य पेशा	३.७
जम्मा		१००

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८

रोजगारको अबस्था: राष्ट्रिय आर्थिक तथ्याङ्क २०१८ अनुसार इच्छाकामना गाउँपालिकामा ३२८ वटा आर्थिक रोजगार दिने संस्थाहरुले ५५८ पुरुष र ५९६ महिला गरि कुल १,१५४ जना स्थानीयहरुलाई रोजगार प्रदान गरिरहेको छ । ३२८ वटा संस्थाहरु मध्ये १-४ जना, ५-९ जना तथा १०-४९ जनालाई रोजगार दिने संस्थाको सङ्ख्या क्रमश: २६७, ३८ र २३ रहेको छ ।

तालिका ८ गाउँपालिकाको संस्थागत संख्याको रुपमा रोजगार विवरण

क्र. स.	रोजगारको प्रकार	जम्मा संस्था	रोजगार संख्या
१	कृषि, वन जङ्गल र माछापालन सम्बन्धी	४	१९
२	उत्पादनमुलक	३१	६१
३	खानी, विद्युत, ग्यास, खानेपानी वितरण र निर्माण सम्बन्धी	११	३५
४	होलसेल र रिटेल व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी	१६३	३३१
५	ढुवानी, भण्डारण, सुचना तथा सञ्चार	४	१२
६	आवास र खाद्य सम्बन्धी	१५	३४
७	आर्थिक तथा ईन्स्युरेन्स	१३	६०
८	शिक्षण	२७	२३८
९	स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य	२७	१४६
१०	अन्य	३३	२१८
जम्मा		३२८	११५४

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८

बैंक तथा बितिय संस्थाहरु: इच्छाकामना गाउँपालिकामा साना बजार, साना उद्योग, कलकारखाना मात्र भएकोले हालसम्म ५ वटा बैङ्क स्थापना भएका छन् । यस अन्तर्गत इच्छाकामना गाउँपालिकामा क्षेत्रमा रहेका मुख्य बैंकहरु लुम्बिनी विकास बैंक, गरीमा विकास बैंक, गण्डकी विकास बैंक, माछापुच्छ्रे बैंक र ग्लोबल आई.एम.ई बैंक रहेका छन। साथै सहकारि संस्थाहरु पनि स्थापना भएका छन। गाउँपालिका भित्र बैंक खाता भएका र नभएका घरधुरिहरुको अबस्थालाई निम्न अनुसार देखाईएको छ।

तालिका ९ गाउँपालिकाको बैंक तथा बितिय संस्थाहरु बैंक खाता सम्बन्धि विवरण

वार्ड नं.	खाता भएका घरधुरी	खाता नभएका घरधुरी
१	३९८	१४३
२	४८२	१६९
३	५०४	१८५
४	६२१	१७७
५	६८५	१७१
६	४५२	२५४
७	७०८	२७८
जम्मा	३८५०	१३७७

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८

पर्यटनः गाउँपालिको कुरिनटारमा वि.स २०५४ साल मंसिर ८ बाट व्यवसायिक रुपमा संचालन गरेको मनकानमा केबुलकारको सेवा १९ वर्ष पुरा भएर २० वर्षमा लागेको छ । यात्रुहरुको दैनिक बढ्दो चापले गर्दा यस आर्थिक वर्षमा ३ वटा केबुलकार थप्नको लागि सम्पूर्ण प्रकृया पुरा भएको केबुकलकार समिति जनाएको छ । लामो झरना जलविरे, सिराईचुली, हात्तीवाङ ऐतिहासिक क्षेत्र उपरदाङगढी, धार्मिक क्षेत्र इच्छाकामना माईको मन्दिर, जलबिरे मन्दिर, मनकामना केवलकार, त्रिशुली नदि, मुग्लिन बजार रहेको यस क्षेत्र पर्यटन विकासका लागि प्रचुर सम्भावनायुक्त गाउँपालिका हो । यो गाउँपालिका त्रिशुली नदीको काखमा अवस्थित छ ।

२.१.६ सामाजिक अवस्था

शिक्षा: इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८ अनुसार पालिकामा शैक्षिक संस्थातर्फ १४ आधारभूत र ८ वटा माध्यमिक गरि जम्मा २२ वटा सामुदायिक विद्यालय तथा १ वटा संस्थागत विद्यालय र १ वटा क्याम्पस रहेका छन् । सामुदायिक विद्यालयतर्फ १,५६८ छात्रा र १,४५३ छात्र गरि जम्मा ३,०२१ विद्यार्थी अध्ययनरत छन् भने २३८ शिक्षक तथा कर्मचारी कार्यरत छन् । छात्र र छात्राको लैङ्गिक अनुपात १.०८ रहेको छ । गाउँपालिकाका २४ वटा बाल विकास केन्द्रमा ३८५ जना बालबालिका छन् । यस गाँउपालिकामा ५ वर्षभन्दा बढी उमेर समूहको जनसङ्ख्याको साक्षरता दर ८७.४५ प्रतिशत रहेको छ जुन राष्ट्रिय साक्षरता दर भन्दा बढी रहेको छ । गाँउपालिकामा उच्च शिक्षा हासिल गरेका जनसङ्ख्या ६.०५ प्रतिशत रहेका छन् । निरक्षर जनसङ्ख्या सबभन्दा बढी वडा नं. १ मा १८ प्रतिशत तथा सबैभन्दा कम वडा नं. ६ मा ८ प्रतिशत छ । विश्व विद्यालय तहको शैक्षिक अवस्थामा ईन्जिनियरिङ २.९८ प्रतिशत, चिकित्सा ०.३६ प्रतिशत, कृषि वा पशु ०.०१ प्रतिशत, शिक्षा १.२७ प्रतिशत, व्यवस्थापन ०.७२ प्रतिशत, कानून ०.०८ प्रतिशत, विज्ञान ०.१९ प्रतिशत, अन्य विषय ०.४४ प्रतिशत रहेको छ ।

स्वास्थ्य: इच्छाकामना गाउँपालिकामा ६ वटा स्वास्थ्य चौकी, ३ वटा आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र रहेका छन् । कोभिड १९ को महामारी व्यवस्थापनका लागि कोभिड - १९ अस्थायी अस्पताल पनि स्थापना गरिएको छ । स्वास्थ्य क्षेत्र सुधार कार्यक्रम लागु गरि गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयले स्वास्थ्य चौकी गाम्नाङ्टारलाई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रको रुपमा स्तरोन्नति गरिएको छ । यस गाउँपलिकामा ८२ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका कार्यरत छ भने खोप क्लिनिक २०, गाउँघर क्लिनिक २२ र दुर दराजमा स्वास्थ्य सेवा पुर्‍याउन २ वटा हेल्थ युनिट तथा २ वटा आयुर्वेद औषधालय पनि सञ्चालन गरिएको छ ।

खानेपानी: खानेपानीको स्रोत इच्छाकामना गाँउपालिकामा राम्रै देखिएको छ । गाउँपालिकाको ९१.३६ प्रतिशत परिवारले पाईप घाराबाट खानेपानी प्राप्त गर्दछन् । त्यसै गरि अन्य

खानेपानीको श्रोतहरुमा ईनार/कुवा (ढाकिएको) ३.८६ प्रतिशत, मूलको पानी २.३० प्रतिशत, ईनार/कुवा (नढाकिएको) १.५५ प्रतिशत, खोला वा नदि ०.९० प्रतिशत र अन्य श्रोत ०.०३ प्रतिशत रहेको छ । खानेपानीको पहुँच ८९.९ प्रतिशत रहेतापनि वडा नं. ६ र ९ मा व्यापक सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ । इच्छाकामना गाउँपालिकामा आफ्नै घरमै खानेपानीको पहुँच भएका परिवार ७४.८ प्रतिशत रहेको छ । त्यसै गरि खानेपानीको पहुँच आधा घण्टाको दुरीमा रहेको १५.१ प्रतिशत तथा आधा घण्टा भन्दा टाढा रहेको घरधुरी १०.१ प्रतिशत रहेको छ । गाउँपालिकामा ५२ वटा खानेपानी आयोजनाहरु सञ्चालनमा छन् । शौचालय प्रयोगको अवस्थालाई हेर्दा स्यानिटरी प्रकारका शौचालय ८३.६ प्रतिशत घरमा रहेको भएतापनि साधारण खाल्डो तथा ईन स्यानिटरी प्रकारक शौचालय रहेको ९.७ प्रतिशत घरमा शौचालयको अवस्थामा सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ भने ६.७ प्रतिशत घरमा निर्माण गर्नुपर्ने देखिएको छ । गाउँपालिकामा वडा नं. ९ मा ७ वटा, वडा नं. ८ मा ३ वटा, वडा नं. ३ मा ४ वटा तथा वडा नं. ४ र २ मा १/१ वटा गरि १६ वटा सार्वजनिक शौचालयहरु निर्माण गरिएको छ ।

२.१.७ भौतिक अवस्था

सडक तथा यातायात: गाउँपालिकाको रणनीतिक सडक राङ्चा माहोरडाँडा सडक (२९ कि.मि.) तथा अन्तर स्थानीय तह सडकहरुमा इच्छाकामना एक्वायर सडक (३१ कि.मि.) र साँघुटार सिंहदेवी घोराखोरी सडक (९ कि.मि.) रहेका छन् । यसका अलावा गाउँपालिकामा २६ वटा प्रमुख सडक र ४५ वटा शाखा सडक निर्माण गरिएका छन् । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र ३९९ कि.मि. सडक रहेको भएता पनि हाल सम्म कुनै पनि सडक कालोपत्रे हुन सकेको छैन । गाउँपालिकामा दैनिक गाडीको सुविधा रहेको छ । गाउँपालिकाको वडा नं. १ सिकारी डाँडा च्युरीडाँडा र वडा नं. ५ यसम क्षेत्रमा गरि २ वटा बसपार्क निर्माण गरिएको छ । यसममा १० रोपनी ५ आना २ पैसा क्षेत्रफलको जग्गामा १२ वटा गाडी तथा सिकारी डाँडा च्युरीडाँडामा २ रोपनी जग्गामा १० वटा गाडी पार्किङ गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकामा ३६ वटा झोलुङ्गे पुल निर्माण गरिएको छ ।

विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा: इच्छाकामना गाउँपालिकामा ९२.७ प्रतिशत घरघुरीमा विद्युतियीकरण भएको छ । केन्द्रिय विद्युत प्रसारण सेवाको पहुँच वडा नं. ४, ५ र ८ मा शुन्य बराबर देखिन्छ र सोही वडाहरुमा लघु जलविद्युत आयोजनाबाट विद्युत सेवाको आपूर्ति भएको छ । वडा नं. २ र ३ मा केन्द्रिय विद्युत प्रसारणको पहुँच उल्लेख्य देखिन्छ भने वडा नं. ९ र ६ मा विस्तार हुँदै छ । इच्छाकामना गाउँपालिकाका २७.८ प्रतिशत घरधुरीमा केन्द्रिय प्रसारणको विद्युतको पहुँच रहेको छ । गाउँपालिकामा अझै पनि ७०.५ प्रतिशत घरधुरी लघु जलविद्युत र १.७ प्रतिशत घरधुरी सौर्य ऊर्जामा निर्भर छ । गाउँपालिकामा ८०५

कि.वा. क्षमताको भञ्ज्याङ्ग क्षेत्रमा अवस्थित महभिर खहरेखोला लघु जलविद्युत विकास आयोजान सहित १३ वटा लघु जलविद्युत आयोजनाहरु सञ्चालनमा छन् । इच्छाकामना गाँउपालिका पूर्णतया ग्रामीण रहेकोले खाना पकाउनको लागि ९१.८१ प्रतिशत घरधुरीले परम्परागत काठ/दाउरा नै प्रयोग गर्ने गर्दछन् । त्यस्तै गरि ७.७९ प्रतिशत घरले एल.पी. ग्यास, ०.१० प्रतिशतले गोबर ग्यास, ०.०३ प्रतिशत घर परिवारले मट्टितेल र ०.१५ घरले अन्य ईन्धन प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

सञ्चार: इच्छाकामना गाउँपालिकामा सञ्चारको मुख्य स्रोतको रुपमा मोबाईल प्रयोग गर्ने परिवार ९०.४ प्रतिशत रहेको छ भने टि.भी. र रेडियो मात्र प्रयोग गर्ने क्रमश: ३५.५ प्रतिशत र २६.३ प्रतिशत रहेको छ । यसका साथै आधुनिक सुविधाहरु जस्तै मोटरसाईकल (६.२ प्रतिशत), गाडी (१.६ प्रतिशत), कम्प्युटर (१.२ प्रतिशत), टेलिफोन (१.१ प्रतिशत), ईन्टरनेट (०.३ प्रतिशत), आदि प्रयोग गर्ने गरेका छन् भने सञ्चारको कुनै सुविधा नभएको घर परिवार २.९ प्रतिशत छन् ।

सिञ्चाई: इच्छाकामना गाउँपालिकामा सिञ्चाईको लागि इच्छाकामना खोला, सिल्खु खोला, कुवापानी खोला, ठूलो खोला, जुके खोला, महभिर, पोकली खोला, सेलेले खोला, जिम्पाखा ठाडो खोला, टुडे खोला, सावाले खोला, धारे खोला, दहरी खोला र खहरे खोलाबाट गाउँपालिका क्षेत्रभित्र खेतियोग्य जमिनहरुमा सिञ्चाई सुविधा पुर्‍याईरहेको देखिन्छ । गाँउपालिकामा कुल ३८ वटा सिञ्चाई आयोजनाहरु सञ्चालनमा छन् ।

२.२ मानव संसाधनको अवस्था

इच्छाकामना गाउँपालिकाको पहिलो निर्वाचनबाट निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू मार्फत गाउँपालिकाको कार्य सञ्चालन भईरहेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका ९ वटा वडामा निर्वाचित तथा मनोनित सदस्यहरु सहित जम्मा ५० जना गाउँसभा सदस्य तथा १८ जना कार्यपालिका सदस्य रहेका छन् ।

त्यसैगरी गाउँ कार्यपालिकाको दैनिक कार्यसम्पादनका लागि गाउँपालिकाले तय गरेको गाउँ सभा, गाउँ कार्यपालिका, विषयगत समिति र शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सूचना अधिकृत, लेखा अधिकृत, ईन्जिनियर, सब-ईन्जिनियर, सब ओभरसियर, कम्प्युटर तथा कार्यालय सहयोगी र वडा कार्यालयहरुमा वडा सचिव तथा सामाजिक परिचालक रहने व्यवस्था गरिएको देखिन्छ । इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८ अनुसार विभिन्न विषयगत क्षमता सहित अधिकृत तथा सहायक कर्मचारी कार्यरत रहेको यस गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारी सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका १० गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद	सङ्ख्या	कैफियत
१.	प्रमूख प्रशासकीय अधिकृत	१	प्रशासन
२.	ज. स्वा. नि.	२	स्वास्थ्य तथा सरसफाई
३.	अधिकृत (सातौ)	५	प्रशासन तथा योजना, शिक्षा
४.	ईन्जिनियर	३	पूर्वाधार विकास
५.	सहायक (पाचौं)	१५	आर्थिक प्रशासन, कृषि विकास
६.	कम्प्युटर अपरेटर	२	न्यायिक समिति
७.	प्राविधिक सहायक	२	शिक्षा, रोजगार सेवा केन्द्र
८.	कविराज	१	आयुर्वेद
९.	सब-ईन्जिनियर	४	पूर्वाधार विकास
१०.	खरिदार	५	व्यवसाय तथा सङ्घ संस्था
११.	खा.पा.स.टे.	१	पूर्वाधार विकास
१२.	सूचना प्रविधि अधिकृत	१	सूचना प्रविधि
१३.	रोजगार संयोजक	१	रोजगार सेवा केन्द्र
१४.	एम.आई.एस अपरेटर	१	पंजीकरण तथा सामाजिक सुरक्षा
१५.	सहायक (चौंथो)	४	पशुपन्छी विकास - २, कृषि विकास - २
१६.	फिल्ड सहायक	२	पंजीकरण तथा सामाजिक सुरक्षा
१७.	उद्यम विकास सहजकर्ता	२	उद्यम विकास
१८.	सुपरिवेक्षक	१	गरिब परिचय पत्र (करार)
१९.	गणक	३	गरिब परिचय पत्र (करार)
२०.	हल्का सवारी चालक	३	गाउँपालिका (करार)
२१.	कार्यालय सहयोगी	२५	गाउँपालिका - ४, वडा कार्यालय -७, , स्वास्थ्य शाखा - ३, आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र -३
२२.	कार्यालय सहायक	९	वडा कार्यालय
२३.	सिनियर अ.न.मि.	४	स्वास्थ्य चौकी
२४.	हेल्थ असिसटेन्ट (पाचौं)	५	स्वास्थ्य चौकी
२५.	अ.हे.ब.	१५	स्वास्थ्य शाखा - १३, आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र -२
२६.	अ.न.मि.	३	आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र - ३
२७.	मेडिकल अधिकृत	१	स्वास्थ्य क्षेत्र सुधार केन्द्र
२८.	ल्याव टेक्निसियन	१	स्वास्थ्य क्षेत्र सुधार केन्द्र
२९.	सिनियर अ.हे. (छैठौं)	१	स्वास्थ्य चौकी
	जम्मा	१२३	

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८

इच्छाकामना गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८ अनुसार गाउँ कार्यपालिका, ९ वटा वडा कार्यालयहरु, विषयगत कार्यालयहरु (शिक्षा, स्वास्थ्य), आदिमा स्थायी तथा करार गरि १२६ जना कर्माचारी कार्यरत छन् । इच्छाकामना गाउँपालिकाको संगठनात्मक तथा मानव संशाधन चित्र यस प्रकार रहेको छ:

चित्र ३ संगठनात्मक रुपरेखा

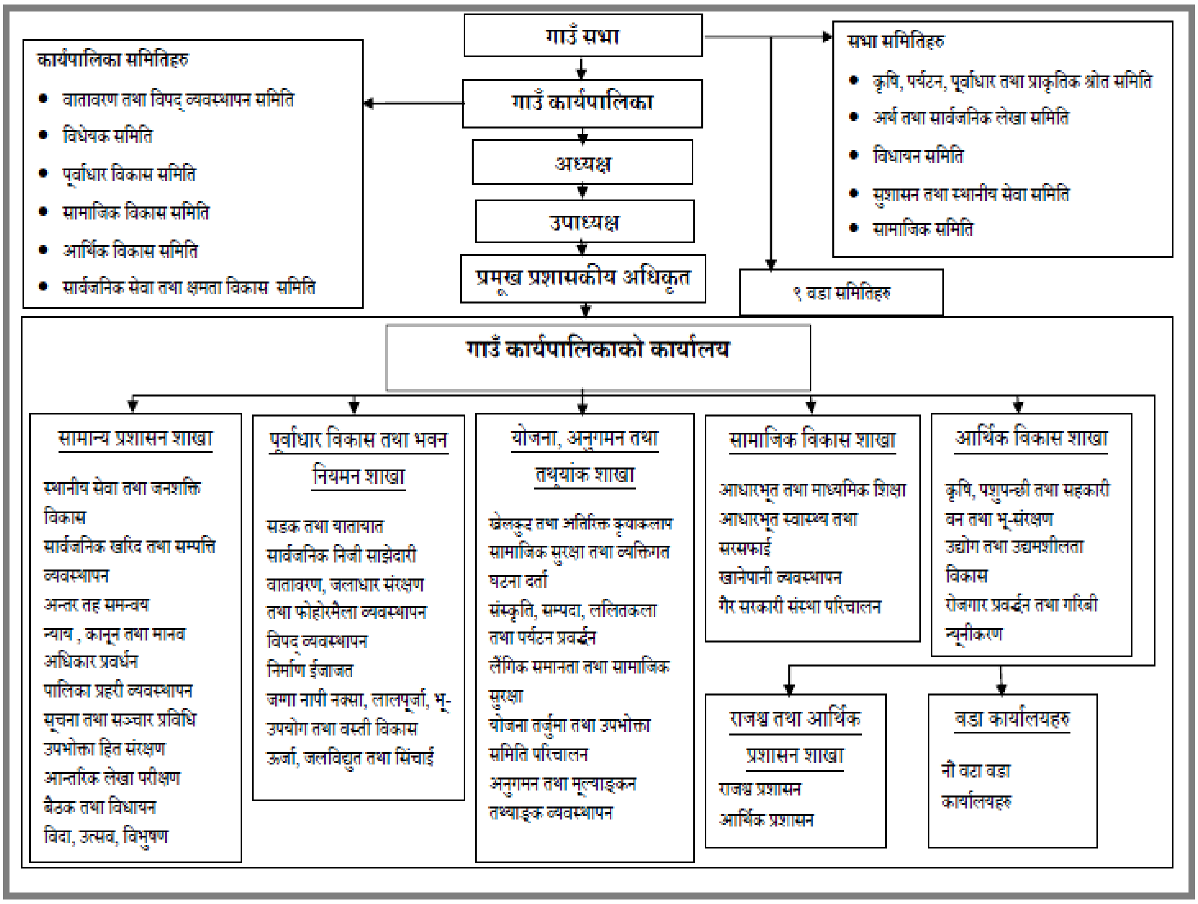

२.३ भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

इच्छाकामना गाउँपालिकाको कार्यालय हाल वडा नं. ४ मा रहेको छ । इच्छाकामना गाउँपालिकाको फिल्ड सर्भे अनुसार गाउँपालिकाको आफ्नै जग्गामा १६ कोठे (२ तल्ले), स्थायी रुपमा प्रमुख प्रसासकीय भवनको डि.पि.आर. तयार तयार भई निर्माण हुन बाँकी रहेको छ । गाउँपालिकाका ९ वटा वडा मध्ये ५ वटा वडा कार्यालयको आफ्नै भवन रहेको छ भने ४ वटा वडा कार्यालयहरु भाडामा रहेका छन् । वडा नं १, ३, ५ र ७ का वडा कार्यालयहरु भाडामा रहेको देखिन्छ र वडा नं.४ बाङ्गेपिपल स्थित सामुदायिक भवन हाल वडा कार्यालयको रुपमा प्रयोग भईरहेको छ । गाउँपालिकाको केवल वडा नं. ९ को कार्यालय पक्की रहेको छ भने अन्य वडा कार्यालयहरु कच्ची अवस्थामा छन् ।

तालिका ११ गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको विवरण

क्र. सं.	**विवरण**	**संख्या**
१.	विषयगत कार्यालय	१६ कोठा (दुई तल्ले)
२.	सभा भवन	८ कोठा (तिन तल्ले)
३.	प्रशासकिय भवन	५ कोठा (एक तल्ले)
४.	बिभागिय भवन	१५ कोठा (दुई तल्ले)
५.	चमेना गृह	३ कोठा (एक तल्ले)
६.	स्क्रयाप टहरा ब्लक	१ कोठा (एक तल्ले)
७.	वडा कार्यालय भवन	५ वटा वडाका आफनै भवन
८.	पिक अप गाडी	२ वटा
९.	मोटर साईकल	१३
१०.	ब्याक हो लोडर	१
११.	ईन्टरनेट सेवा	संपुर्ण वडा कार्यालय
१२.	दुरसञ्चार उपकरण	४०
१३.	कार्यालय उपकरणहरु	२५
१४.	कम्प्युटर उपकरणहरु	९१
१५.	विद्युतिय उपकरण	८५
१६.	सञ्चार उपकरण	१
१७.	निर्माण सम्बन्धी उपकरणहरु	६
१८.	अग्नि रक्षक उपकरणहरु	१२
१९.	फर्निचर	३०७

स्रोतः गाउँपालिका स्थलगत सर्वेक्षण, २०७९

राजस्व सङ्कलनको लागि कम्प्युटर विलिङ शुरु गरिएको छ । राजस्व परिचालनका लागि गरिएको प्रभावकारी प्रयासहरुमा सफ्टवेयर खरीद गरि राजस्व सम्बन्धी डाटावेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर र त्यसको प्रयोग गरिएको छ । गाउँपालिकाले आफ्नो स्वामित्वमा तथा हकभोगमा रहेका जग्गा तथा भवनहरुको अभिलेख नियमित अद्यावधिक गर्नुपर्दछ । यसरी गाउँपालिकाले आफ्नो स्वामित्व तथा हकभोगमा रहेका सम्पत्तिको उपयोग गरि नियमित आयआर्जन गर्नका लागि आवश्यक लगानी तथा निर्णय गर्न सकिन्छ ।

परिच्छेद ३. गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

स्थानीय तहलाई प्राप्त राजस्व सम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाका तर्फबाट गरिएका कानूनी व्यवस्था र गाउँपालिकाको राजस्व सङ्कलन अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरु शीर्षकगत रुपमा यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१ राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार अन्तरगत स्थानीय तहहरुले सम्पत्ति कर (घरजग्गा कर), घरबहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर र व्यवसाय कर ल्याउन सक्नेछन् र गैरकर अन्तरगत सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना सङ्कलन गर्न सक्नेछन् । राजस्व अधिकार सम्बन्धी विभिन्न तहहरुको एकल तथा साझा अधिकार सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १२ तहगत राजस्व अधिकार

सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय	साझा
▪ भन्सार ▪ अन्त:शुल्क ▪ मूल्य अभिवृद्धि कर ▪ संस्थागत आयकर ▪ व्यक्तिगत आयकर ▪ पारिश्रमिक कर ▪ राहधानी कर ▪ भिसा शुल्क ▪ पर्यटन दस्तुर ▪ सेवा शुल्क दस्तुर ▪ दण्ड जरिवाना	▪ घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क ▪ सवारी साधन कर ▪ मनोरञ्जन कर ▪ विज्ञापन कर ▪ पर्यटन शुल्क ▪ कृषि आयमा कर ▪ सेवा शुल्क दस्तुर ▪ दण्ड जरिवाना	▪ सम्पत्ति कर ▪ घर बहाल कर ▪ घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क ▪ सवारी साधन कर ▪ सेवा शुल्क दस्तुर ▪ पर्यटन शुल्क ▪ विज्ञापन कर ▪ व्यवसाय कर ▪ भूमिकर (मालपोत) ▪ मनोरञ्जन कर ▪ मालपोत सङ्कलन ▪ दण्ड जरिवाना	▪ सेवा शुल्क ▪ दस्तुर ▪ दण्ड जरिवाना ▪ प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी ▪ पर्यटन शुल्क

स्रोत: नेपालको संविधान, २०७२

३.१.२ कानुनी व्यवस्था

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५४ देखि दफा ६३ सम्म स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यसमा कर अन्तर्गत प्रत्यक्ष करहरु जस्तै सम्पत्ति कर, भूमिकर (मालपोत), घरजग्गा वहाल कर, वहाल विटौरी शुल्क, पार्किङ्ग शुल्क, जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर, आदि छन् भने अप्रत्यक्ष कर जस्तै व्यवसाय कर जस्ता करहरु रहेका छन् । यसै गरि गैरकर अन्तर्गत गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट विभिन्न सेवाहरु उपभोग गरे वापतको सेवाशुल्क जस्तै विभिन्न पर्यटन व्यवसाय शुल्क, स्थानीय तहले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्क, स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको कुनै सेवा उपयोग गरे वापत सेवा उपयोगकर्ताहरुबाट असूल गरिने सेवा व्यवस्थापन शुल्क, विभिन्न नियमन सेवा तथा सिफारिस वापत प्राप्त भएको दस्तुर वापतको रकम, नक्सापास दस्तुर र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तु विक्री र अन्य सम्पत्ति विक्री सामुदायिक वनको आय र जनसहभागिता वापतको रकम आदि रहेका छन् ।

चित्र ४ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

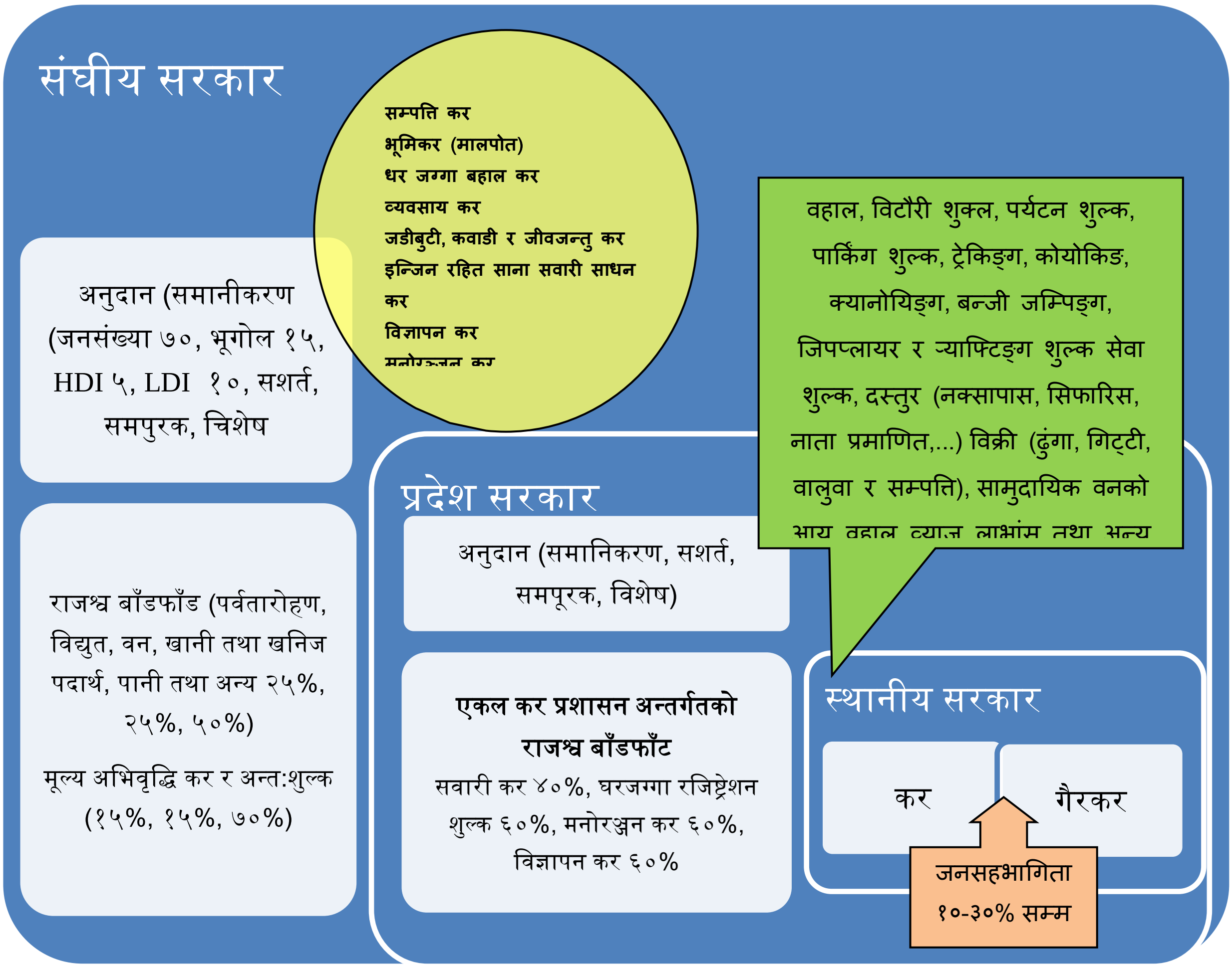

यसै गरि प्रदेश र स्थानीय तह दुवैले साझेदारीमा सकलन गर्ने घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर रहेको छ । जसको दर प्रदेशले तोक्ने र सङ्कलन स्थानीय तहले गर्ने प्रावधान रहेको छ । हालसम्म सङ्घीय तहबाट स्थानीय तहमा घरजग्गाको लगत स्थानान्तरण भई नसकेको र सङ्घीय सरकार मातहतको जिल्लास्थित मालपोत कार्यालयले नै घरजग्गा कर प्रदेश कानून वमोजिम असूल उपर गरि त्यसको ६० प्रतिशत सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिका र ४० प्रतिशत सम्बन्धित प्रदेशमा पठाउने गरेको छ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहको वित्तीय अधिकारलाई थप स्पष्ट पार्न सङ्घीय, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने कर र गैर करका शिर्षकहरु निर्धारण गर्नुका अलावा संविधानका अनुसुचीमा एकल अधिकारमा दोहोरो अधिकार क्षेत्रमा परेका र संयुक्त अधिकार क्षेत्रका राजस्वका शिर्षकहरुको सन्दर्भमा प्रदेश र स्थानीय तह बीच एकल कर प्रशासन सम्बन्धमा निम्नानुसारको थप व्यवस्था समेत गरेको छ । शुरुमा राखिएको व्यवस्थामा २०७५ सालको आर्थिक ऐनले थप परिमार्जन समेत गरेको छ । परिमार्जित व्यवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका १३ एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था

करका क्षेत्रहरु	**दर निर्धारण गर्ने तह**	**सङ्कलन गर्ने तह**	**राजस्व बाँडफाँड (प्रतिशत)**	
			प्रदेश	**स्थानीय तह**
सवारी साधन कर	प्रदेश	प्रदेश	६०	४०
रजिष्ट्रेशन शुल्क	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
मनोरञ्जन कर	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
विज्ञापन कर	स्थानीय	स्थानीय	४०	६०

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ (आर्थिक ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) दफा ५ र ६

एकल कोषको व्यवस्थापन देहाय अनुसार हुनेछ :

- यस्तो एकल कर बाँडफाँट प्रयोजनका लागि सङ्कलन गर्ने तहले (प्रदेश र स्थानीय) सङ्कलित रकम विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने हुन्छ ।
- प्रदेश सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने ।
- प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गर्ने ।

- प्रदेशले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

स्थानीय तहको आन्तरीक आय

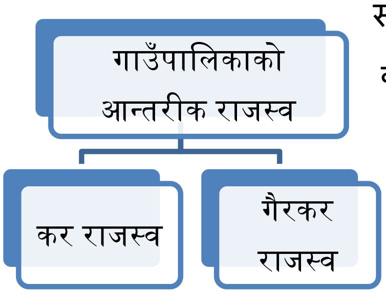

स्थानीय तहको सरकार अर्थात् गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई कानूनले कर, सेवाशुल्क, दस्तुर तथा दण्ड जरिवानाबाट राजस्व प्राप्त गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । यी राजस्वका स्रोतहरु सम्बन्धित व्यक्तिले प्रत्यक्ष रुपमा भुक्तानी गर्नुपर्ने किसिमका छन् । यसैले हरेक नागरिकले आफुले तिरेको करको उपयोग स्थानीय सरकारले कसरी गरेको छ भन्ने विषयमा स्वभाविक रुपमा चासो र सरोकार राख्ने गर्दछ र स्थानीय सरकारले यसको सही उपयोग गर्ने दायित्व निर्वाह गर्नुपर्दछ ।

राजस्व परिचालन चक्र र प्रक्रिया

स्थानीय तहमा राजस्व परिचालनलाई सुदृढ बनाउन देहाय बमोजिमको चक्र अनुसारका विभिन्न खुड्किलाहरु जस्तै:

क) नीति तथा कार्यविधिहरुको निर्माण र संस्थागत व्यवस्था (यस अन्तर्गत ऐन, कानून कार्यविधिहरुको तर्जुमा, नियमावली निर्णयहरु निर्माण तथा पुराना काम नलाग्न निर्णयहरु खारेजी, करको ढाँचा र दरको निर्धारण तथा सभाबाट अनुमोदन र सशक्त र प्रभावकारी राजस्व शाखाको स्थापना गरि कर्मचारीको व्यवस्था समेत पर्दछन्), ख) करदाताहरुको गणना र दर्ता (राजस्वको नक्साङ्कन, करदाताहरुको पहिचान तथा लगत तयारी, फारामको उपलब्धता र सो फारममा आम्दानीको स्रोतको अभिलेखीकरण), ग) राजस्वको बारेमा जानकारी, प्रचार प्रसार र करको अनुमान (करयोग्य स्रोत निर्धारण र सार्वजनिक छलफल तथा चेतनामूलक गोष्ठीहरुको आयोजना), घ) कर सङ्कलन तथा करदाताहरुसँग सम्बन्ध निर्माण (तिरेको करको बिल बनाई वितरण गर्ने र करचुक्ता विधि प्रणालीको प्रचार प्रसार, आम सञ्चारको माध्यमबाट प्रचार प्रसार र छलफल कार्यक्रमको आयोजान), ङ) कार्यान्वयन तथा अनुगमन, आन्तरिक नियन्त्रण (बिल र रसिद काटेको तथा कर सङ्कलन भएको सुनिश्चित गर्ने, समयमा आर्थिक प्रशासन शाखामा कर रकम दाखिला तथा आम्दानी बाँधिएको सुनिश्चतता र आन्तरिक लेखापरीक्षण, समयमा कर नतिर्ने करदातालाई दण्ड जरिवाना भए नभएको अनुगमन र कानूनी कारवाही, अन्तिम लेखापरीक्षन आदि) र च) अभिलेखीकरण तथा प्रतिवेदन र उत्तरदायित्व वहन (गाउँपालिकाको सेवा र राजस्वको आवद्धता, राजस्व सङ्कलन तथा

यसको उपयोगको सार्वजनिकीकरण, करको किसिम र स्थानको आधारमा राजस्वको प्रतिवेदन र नियमित रुपमा प्रकाशन गर्ने आदि) आदि पर्दछन् ।

यो चक्रका प्रत्येक खुड्किलामा गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन र अन्य प्रशासकीय व्यवस्था, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा अध्यक्ष र समग्र कार्यपालिकाको सहयोग, समन्वय, सहजीकरण र निगरानी आवश्यक पर्छ ।

चित्र ५ : राजस्व प्रशासन चक्र प्रक्रिया

गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरु

कर राजस्वः

क) सम्पत्ति कर सम्बन्धी व्यवस्था : गाउँपालिकाको आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउदै आएको छ । यस बमोजिम सम्पत्ति कर लगाउँदा घर र सो घरले चर्चेको जग्गा सम्पत्ति कर लगाएर बाँकी जग्गा नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउने गरेको छ । घरले चर्चेको जग्गा भन्नाले घरले ओगटेको क्षेत्रफल बराबरको जग्गा र अधिकतम सो बराबरको थप जग्गा सम्झनु पर्दछ । यसरी सम्पत्ति कर लगाउँदा देहाय बमोजिमका विषयलाई आधार लिइने व्यवस्था रहेको छ । यसलाई गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७९ मा निम्न अनुसारको ब्यबस्था गरिएको छ।

१. घर र जग्गाको आकार प्रकार र बनौट
२. घर र जग्गाको प्रचलित बजार मूल्य तथा घरको हकमा ह्रास मूल्य
३. घर र जग्गाको व्यापारिक वा आवासीय उपयोगको अवस्था

ख) भूमिकर (मालपोत) सम्बन्धी व्यवस्था : गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगको आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउने गरेको छ । आर्थिक ऐन, २०७९ ले घर र त्यसले चर्चेको निश्चित जग्गामा सम्पत्ति कर लगाएपछि सोभन्दा बढी जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

ग) व्यवसाय कर: गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउन सक्ने ब्यबस्था छ ।

घ) घर जग्गा बहाल कर: गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति, वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा, पोखरी पुरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएको अबस्थामा गाउँपालिकाले घर जग्गा बहाल कर लगाउन सक्ने ब्यबस्था छ ।

ङ) सवारी कर: गाउँपालिकाले सवारी साधन हरुको (अटोरिक्सा तथा इ-रिक्सा, ठेला गाडा, टाँगा र रिक्सा) मात्र दर्ता, नवीकरण तथा वार्षिक सवारी कर सङ्कलन गर्न सक्ने अधिकार पाएको छ । यस गाउँपालिकाले चालु आ.व. मा सवारी कर निर्धारण गरिसकेकोले सवारी साधनहरुवाट कर सङ्कलन गरने गरेको छ ।

च) विज्ञापन कर: गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचारप्रसार आदिका लागि राख्न दिने साइन वोर्ड, ग्लो वोर्ड, स्टल, आदिमा विज्ञापन कर लगाउन सक्ने व्यवस्था गरे अनुरुप यस शिर्षकवाट पनि कर संकलन गरेको छ ।

गैर कर राजस्व:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा गाउँपालिकाले पर्यटन शुल्क अन्तर्गत आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, बञ्जी जम्प, जिपफ्लायर, ऱ्याफ्टिङ्ग, प्याराग्लाइडिङ्ग लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहसिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवा शुल्क लगाउने व्यवस्था रहेको छ । यसैगरी गाउँपालिकाबाट विभिन्न सिफारिसहरु, इजाजत पत्र तथा नविकरण जस्तै एफएम रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, निजी विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा तालिम, ट्युशन तथा कोचिङ सेन्टर, औषधी पसल, प्लटिङ जस्ता व्यवसायिक संस्थाहरुको दर्ता, नविकरण आदिमा विभिन्न दस्तुर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

छ) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ अनुसार प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट अन्तरगत पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँट सम्बन्धमा निम्न तालिकामा व्यवस्था गरे अनुरुप छ ।

तालिका १४ प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट (प्रतिशतमा)

स्रोतहरु	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह
पर्वतारोहण	५०	२५	२५
विद्युत	५०	२५	२५
वन	५०	२५	२५
खानी तथा खनिज	५०	२५	२५
पानी तथा अन्य स्रोत	५०	२५	२५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ (अनुसुची ४)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने २५ प्रतिशतको हिस्सा बमोजिम यस गाउँपालिकाले पनि प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति तथा प्राकृतिक स्रोतमा

आधारित परियोजना वा उपयोगबाट प्रभावित क्षेत्र र जनसङ्ख्याको पहिचान गरि स्थानीय तहलाई रकम बाँडफाँट गर्न सिफारिस गरेको छ ।

ज) कर राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्त शुल्क रकममध्येबाट उठेको रकमलाई सङ्घीय विभाज्य कोषमा राखी सोबाट प्राप्त रकममध्ये सङ्घीय सरकारले ७० प्रतिशत, प्रदेशले १५ प्रतिशत र स्थानीय सरकारले १५ प्रतिशत बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था रहेको छ र यसै अनुरुप यो गाउँपालिकाले पनि गर्दै आएको छ।

तालिका १५ कर राजस्वको बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था

स्रोतहरु	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह
मूल्य अभिवृद्धि कर (भ्याट)	७०	१५	१५
अन्तशुल्क	७०	१५	१५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ परिच्छेद ३ (६)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अनुसार विभिन्न तहका सरकारहरुका बीचमा अनुदान सिफारिस गर्दा लिइने आधारहरु, राजस्वको बाँडफाँट गर्दा लिइने आधारहरु र प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा लिइने आधार र मापदण्डहरु तयार गरि कार्यान्वयनका लागि सहजिकरण गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट सम्बन्धी विषयमा सङ्घ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहहरु बीच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरि त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रुपमा काम गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सम्बन्धित तहहरुलाई सुझाव दिने संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट गर्दा सो सँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा अध्ययन र अनुसन्धान गरि नेपाल सरकारलाई सिफारिस समेत गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ ।

हाल राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले जनसङ्ख्या (कूल जनसङ्ख्या र आश्रित जनसङ्ख्या), क्षेत्रफल, मानव विकास सूचकाङ्क, न्यून विकास सूचकाङ्कको आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहहरुलाई राजस्व बाँडफाँट गर्ने गरि निम्नअनुसार सिफारिस गरेको छ ।

तालिका १६ राजस्व बाँडफाँटका लागि भएको सिफारिसको आधारहरु (प्रतिशतमा)

सि.नं.	आधारहरु	प्रदेश	स्थानीय तह
१	जनसङ्ख्या (कूल जनसङ्ख्या अनुपात ८०, आश्रित जनसङ्ख्या अनुपात २०)	७०	७०
२	क्षेत्रफल	१५	१५
३	मानव बिकास सूचकाङ्क	५	५
४	न्यून विकास सूचकाङ्क पूर्वाधार सूचकाङ्क (७० प्रतिशत खर्चको आवश्यकता सूचकाङ्क २० प्रतिशत र सामाजिक तथा आर्थिक असमानता सूचकाङ्क १० प्रतिशत)	१०	१०
जम्मा		**१००**	**१००**

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

नोट: यस सूत्रबाट आएको रकममा ठूलो फरक देखिने र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको दफा २१ ले प्रदेश तथा स्थानीय तहले आफ्नो प्रशासनिक खर्च आन्तरीक राजस्व तथा राजस्व बाँडफाँटबाट पुऱ्याउनु पर्ने हुनाले वित्त आयोगले प्रत्येक स्थानीय तहलाई न्यूनतम रकम र त्यसमा सुत्र अनुसार रकम बाँडफाँट गर्ने गरेको छ ।

३.२ आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

इच्छाकामना गाउँपालिकामा सम्भावना भएका कर राजस्व र गैर कर राजस्वका शिर्षकहरुको सम्भाव्यता, करका दरहरुको निर्धारणको अवस्था र सङ्कलनको अवस्थालाई निम्न तालिका अनुसार देखाइएको छ ।

तालिका १७ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका शिर्षक	सम्भावना	दर निर्धारण	सङ्कलन
क.	**कर तर्फ**			
१	सम्पत्ति कर	छ	भएको	भएको
२	भूमि कर (मालपोत)	छ	भएको	भएको
३	घर जग्गा वहाल कर	छ	भएको	भएको
४	व्यवसाय कर	छ	भएको	भएको
५	सवारी साधन कर	छ	भएको	नभएको
६	मनोरञ्जन कर	छ	भएको	भएको
७	विज्ञापन कर	छ	भएको	भएको

८	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	छ	भएको	भएको
ख.	**गैर कर तर्फ**			
१	वहाल विटौरी शुल्क	छ	भएको	भएको
२	दहत्तर, वहत्तरको विक्री	छ	भएको	भएको
३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको विक्रीबाट प्राप्त आय)	छ	भएको	भएको
४	नक्सापास दस्तुर	छ	भएको	भएको
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क	छ	भएको	भएको
६	पार्किङ्ग शुल्क	छ	भएको	नभएको
७	अस्पताल सञ्चालन शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
८	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क (सेवा शुल्कमा)	छ	भएको	भएको
९	स्थानीय खानेपानी महशुल	छैन	नभएको	नभएको
१०	स्थानीय विद्युत महशुल	छैन	नभएको	नभएको
११	ट्रेकिंग, कायाकिंग, वन्जीजम्प, -याफ्टिङ, केवलकार, मोटरबोट, पाराग्लाईडिंग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवा शुल्क	छ	भएको	भएको
१२	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापित गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवा शुल्क (अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ती, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायमशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि)	छैन	नभएको	नभएको
१३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क (अचल सम्पत्ति)	छ	भएको	भएको
१४	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफ.एम. रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म)	छ	भएको	भएको
१५	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो तथा स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	छ	भएको	भएको
१६	वडा कार्यालयमार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	छ	भएको	भएको
१७	दण्ड जरिवाना	छ	भएको	नभएको

स्रोत : फिल्ड सर्भे, ईच्छामनकामना गाँउपालिकाको कार्यालय, २०७८

माथिको तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाले कर तर्फ ८ वटा शिर्षकहरुमा आय सङ्कलन गर्ने सम्भावना भएता पनि ५ वटा शिर्षकहरुमा राजस्व सङ्कलन भइरहेको । जसमध्ये गाउँपालिकाले शिर्षकहरुको करका दरहरु निर्धारण गरेता पनि चालु आ.व.मा मालपोत कर, सम्पत्ति कर, घर वहाल कर, व्यवसाय कर शिर्षकमार्फत आय सङ्कलन भइरहेको छ । त्यसैगरी गैर कर तर्फ समग्रमा जम्मा १७ वटा शिर्षकहरु मध्ये ८ वटा शिर्षकहरुमा दर निर्धारण गरिएको छ । गैर करबाट शिर्षकहरुबाट आय सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना भएतापनि केही शिर्षकहरुबाट मात्र राजस्व सङ्कलन भइरहेको छ ।

३.३ आन्तरिक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

इच्छाकामना गाउँपालिकाले गाउँसभाबाट आ.व. २०७८/७९ का लागि विभिन्न शिर्षकहरुका लागि कर दर रेट निर्धारण तथा स्वीकृत गरि मिति २०७८/०३/३१ गते स्थानीय राजपत्र प्रकाशन गरिसकेको छ । गाउँपालिकाको आन्तरिक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण छुट्टाछुट्टै निम्न उपशिर्षकहरुमा गरिएको छ ।

३.३.१ स्थानीय कर राजस्व

क. सम्पत्ति कर

हालको अवस्था: इच्छाकामना गाउँपालिकाले सम्पत्ति कर दर निर्धारण गरि कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । नगरपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाको स्वामित्वमा रहेको जग्गामा बनेको भौतिक संरचना (घर) र सो घरले चर्चेको जग्गाको कर निर्धारण गरिएको छ । आर्थिक ऐनमा संरचनाको मुल्यांकनको आधारमा मात्र करको दर निर्धारण गरी सोही अनुरुप संकलन गरेको पाईन्छ । उक्त मुल्यांकनमा संरचनाको क्षेत्रफललाई मात्र आधार मानिएको छ भने ह्रासकट्टीको समेत व्यवस्था गरिएको छ ।गाउँपालिकाक्षेत्रमा निर्मित घरहरुलाई आर्थिक ऐन

२०७८ ले १० प्रकारमा वर्गिकरण गरेको छ। गत आ.व. २०७७/७८ मा यस शिर्षक वाट रु. २,२२,६२४.७७ उठेको छ ।

तालिका १८ घरहरुको वर्गिकरण

क.स.	विवरण	प्रति वर्ग फिट (पहिलो तल्ला) रु.	प्रति वर्ग फिट (दोश्रो तल्ला) रु.	प्रति वर्ग फिट (तेश्रो तल्ला र सो भन्दा माथि) रु.	ह्रास कट्टी
१	आर सि.सि फ्रेम स्ट्रक्चर	१२००	९६०	८००	५%
२	आर सि.सि फ्रेम स्ट्रक्चर (फ्रेम नभएको)	१०००	८००	६५०	५%
३	सिमेन्टको जोडाई इट्टा वा ढुङ्गाको गाह्रो आर सि सि छाना	१०००	८००	६५०	७%
४	माटोको जोडाइमा इट्टा वा ढुङ्गाको गाह्रो आर सि सि छाना	९००	७२०	६००	७%
५	सिमेन्टको जोडाइमा इट्टा वा ढुङ्गाको गाह्रो जस्ता छाना	६००	-	-	१०%
६	माटोको जोडाइमा इट्टा वा ढुङ्गाको गाह्रो जस्ता छाना	५००	-	-	१०%
७	सोरुम, उद्योग सञ्चालनको लागि बनाइएको सामन्य घर तथा ग्यारेज	२५०	-	-	१०%
८	टहरा तथा ग्यारेज	२००	-	-	१०%
९	१ देखि ८ सम्म बाहेकका अस्थायी तथा कच्ची घर, टहरा, गोठ, सेड	एक मूष्ठ रू. ५०,०००	-	-	-
१०	ढुङ्गाका वा इट्टाको पर्खाल प्रति रनीङ फिट	२००	-	-	-

स्रोतः आर्थिक ऐन, २०७८

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८ अनुसार गाउँपालिकामा ५२२७ घरधुरी रहेका छन। आर्थिक ऐन २०७८ अनुसार औषतमा संपत्ति करको दर ३०६.२५ अनुमान गर्दा सोको आधारमा संपत्ति कर गणना गर्ने हो भने त्यसवाट १६,००,७६८.७५ उठने संभावना देखिन्छ।

सुधारका पक्षहरु:

- इच्छाकामना गाउँपालिकाले सम्पत्ति करको दायरामा संपुर्ण घर धनिहरुलाई समावेश गर्न सकेको देखिएन त्यसैले आगामि दिनमा यस्ता कमि कमजोरि हरुलाई सच्चाई अगाडि बढनु पर्ने देखिन्छ।
- गाउँपालिकाको सहरि क्षेत्रहरुमा अधिकांश पक्की घरहरु भएको हुनाले यसलाई करको दायरामा समावेश गर्न प्रयास थालनि गर्नु पर्ने।

- बजार क्षेत्र, आवासीय क्षेत्र, राजमार्गमा परेका घरहरुको छुट्टै वर्गीकरण गरिएको भएपनि त्यसलाई अद्याबधिक गर्नु पर्ने।
- गाउँपालिका र वडास्तरमा पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुका लागि सम्पत्ति कर सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा तालिम सञ्चालन गर्ने ।
- सम्पत्ति करको सम्बन्धमा नागरिकहरुलाई विभिन्न माध्यमबाट सूचित गर्ने ।
- सम्पत्ति कर सङ्कलनमा वृद्धि गर्न प्रोत्साहनको लागि पुरस्कार तथा छुटको व्यवस्था गर्ने ।

ख. मालपोत (भूमि कर)

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले आर्थिक ऐन २०७८ मा मालपोतको दर उल्लेख गरि कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । परम्परागत विधि अनुसार अब्बल, दोयम, सीम र चाहार गरि चार समूहमा वर्गीकरण गर्ने गरिएकोमा हाल यसलाई निम्न अनुसार वर्गिकरण गरिएको छ। गत आ.व. २०७७/७८ मा यस शिर्षक अन्तर्गत रु १,७८,०८१.५५ सङ्कलन भएको छ ।

तालिका १९ भुमिको बर्गिकरण

क सं	विवरण	दर
१.	राजमार्गसँग जोडिएको ५० मिटरसम्म प्रति कठ्ठा	१५०
२.	राजमार्गसँग जोडिएको ५० मिटर भन्दा बाहिर प्रति कठ्ठा	१००
३.	राजमार्ग देखि भित्रि ग्रामीण सडक आसपासको ३० मिटरसम्म प्रति कठ्ठा	१५
४.	ग्रामीण व्यावसायिक / व्यापारीक केन्द्र / स्थान प्रति कठ्ठा	१५
५.	गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका १ देखि ७ नं वडामा पर्ने अन्य सबै जग्गाको हकमा प्रति कठ्ठा	१०

स्रोतः आर्थिक ऐन, २०७८

सम्भाव्यता: इच्छाकामनाको गाउँपालिकामा आगामि आ. ब. मा जम्मा रु. ६ लाख मात्र उठने अनुमान गरिएको छ। संपत्ति करमा जस्तै भुमि करमा पनि गाउँपालिकाले आम्दानि प्राप्त गर्न सकेको छैन किनकि गाउँपालिकामा प्रयोगको दृष्टिकोणले कृषिमा जम्मा ८६, ७०५ रोपनी खेत तथा बारी तथा ब्यापार ब्यबसायमा १५,५६२ रोपनि रहेको अनुमान छ। साथै कृषि योग्य भुमि ९५% कृषि क्षेत्रमा रहेको देखिन्छ भने बाँकि ५% मात्र ब्यापारिक क्षेत्रमा देखिन्छ। त्यसैले औषतमा करको दर रु. २५ कायम गर्दा करीब कुल रु २५,५६,६७५ आय जम्मा हुन सक्ने देखिन्छ।

सुधारका पक्षहरु: यस गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको निकै महत्वपूर्ण स्रोत मालपोत (भूमि) कर भएकोले यसलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिकाले निम्न पक्षहरुमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- मालपोतको लागि जग्गाको किसिम अनुसार अभिलेख राख्ने ।
- गाउँपालिकाको भू-उपयोग योजना अनुसार उल्लेख भएका भू-उपयोगका किसिम बजार क्षेत्र, व्यापारिक क्षेत्र, आवासिय क्षेत्र अनुसार मालपोत (भूमि) कर निर्धारण गरि वैज्ञानिक तवरले यसका क्याटेगोरी गरिएको भएतापनि पुरानै बिधि अनुसार नै रकम संकलन गरेको देखिएकाले यसलाई सुधार गर्नु पर्ने।
- वडा कार्यालयले असुल गर्ने मालपोतको अभिलेख गाउँपालिकामा नियमित पठाउनु पर्ने भएपनि त्यस्तो नदेखिएकाले त्यस्तो व्यवस्था गरि कम्तिमा १ पटक चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

ग. घरजग्गा बहाल कर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले आर्थिक ऐन २०७८ ले दफा ४ मा घर बहाल करको ब्यबस्था गरेको छ र सोहि बमोजिम कोठा भाडा लगाउने, सम्झौता बमोजिम बहालका साथै भवन, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, जग्गा बापत रकमको १ प्रतिशत देखि १० प्रतिशत सम्म असुल गर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस शिर्षक अन्तर्गत गत आ.व. २०७७/७८ मा रु १४,०३,१३८.९२सङ्कलन भएको छ ।

तालिका २० घरजग्गा बर्गिकरण अनुसार करको दर

क्र.सं	विवरण	करको दर
१	कृषि प्रयोजनका लागि प्रयोग हुने घर जग्गामा	१ प्रतिशत
२	आवासीय प्रयोजनका लागि प्रयोग हुने घर जग्गा बहालकर	२ प्रतिशत
३	व्यवसायीक प्रयोजनका लागि प्रयोग हुने घर जग्गा	५ प्रतिशत
४	संस्थागत प्रयोजनका लागि प्रयोग हुने घर जग्गा	१० प्रतिशत
५	घर जग्गा बहालकर दण्ड जरिवाना	१० प्रतिशत

स्रोतः आर्थिक ऐन, २०७८

सम्भाव्यता: यस गाउँपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्रमा घर तथा जग्गाहरु बहालमा रहेका छन् भने ग्रामिण क्षेत्रमा केहि मात्रामा मात्र गर जग्गा बहालमा गएको देखिन्छ। तर पुर्ण मात्रामा यसलाई पनि अद्याबधिक गर्न सकिएको छैन। यो क्षेत्रवाट पनि ठुलो आम्दानिको संभावना भएतापनि यसबाट पनि केवल न्युन रकम मात्र उठेको छ। तर गाउँपालिकामा भएको

छलफलका अनुसार केहि तथ्याङ्कहरु अद्याबधिक गरिएकाले १० प्रतिशत करको दरलाई आधार बनाउदा यो यस शिर्षकबाट आगामि आ. व. मा करीब रु १० लाख उठाउने अनुमान गरिएको छ। गाउँपालिकाका करीब ५०० घरधुरी तथा संघसंस्थाले ब्यक्तिगत बसोबास तथा मासिक भाडामा व्यापार गरिरहेको अनुमान छ । यसप्रकार गाउँपालिकामा भाडा बापत वार्षिक औषत २० हजार आम्दानी गरेको मानी त्यसको १० प्रतिशत कर लिंदा १० लाख त्यसबाट प्राप्त हुनसक्ने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- गाउँपालिकाले अझै पनि घरबहाल करको वस्तुस्थिति विवरण तयार पार्न सकेको छैन। वहालमा भएका घरजग्गा तथा बहालमा लाग्न सक्ने घरहरुको लगत सङ्कलन गरि अद्यावधिक गर्नै पर्ने देखिन्छ ।
- घर बहाल करका वारेमा कम्तिमा १ पटक चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- घर बहाल कर सङ्कलन निर्देशिका तयार गरि लागु गर्नु पर्ने ।
- घर बहालको कर समय सापेक्ष अनुसार परिमार्जन गर्ने ।
- घर बहाल करको दायरामा सबै घर बहाल दिने घर वा जग्गावालाहरुलाई एक पटककालागि स्वस्फुर्त रुपमा स्वयं घोषणा गर्न लगाई करको दायरामा समेटनु पर्ने।

घ. व्यवसाय कर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले आर्थिक ऐन २०७८ मा यस क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पुँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउने व्यवस्था गरेको छ । व्यवसायीहरुलाई व्यवसायको किसिम र आकारको आधारमा कुनै पनि किसिमको व्यापार तथा व्यवसाय गर्को लागि गाउँपालिकाबाट व्यवसाय इजाजत पत्र लिई वार्षिक रुपमा नविकरण गर्नु पर्दछ। गाउँपालिकाले ब्यबसाय करलाई बिभिन्न १४५ भागमा बिभाजन गरेको छ र यस शिर्षक अन्तर्गत गत आ.व.२०७७/७८ मा रु. १०,२३,६२५ सङ्कलन भएको छ ।

सम्भाव्यता: यद्यपि गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७८ अनुसार हालसम्म ७४४ वटा व्यवसायहरु सञ्चालनमा रहेको उल्लेख छ । इच्छाकामना गाउँपालिकामा आगामि आ. व. मा थप २८६ वटा नयाँ व्यवसाय दर्ता हुने अनुमान गरिएको छ। सामान्य चिया पसलको दर्ता शुल्क रू. २००० रहेको छ भने यो क्षेत्रमा प्रशस्तमात्रामा रिसोर्टहरु पनि दर्ता हुने क्रम बढेको छ यसको दर्ता शुल्क रू. ६१,००० सम्म रहेको छ। अन्य उद्धोगहरुको दर्ता शुल्क रु. २१,००० सम्म रहेको छ। त्यसैले ब्यबसाय करवाट औसत दर्ता शुल्क रू. ६,००० गर्दा यसवाट रु १७,१६,६००

उठ्ने संभावना देखिन्छ । त्यसै गरि नविकरण मार्फत ७४४ वटा व्यवसायको रु १०० को दरले रु ७४,४०० सङ्कलन हुनेछ भने वार्षिक व्यवसाय करबाट कुल रु १७,९०,४०० राजस्व सङ्कलन हुन सक्ने देखिन्छ ।

तालिका २१ व्यवसाय करको सम्भाव्यता विश्लेषण

व्यवसायको किसिम	**सङ्ख्या**	**करको दर**	**सङ्कलन हुने कर**
नयाँ दर्ता	२८६	६,०००	१,७१,६०००
नविकरण	७४४	१००	७४,४००
जम्मा	**९३०**		**१७,९०,४००**

स्रोत : ईच्छामनकामना गाँउपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ का आधारमा गणना

सुधारका पक्षहरु: गाउँपालिकाको व्यवसाय कर सङ्कलन सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरु र्न आवश्यक देखिन्छ ।

- व्यवसायीहरुको तथ्याङ्क अध्यावधिक गरि गाउँपालिकामा दर्ता हुने व्यवसायीहरु वृद्धि गर्ने र घुम्ती शिविर मार्फत प्रचार प्रसार गर्ने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्नको लागि व्यवसाय सञ्चालन इजाजत अनिवार्य गर्ने।
- गाउँपालिकामा व्यवसायहरूको करको दर पुनरावलोकन गरि आर्थिक ऐनमा उल्लेख गर्ने ।
- व्यवसाय कर सङ्कलन टोली गठन गरि वर्षमा एक पटक व्यवसाय कर सङ्कलन अभियान सञ्चालन गर्ने ।

ङ. विज्ञापन कर

हालको अवस्था: विद्यमान कानुनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचार-प्रसार आदिका लागि राख्न दिने सामाग्रीमा विज्ञापन कर लगाउदै आएको छ । सङ्घीय कानुन अनुसार विज्ञापन कर प्रदेश सरकारसँग बाँडफाँड हुने कर हो । यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने विज्ञापनमा कर लगाई असूल उपर गरिने र यसरी कर सङ्कलन गर्दा अन्तर सरकारी वित्त ऐन, २०७४ बमोजिम स्थानीय तहको विभाज्य कोष मार्फत गाउँपालिका सञ्चित कोषमा राजस्व बाडँफाड गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ । गाउँपालिकाको सार्वजनिक स्थानमा विज्ञापन वा साईन बोर्ड राखे बापत वार्षिक कर प्रति स्क्वायर फुट रू.

६० देखि रू. ११० सम्म निर्धारण गरिएको छ । आर्थिक ऐन २०७८ मा यस संबन्धि करका दरहरु निर्धारण भएतापनि यस शिर्षक वाट रकम उठन थालेको छ। गाउँपालिकामा बसि छलफल गर्दा आ. व. २०७७/७८ मा यस वाट करिब रू. ७ लाख बराबर उठेको छ।

तालिका २२ बिज्ञापन दर रेट

क्र. सं.	विज्ञापन	रू.
१	होडिङ्ग बोर्ड प्रति स्क्वायर फुट	१०५/-
	ग्लो बोर्ड प्रति स्क्वायर फुट	८०/-
	साईन बोर्ड प्रति स्क्वायर फुट	६०/-
	पोल बोर्ड प्रति स्क्वायर फुट	१००/-
	भित्ते लेखन, तुल व्यानर तथा विज्ञापनजस्ता सामग्री प्रतिगोटा	५०/-
	मेला, स्वागत गेट, बाटो देखाउने बोर्ड र ईलेक्ट्रीक व्यानर	११०/-
	संघ, संस्था, व्यापार, उद्योग आदिले आफ्नो कारोबार क्षेत्रमा ५० स्क्वायर फुट सम्मको विज्ञापन सामग्री राख्न पाउने र सो भन्दा माथि भए विज्ञापन कर लाग्नेछ।	

स्रोतः आर्थिक ऐन, २०७८

सम्भाव्यता: आगामी आर्थिक वर्षमा यस क्षेत्रबाट करिब ९ लाख राजस्व संकलन हुने देखिन्छ किनकि यस गाउँपालिकामा पर्यटन क्षेत्रको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुनाले र मनकामना केवलकार, ईच्छाकामना मन्दिर, पाथिभरा मन्दिर काउले, उपर्दाङगढि, लामो झरना पनि यही गाउँपालिकामा रहेका छन। व्यवसायीहरुले विज्ञापनका लागि यो क्षेत्रलाई अत्यन्त उपयोगी स्थान मानेकाले पनि यसवाट थप राजस्व उठने संभावना देखिन्छ।

सुधारका पक्षहरु:

- यथार्थ तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- आफ्नो व्यवसायको पहिचानको लागि मनकामना केवलकार क्षेत्रमा, आफ्ना शहरि क्षेत्रका पर्खाल वा भित्ताहरुमा सबैले देख्ने गरि दर निर्धारण सहित लेख्ने तथा प्रचार प्रसार गर्ने।
- विज्ञापन करको दर बार्षिक रुपमा पूनरावलोकन गर्ने ।
- न्यूनतम सङ्कलन हुन सक्ने रकम यकिन गरि ठेक्का अङ्क निर्धारण गर्ने ।

च. जडिवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा यस क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले जडिबुटी, कवाडी जस्ता बस्तुको व्यावसायिक कारोबार गरे वापत कर लगाइने र असुल गर्ने गरि कर

निर्धारण गरेको छ । प्रति के. जी. ५० पैसा देखि रू. २ सम्म कायम गरिएको भएता पनि हालसम्म यस शिर्षक अन्तर्गत कुनै राजस्व सङ्कलन भएको छैन ।

तालिका २३ जडिवुटी, कवाडी र जीवजन्तु करको दर

क्र.स.	विवरण	करको दर
१	उन	प्रति के.जी.५० पैसा
२	खोटो	प्रति के.जी १ रुपैयाँ
३	जडिबुटि	प्रति के.जी ५ रुपैयाँ देखि १५००। सम्म
४	कवाडी	क)प्रति गोटा २५ पैसा/ ख)प्रति के.जी १ रुपैयाँ देखि ३ रुपैयाँ सम्म
५	छाला/ हड्डी/ सिङ खुर	प्रति के.जी. २ रुपैयाँ/ प्रति के.जी १ रुपैयाँ ५० पैसा/ प्रति के.जी २ रुपैयाँ
६	प्लाष्टिक बोतल	प्रति के.जी १ रुपैयाँ
७	बियर बोतल ठुलो	प्रति गोटा १० पैसा
८	हाल्फ बोतल	प्रति गोटा ५ पैसा
९	चौथाई बोतल	१० पैसा
१०	बोरा प्लाष्टिक ठुलो	१ रुपैयाँ ५० पैसा
११	बोरा प्लाष्टिक सानो	१ रुपैयाँ
१२	बोरा जुट	२ रुपैयाँ

स्रोतः आर्थिक ऐन, २०७८

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाको जडिवुटी, कवाडी, जीवजन्तुहरुको विक्री वितरणको तथ्याङ्क उपलब्ध नभएपनि उत्पादन र विक्रीबाट कर बापत सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना रहेको छ । गाउँपालिकामा चौपाया, चखेरु जन्य पदार्थ एवम् अङ्ग र जडिवुटीको विक्रीबाट जडिवुटी, कवाडी र जीवजन्तुबाट कुल रकम करीब रु २ लाख ५० हजार राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु: गाउँपालिकाको जडिवुटी, कवाडी, जीवजन्तु कर सङ्कलन सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरु गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- गाउँपालिका क्षेत्रमा सङ्कलन तथा व्यवसायिक उपयोग हुने जडीवुटी विक्री वितरणको परिमाण सम्बन्धी आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- कवाडी माल र प्रचलित कानूनले निषेध गरिएको जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सिङ, प्वाँख, छाला, आदिको विक्री वापत कर निर्धारण गरि गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न राजस्व सङ्कलन गर्ने ।
- जडिवुटी, कवाडी, जीवजन्तु करसँग सम्वन्धित व्यवसायीहरुको दर्ता र अभिलेखीकरण गर्ने ।

- गाउँपालिकामा हुने कवाडी वस्तुको व्यवसायिक कारोवारलाई इजाजत प्रदान गरि वार्षिक ठेक्का मार्फत कर सङ्कलन गर्ने ।
- जडीबुटीको र जीवजन्तुको उपलब्धता पत्ता लगाई कारोबारमा कर सङ्कलन शुरुवात गर्ने ।

३.३.२ गैर कर राजस्व

क. बहाल विटौरी शुल्क

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले आफुले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार, पसल लगायत सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग गरेबापत बहाल विटौरी शुल्क लगाउन पाउने व्यवस्था छ । सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति, स्ववासी वा अन्य यस्तै प्रकृति जग्गाधनी प्रमाणपूर्जा प्राप्त नगरेका जग्गामा घर बनाइ बसोबास गर्ने वा खेतीबाली लगाउने व्यक्ति वा संस्थाहरुलाई गाउँ कार्यपालिकाबाट पारित कार्यविधि बमोजिम सेवा शुल्क लिइनेछ भनि आर्थिक ऐन २०७८ मा उल्लेख गरेको छ तर पनि यस शिर्षक अन्तर्गत गत आ.व. २०७७/७८ मा रु १,०१,३०० सङ्कलन भएको छ ।

सम्भाव्यता: यस गाउँपालिकाको क्षेत्रमा हाट बजारहरु पहिचान गरि सार्वजनिक स्थानमा टहरा निर्माण लगायतका आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गरि व्यवस्थित गर्न सकिन्छ । हाट बजार व्यवस्थापनका अलावा सार्वजनिक स्थल, ऐलानी जग्गा वा बाटो छेउमा अस्थायी पसल राख्न दिए बापत बहाल विटौरी शुल्क सङ्कलन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । बहाल विटौरी कर अन्तर्गत गाउँपालिकामा वार्षिक रु २ लाख ४० हजार राजस्व सङ्कलन गर्न सकिने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र लाग्ने दैनिक तथा साप्ताहिक हाट बजारहरु सार्वजनिक स्थानमा आवश्यक पूर्वाधार निर्माण सहित व्यवस्थित गरि हाट बजारमा विक्री हुने विभिन्न सामाग्रीहरुको कर उठाउन वार्षिक ठेक्का प्रदान गर्ने ।
- हालसम्म दर्ता कायम नभएका ऐलानी जग्गाको अभिलेख राखी बहाल विटौरी शुल्क लिन सक्ने सम्भावनाको अध्ययन गरि कार्यान्वयन गर्ने ।
- बहाल विटौरी शुल्कको दायराभित्र सार्वजनिक जग्गाको उपयोग र सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत लाग्ने शुल्कलाई उल्लेख गर्ने ।

- सङ्कलित विवरणका आधारमा वर्गीकरण गरि बहाल विटौरी शुल्क निर्धारण गरि सोही आधारमा सङ्कलन गर्ने ।

ख. नक्सापास दस्तुर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८ अनुसार नक्सा पास दस्तुरलाई निम्न आँकडा अनुसार बर्गिकरण गरिएको छ। साथै नक्शा पास निवेदन फाराम दस्तुर रु ५०० कायम गरिएको छ । गत आ.व. २०७८ मा नक्शा पास दस्तुर बापत रु ७०,६०९ सङ्कलन भएको छ। तर बिगतका दुई वर्षमा लगातार रू. २ लाख रकम उठेको देखिन्छ।

तालिका २४ नक्सा पास दस्तुर विवरण

क्र.सं.	घरको बनावट	राजमार्गको दायाँ बायाँ प्रति वर्गफुट लाग्ने दस्तुर रु.मा	शाखा पिच सडकको दाँया बायाँ प्रति वर्गफुट लाग्ने दस्तुर रु. मा	अन्य सडकको दायाँ बायाँ तथा अन्य स्थानमा प्रति वर्गफुट लाग्ने दस्तुर रु.मा.
१.	**औद्योगिक तथा व्यासायिक प्रयोजन तर्फ**			
	क) RCC फ्रेस स्टक्चर तर्फ			
	जमिनतला	३/–	३/–	२/–
	प्रथमतला	४/–	४/–	३/–
	दोस्रोतला सो भन्दा माथि	५/–	५/–	४/–
	ख) लोडवेयरिङ्ग स्टक्चर तर्फ			
	जमिनतला	३/–	२/–	१/–
	प्रथमतला	४/–	३/–	२/–
	दोस्रो तला तथा सो भन्दा माथि	५/–	४/–	३/–
	ग) ईट्टालाई सिमेन्ट वा माटोको जोडाई गरी बनेको जस्ताको छाना भएको घर			
	जमिनतला	३/–	२/–	१/–
	प्रथमतला	४/–	३/–	२/–
	दोस्रो तला तथा सो भन्दा माथि	५/–	४/–	३/–
२.	**आवासीय प्रयोजन तर्फ**			
	क) RCC फ्रेम स्टक्चर तर्फ			
	जमिनतला	३/–	२/–	१/–
	प्रथमतला	४/–	३/–	२/–
	दोस्रोतला तथा सो भन्दा माथि	५/–	४/–	३/–
	ख) लोडवेयरिङ्ग स्टक्चर तर्फ			
	जमिनतला	२/–	१/–	१/–
	प्रथमतला	३/–	२/–	२/–
	दोस्रो तला तथा सो भन्दा माथि	४/–	३/–	२/–
	ग) ईट्टालाई सिमेन्ट वा माटोको जोडाई गरी बनेको जस्ताको छाना भएको घर			
जमिनतला		२/–	१/२०	१/–
प्रथमतला		३/–	२/–	१/–
दोस्रो तला तथा सो भन्दा माथि		३/–	२/५०	२/–

स्रोतः आर्थिक ऐन, २०७८

सम्भाव्यता: यस गाउँपालिकाको मापदण्ड अनुसार सडकको समेत पहुँच हुँदै जाँदा यस क्षेत्रमा घरहरु निर्माण हुने क्रम बढदो छ। पहिले बनेका घरहरुको अभिलेखिकरण तथा नयाँ बन्ने घरको नक्सापास गर्ने गर्दा उल्लेख्य मात्रामा राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ । प्रत्येक वर्ष ५०

वटा जति नयाँ घर निर्माण तथा अभिलेखिकरण हुने आङ्कलन गर्दा नक्सापास औसत प्रति घर १२०० वर्ग फिटका दरले नक्सापास प्रति वर्ग फिट रु ४ का दरले २,४०,००० तथा नक्शा पास निवेदन फाराम दस्तुरबाट रु २५,००० गरि कुल २,६५,००० राजस्व सङ्कलन गर्न सकिने छ । इच्छाकामना गाउँपालिकामा नक्सापास कार्य त्यती प्रभावकारी प्रभाबकारि नभए पनि बैङ्क ऋण लिने कार्य लगायत बाध्यात्मक परिस्थितिमा मात्र नक्सापास गर्न आउने चलन रहेको छ । नक्सापास दस्तुरको दर निर्धारण गरिएता पनि नक्सापास व्यापक रुपले अघि बढेको देखिंदैन ।

सुधारका पक्षहरु: नक्सापास प्रकृयाले आयआर्जन मात्र नभई भवन निर्माण प्रकृयालाई नियमन समेत गर्ने भएकोले यसलाई प्रभावकारी बनाउने तर्फ पहल गर्न जरुरी देखिन्छ ।

- मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार घरको नक्सापास प्रकृयालाई प्रभावकारी बनाउने ।
- घरको बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर समयानुकुल परिमार्जन गर्ने ।
- घर अभिलेखीकरणका लागि सार्वजनिक सूचना जारी गरि बैङ्क तथा वित्तिय संस्थाहरुसँग समन्वय गर्ने ।
- गाउँपालिका हुनु भन्दा पहिले निर्माण भएका घरहरुको अभिलेखीकरण गरि नक्सापास गर्न अभिप्रेरित गर्ने ।

ग. व्यवसाय दर्ता शुल्क

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले एफ.एम. रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधी पसल, प्लटिङ, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा तथा स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग आदि कार्य गर्नको अनुमति दिन र सो वापत दस्तुर सङ्कलन गर्न सक्छन् । इच्छाकामना गाउँपालिकाले व्यवसायको प्रकृया हेरी विभिन्न क्याटागोरीहरुमा विभाजन गरि दर्ता तथा अनुमति दस्तुर निर्धारण गरिएको छ । जस अनुसार व्यवसाय दर्ता सिफारिस रु ५००, विद्यालय सञ्चालन स्वीकृत कक्षा वृद्धि सिफारिस रु १,०००, नविकरण सिफारिस रु १३०, संस्था दर्ता सिफारिस रु ५००, संस्था दर्ता दस्तुर रु १,०००, सहकारी संस्था दर्ता दस्तुर रु १,०००, रेडियो/एफ.एम. सञ्चालन दस्तुर रु १५,००० र नविकरण दस्तुर रु ५,००० कायम गरिएको छ । गत आ. व. २०७७/७८ मा यसवाट रू. १,७४,००० रकम उठेको छ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिका क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेका स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, सहकारी, विद्यालय आदि अनुमति प्रमाणपत्र दिई नियमित गर्नुपर्ने तथा सञ्चालनमा आउन चाहनेलाई इजाजत दिन सकिन्छ । इच्छाकामना गाउँपालिकामा वार्षिक २०० वटा फर्महरुबाट अनुमति र नविकरण हुन सक्ने अनुमान गर्दा औसत दस्तुर रु १,५०० अनुमान गर्दा वार्षिक रु ३,००,००० आय हुने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- दर्ता तथा अनुमतिका लागि निर्देशिका तयार गर्ने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा सञ्चालन भइरहेका र नयाँ व्यवसाय शुरु गर्न चाहनेलाई अनिवार्य व्यवसाय दर्ता, इजाजत तथा नविकरण गर्ने जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- दर्ता तथा अनुमति दस्तुरको दर आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गर्ने ।

घ. मनोरञ्जन कर

हालको अवस्था: विद्यमान कानुनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने मनोरञ्जन व्यवसाय सेवामा मनोरञ्जन कर लगाउन र असुल गर्न सक्नेछ । सङ्घीय कानुन अनुसार यो प्रदेश सरकारसँग बाँडफाँड हुने कर हो । यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने मनोरञ्जन कर लगाई असूल उपर गरिने र यसरी कर सङ्कलन गर्दा अन्तर सरकारी वित्त ऐन, २०७४ बमोजिम स्थानीय तहको विभाज्य कोष मार्फत गाउँपालिका सञ्चित कोषमा राजस्व बाडँफाड गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ । यस गत आ. व. २०७७/७८ मा कुनै पनि रकम उठेको छैन।

तालिका २५ मनोरञ्जन करको बर्गिकरण

क्र. सं.	विवरण	करको दर
१	क) दैनिक रुपमा सञ्चालन हुने	रू. १००००
२	ख) आंशिक रुपमा सञ्चालन हुने	रू. ५०००
३	ग) टिकट बिक्रि गरी सञ्चालन गरीने मेला महोत्सव	आम्दानीको १० प्रतिशत

स्रोतः आर्थिक ऐन, २०७८

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाले साँस्कृतिक प्रदर्शन हल, नाच घर, दोहोरी सङ्गीत तथा अन्य मनोरञ्जन सामाग्री प्रदर्शनीमा प्रवेश शुल्क ५ प्रतिशत, ऐतिहासिक स्थल, पुरातात्विक स्थल एवम् धार्मिक महत्वका स्थलमा पर्यटकहरुबाट प्रवेश शुल्क ५ प्रतिशत तथा जादु, सर्कस, चटक र मेला आयोजना स्थलमा मनोरञ्जन कर बापत प्रति दिन रु ३०० कर गरि मनोरञ्जन करबाट कुल कर करीब रु ७५,००० राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- साँस्कृतिक प्रदर्शन हल, नाच घर, दोहोरी सङ्गीत तथा अन्य मनोरञ्जन सामाग्री प्रदर्शनी, ऐतिहासिक स्थल, पुरातात्विक स्थल एवम् धार्मिक महत्वका स्थल प्रवेश शुल्क लिएका स्थलहरु सन्दर्भमा यथार्थ तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ।
- सम्भाव्य स्थानहरुमा शुल्क सङ्कलनको वातावरण तयार गर्ने ।
- सङ्कलित विवरण अनुसार मनोरञ्जन करको दर पूनरावलोकन गर्ने ।

ङ. सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर दर आर्थिक ऐन मार्फत निर्धारण गरी सङ्कलन गर्दै आएको छ । वडाबाट सङ्कलित सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर वडाले गाउँपालिकाको आर्थिक प्रशासन शाखामा मासिक रुपमा जम्मा गर्ने गरिएको छ । आर्थिक ऐनले सिफारिस तथा प्रमाणितको दर न्यूनतम रु ५० देखि १०,००० सम्म निर्धारण गरेको छ । गाउँपालिकाले वडा कार्यालयहरू तथा गाउँपालिकावाट सेवाग्राहीलाई आवश्यक सिफारिश तथा प्रमाणित सेवा उपलब्ध गराउदै यस्तो दस्तुर संकलन गर्दछ । वडावाट संकलित सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरवाट संकलित रकम वडा सचिवहरूले गाउँपालिकाको राजस्व शाखामा हरेक महिना दाखिला गर्ने गरेका छन् । आर्थिक ऐनमा निर्धारण गरिएका केही सिफारिश दस्तुरको दर संकलनमा व्यवहारिक कठिनाई रहेको वडा कार्यालयहरु सँगको छलफलमा जानाकारी प्राप्त भयो । जस्तै काठ कटानी को सिफारिश, आय स्रोत प्रमाणित आदि । आ.ब. २०७७।७८ मा गाउँपालिकाले सिफारिस दस्तुर वापत रू. २,४२,००० र अन्य दस्तुर अन्तर्गत रू. ४,५०,०५३ प्राप्त भएको छ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाको कार्यालय तथा ७ वटा वडा कार्यालयबाट वार्षिक करीब ५,००० वटा विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित हुने अनुमान गरिएको छ । वर्तमान दर अनुसार प्रति सिफारिश वा प्रमाणित औसत रु १०० भएमा वार्षिक सिफारिश तथा प्रमाणितबाट रु ५,००,००० सङ्कलन हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- सिफारिश वा प्रमाणित गर्न पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।
- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिस वा प्रमाणित नगर्ने ।
- वडाबाट सङ्कलित दस्तुरहरु शिर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।

- विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा दस्तुरको वर्गिकरण अनुसार दर पुनरावलोकन गरि आवश्कता अनुसार परिमार्जन गर्ने ।

च. वन पैदावर विक्रीबाट प्राप्त हुने आय

हालको अवस्था : हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावरको विक्री बापत प्राप्त गर्ने रकमको दश प्रतिशत सम्बन्धित गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । इच्छाकामना गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा सामुदायिक वनको वन पैदावर विक्रीको लागि दर निर्धारण गरेको छ।

तालिका २६ बन पैदावार बिक्रि दर

क्र. सं.	काठ निकासी सिफारिश	रू.
१	क) व्यवसायीक प्रयोजनका लागि काठ निकासी प्रति क्युव फिट	१५००/-
२	ख) घरायसी प्रयोजनका लागि काठ निकासी	१५०/-

स्रोतः आर्थिक ऐन, २०७८

सम्भाव्यता: यस गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वन तथा ती वनहरुबाट विक्री हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्याङ्क नभएता पनि यस क्षेत्रमा पाईने काठ र बोक्रा जाति, पात जाति, फूल भुवा जाति, फल र विज जाति, विरुवा जाति, लोहवन जाति, काठबाट बनेका सामाग्रीहरु, काठ तथा फर्निचरहरु, आदि बाट रु १,५०,००० सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वन तथा वन पैदावर सम्बन्धी अभिलेख सङ्कलन गर्ने ।
- सामुदायिक वन पैदावर विक्री तथा उपभोग्य सम्बन्धीको वार्षिक कार्ययोजना गाउँपालिकाले स्वीकृत गर्ने ।
- आय सङ्कलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

छ. सेवा शुल्क

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार र उपलब्ध गराइएका सेवामा सेवाग्राहीहरुबाट शुल्क लगाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । सरसफाई शुल्क, विद्युत जडान सिफारिस, धारा जडान सिफारिस, घर जग्गा नामसारी

सिफारिस, मोही लगत कट्टा सिफारिस, सर्जमिन सिफारिस दस्तुर, नेपाल सरकारको नाममा बाटो कायम सिफारिस, जग्गा मुल्याङ्कन प्रमाणित, घर बाटो प्रमाणित, चार किल्ला प्रमाणित, आदिको शुल्क निर्धारण भएको छ । आ. व. २०७७/७८ मा यस शिर्षकवाट केवल रू. २०,००० मात्र उठेको छ।

सम्भाव्यता: आगामी आर्थिक वर्षमा उपरोक्त शिर्षकबाट सहज ढङ्गले रकम प्राप्त गर्न सकिन्छ । हाटबजार, पार्किङ्ग, फोहोरमैला व्यवस्थापन, सडक वत्ती, शौचालय, पार्क, पर्यटकीय स्थल, बसपार्क, आदि लगायतबाट सेवा शुल्क उठाउन सक्ने छ । यस गाउँपालिकामा माथि उल्लेखित विभिन्न उपशिर्षकहरुको सेवा शुल्क बापत जम्मा रु २ लाख सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

ज. सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले आफ्नो स्वामित्वमा रहेका भौतिक सम्पतिहरु शुल्क लगाउन सक्ने व्यवस्था छ । विद्यमान भौतिक स्रोतहरुको प्रयोगको दर रेट आर्थिक ऐनमा निर्धारण गरिएको छ । इच्छाकामना गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८ मा ब्याक हो लोडर भाडामा प्रति घण्टा रु १,००० का दरले लिने र हेभी ईक्वीपमेन्टमा लाग्ने ईन्धन तथा सामान्य मर्मत बहालमा लिने व्यक्ति, समिति र संस्थाले व्यहोर्ने उल्लेख छ । यस शिर्षक अन्तर्गत गत आ.व.मा ब्याक हो लोडर भाडा बापत रु ४,२५,३९४ सङ्कलन भएको छ ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएका सम्पत्तिहरूका बहाल परिचालन सम्बन्धमा ब्याक हो लोडर भाडा, गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको हल भाडा, प्रोजेक्टर भाडा, राजपत्र, पुस्तक, नक्शा, टेण्डर फाराम, आदिको विक्रीबाट यस शिर्षक अन्तर्गत प्राप्त आय बापत आगामी आ.व. २०७८/७९ मा जम्मा रु ५,००,००० सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने सम्पत्तिहरूको विवरण यकिन गरि सबै सम्पत्तिको बहाल रकमको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- गाउँपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरि कार्यान्वयमा ल्याउने ।
- कार्यविधिमा उल्लेखित शर्तहरू पालाना भए नभएको आवधिक रुपमा अनुगमन गर्ने ।

झ. नदिजन्य पदार्थ संकलन तथा उपयोग दस्तुर (ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तु विक्री)

हालको अवस्था : नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७७ ले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७७ को दफा ६२ क थप गरी गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुंगा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तु बिक्री गर्न सक्ने प्रावधान राखेको छ । साविकमा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणको मात्र व्यवस्था भएकोमा यस संशोधनसँगै वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनको समेत व्यवस्था भएको छ र आवश्यकता अनुसार यी अध्ययनहरुको सिफारिशका आधारमा बिक्री दर निर्धारण गरी गाउँपालिकाले ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटो वा स्लेट बिक्री गर्न सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ । इच्छाकामना गाउँपालिकाको सिमाना भएर बग्ने नदी र सहायक खोलाको किनार तथा बगर क्षेत्रबाट ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो उत्खनन, सङ्कलन तथा निकासी भई गाउँपालिका क्षेत्रमा उपयोग भईरहेको छ । यस शिर्षक आ. व. २०७७/७८ अन्तर्गत रु. ४६,७८,९३०.२१रकम संकलन भएको छ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिका भएर बग्ने त्रिशुली नदी र अन्य सहायक खोलाहरुवाट ढुङ्गा, गिट्टी र वालुवाको दिगो सङ्कलन⁄ उत्खनन् कार्यका लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन तयार गरि सो प्रतिवेदन अनुसार सामान्य घरेलु औजार जस्तै कुटो, कोदालो, सावेल, आदिको प्रयोगबाट दैनिक १००-३०० घ.मि. ढुङ्गा, गिट्टी र वालुवा उत्खनन् तथा सङ्कलन गर्न सकिने परिमाण प्रस्ताव गरिएको छ । वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ को नियम र इच्छाकामना गाउँपालिकाको वातावरण तता प्राकृतिक श्रोत संरक्षण ऐन २०७७ एवम् संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन तथा प्रारम्भिक वातावरन परीक्षण कार्यविधि २०७७ अनुसार तयार गरिएको उक्त प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन अनुसार विभिन्न स्थानबाट गरि कुल रु २,००,००,००० राजस्व सङ्कलन गर्न सकिने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- अध्ययन प्रतिवेदनले एकीन गरेको परिमाणमा ठेक्का लगाई अमानतबाट विक्री गर्नका लागि आवश्यक प्रक्रिया मिलाउने ।
- आर्थिक ऐन नियम विपरित कार्य गर्ने ठेकेदारहरुलाई कार्वाही गर्ने र दण्ड जरीवानाको प्रावधान समावेश गर्ने ।
- नदिजन्य पदार्थको उत्खनन निर्वाध रुपमा भइरहेकोले त्यसलाई गाउँपालिकाले रोक्नका लागि पहल गर्नुपर्ने ।
- नदिजन्य पदार्थको निकासी गर्न सडक निर्माणमा संलग्न भएका निकायहरुसँग समन्वय गरि सहजीकरण गर्ने ।

परिच्छेद ४. आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलन अवस्था

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाले राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरु तथा आय सङ्कलननको अवस्थालाई छोटकरिमा व्याख्या गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको आय सङ्कलनको लागि संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरु पहिचान गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

गाउँपालिकाको प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागि कार्यपालिका बैठकले नेपालको संविधान र प्रचलित कानुनको अधिनमा रही आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र परिचालन गर्न सकिने राजस्वका स्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरि आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको अनुमान गर्ने प्रयोजनाको लागि गाउँपालिका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा देहाय बमोजिमको ५ सदस्यीय राजस्व परामर्श समिति गठन गरेको छ ।

तालिका २७ राजस्व परामर्श समिति पदाधिकारी तथा जिम्मेवारी

क्र. सं.	नाम	पद
१	माया सिलवाल	संयोजक, गाँउपालिका उपाध्यक्ष्य
२	शालिक राम बस्याल	सदस्य, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत
३	तेज बहादुर शेरचन	कार्यपालिका सदस्य
४	टेकमाया गुरुङ	कार्यपालिका सदस्य (महिला)
५	रामहरि कडेल	चितवन उध्योग संघ प्रतिनिधि
६	मणि रत्न शाक्य	चिउवासंघ, मुग्लिन ईकाइ प्रतिनिधि
७	लालिराम कडेल	होटल ब्यबसायी संघ प्रतिनिधि
८	रिता अर्याल नेपाल	शाखा प्रमुख राजस्व शाखा

स्रोत : फिल्ड सर्भे, ईच्छामनकामना गाँउपालिकाको कार्यालय, २०७८

गाउँपालिकाको बढ्दो खर्च धान्नका लागि र स्थानीय तहको सामर्थ्य वृद्धि गर्नका लागि गाउँपालिकाको राजस्व वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । वर्तमान समयमा नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनद्वारा गाउँपालिकालाई उपलब्ध वित्तीय अधिकार तथा प्रचलित कानून अनुकुल आन्तरीक आय र राजस्व परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि तत्काल थप तथा योजनावद्ध प्रयास थाल्नुपर्ने

देखिन्छ । गाउँपालिकाले प्राप्त स्वायत्त अधिकारको प्रयोग र स्थानीय स्रोत साधनको परिचालन गर्न गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन क्षमता सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ । गाउँपालिकाले उपयुक्त मानव स्रोतको व्यवस्था, क्षमता विकास तालिम, कम्प्युतरीकृत राजस्व अभिलेख तथा सूचना प्रणाली सहित राजस्व परिचालनका लागि सुदृढ राजस्व शाखाको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसका साथै करको दर तथा दायरा पहिचान एवम् विश्लेषण गरि उपयुक्त नीतिगत व्यवस्था समेत गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । नीतिगत सुधार, राजस्व शाखाको स्तरोन्नति, अनुगमन तथा नियन्त्रण प्रणालीको स्थापना, उत्प्रेरणात्मक विधिहरुको अवलम्बन, नागरिक केन्द्रित राजस्व प्रशासन करदाता शिक्षा जस्ता पक्षहरुलाई सम्वोधन गर्ने गरि राजस्व क्षेत्रमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागि कार्यपालिका बैठकले नेपालको संविधान र प्रचलित कानुनको अधिनमा रही आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र परिचालन गर्न सकिने राजस्वका स्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरि आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको अनुमान गर्ने प्रयोजनाको लागि गाउँपालिका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा राजस्व परामर्श समितिले विभिन्न छलफल तथा बैठकहरु सम्पन्न गरि राजस्वका दरहरु तथा राजस्व सम्बन्धी नीतिगत निर्णयहरु गाउँ सभा समक्ष पेश गरि पुनसंरचित गाउँपालिकाको संवैधानिक व्यवस्थाको आधारमा गाउँपालिकाले चालु वर्ष २०७८ को लागि आर्थिक ऐन पारित गरेको छ । राजस्व परामर्श समितिको बैठक बसी आन्तरीक आयको दर प्रस्ताब गरि गाउँसभाले आयका शिर्षकगत दायरा तथा उक्त दायराका दरहरु राखी गाउँसभा मार्फत आर्थिक ऐन सर्व सहमतिले पारित गरिएको छ । गाउँपालिकाले राजस्व तथा कर सङ्कलन कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउनका लागि आगामी आ.व.बाट लागु हुने सबै किसिमको राजस्व तथा कर सङ्कलनको शुरुवात गर्ने नीति लिएको छ । चालु आ.व.मा आन्तरिक आयतर्फ जम्मा रु १,६५,००,००० सङ्कलन हुने अनुमान गरेको छ । इच्छाकामना गाउँपालिकामा कर सङ्कलन कार्य अपेक्षा अनुसार कर उठाउन नसकिरहेको अबस्था छ । यसका अतिरिक्त गाउँपालिकाले राजस्व परिचालन तथा सुधार सम्बन्धी नीति तर्जुमा गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

गाउँ सभाले निम्न नीति तथा कार्यक्रमहरु अवलम्बन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- आन्तरीक आय वृद्धि गर्ने सम्भावनाका सम्भाव्य सबै क्षेत्रहरुको अध्ययन, पहिचान गरि व्यवस्थित ढङ्गले करको दायरामा ल्याउने । यसका लागि आवश्यक संयन्त्र निर्माण गरि परिचालन गर्ने ।

- गाउँपालिकाको आन्तरिक आय अभिबृद्धि गर्न करको दायरालाई बढाउँदै सहभागितामूलक कर नीति अवलम्बन गर्ने ।
- स्थानीय सरकार सञ्चालनको मूल आधार आन्तरिक आय भएकाले गाउँबासी, उद्योग वाणिज्य सङ्घ, टोलसुधार समितिहरु, स्थानीय शैक्षिक संस्थाहरुसँग सहकार्य गरि कर सचेतना तथा अभिबृद्धि कार्यक्रम मार्फत कर अभियानलाई अघि बढाउने ।
- कर र राजस्व प्रशासनलाई चुस्त र दुरुस्त बनाउन सबै वडा कार्यलयको कम्प्युटरहरुमा सफ्टवेयर जडान र इ-कनेक्सनको माध्यमद्वारा गाउँपालिकामा जोड्ने ।
- सूचना र प्रविधिको माध्यमबाट गाउँपालिकामा सेवाग्राहीको गुनासो सम्बोधन गरिने परिपाटी विकास गर्ने ।
- विगत देखिका अभिलेखहरुलाई कम्प्युरकृत गरि सुरक्षित राख्ने प्रयत्न गर्ने ।
- लक्षित वर्गलाई व्यवसाय प्रति आकर्षित गर्न महिला र अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरुको नाममा दर्ता भएका व्यवसायहरुलाई तोकिएको व्यवसाय करमा १० प्रतिशत छुट दिने ।
- घरवहाल कर निर्धारण प्रयोजनार्थ निश्चित मापदण्ड वनाई घर वहाल दर निर्धारण गर्ने । असोज मसान्त सम्म एकमुष्ट वार्षिक वहाल कर वुझाउन आउने घरधनी/व्यवसायीलाई वार्षिक वहाल करको १० प्रतिशत छुट दिने ।
- करदाता शिक्षा प्रभावकारी बनाउने ।
- करका दर र दायरा वैज्ञानिक आधारमा विश्लेषण गरि विस्तार गर्ने ।
- राजस्व प्रशासन सूचना प्रविधिमा आधारित बनाई सुदृढिकरण गर्ने ।
- कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता विकासका लागि आवश्यक तालिम तथा भ्रमणको ब्यवस्था गर्ने ।
- व्यवसाय कर, घरभाडा कर र जग्गा भाडा कर लगायतका सम्पूर्ण आन्तरीक आयका स्रोतहरु सङ्कलनका लागि तयार पारिएको कर नीतिलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्ने ।
- आन्तरिक आयको दिगो अभिवृद्धिका लागि गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका सम्पत्ति बहालमा दिने नीतिलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्ने ।
- बढी कर तिर्ने व्यक्ति/संस्थालाई कार्यविधि बनाई पुरस्कृत गर्ने ।
- शिर्षकगत राजस्व सङ्कलनलाई व्यवस्थित गर्ने ।
- सबै प्रकारका व्यवसायलाई करको दायरामा ल्याउने ।
- प्राकृतिक तथा नदीजन्य श्रोतको उपयोगलाई करको क्षेत्रभित्र ल्याउने ।

- भवन तथा नक्शा पासलाई अनिवार्य गर्ने ।
- अनुगमन तथा मुल्याङ्कन समयावद्ध तथा वैज्ञानिक बनाउने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा नयाँ घर निर्माण गर्दा भवन निर्माण संहिता २०७२ लाई पूर्ण रुपमा पालना गर्न अभिप्रेरित गर्ने तथा गाउँपालिका घोषणा हुनुअघि बनेका घरहरुलाई समेत निर्धारित मापदण्डमा नक्सापास र नियमित गर्ने अभियानलाई निश्चित समयसीमा तोकी कार्यान्वयन गर्ने ।
- गाउँपालिका भित्र रहेका वित्तिय संस्थाहरुको अनुगमन तथा नियमन गरि विषयगत कार्यप्रति उत्तरदायी बनाउने ।

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता

जग्गा संरचनामा गाउँपालिकाले राजस्व सङ्कलनको लागि आर्थिक प्रशासन उपशाखा अन्तर्गत राजस्व तथा आर्थिक प्रशासन इकाई गठन गरिएको छ । राजस्व सङ्कलनका लागि लेखापाल, आलेप, प्रशासन सहायक चौथो र कार्यलय सहयोगी गरि चार जना कर्मचारीहरु राजस्व तथा आर्थिक प्रशासनमा कार्यरत छन् । गाउँपालिकाका खरिद गरिएको सफ्टवेयरमार्फत वडा कार्यालयहरु र गाउँपालिकामा राजस्वको सङ्कलन तथा अभिलेखीकरण गरिंदै आएको छ ।

चित्र ६ आर्थिक प्रशासन उपशाखा अन्त्रगत राजस्व तथा आर्थिक प्रशासन ईकाई

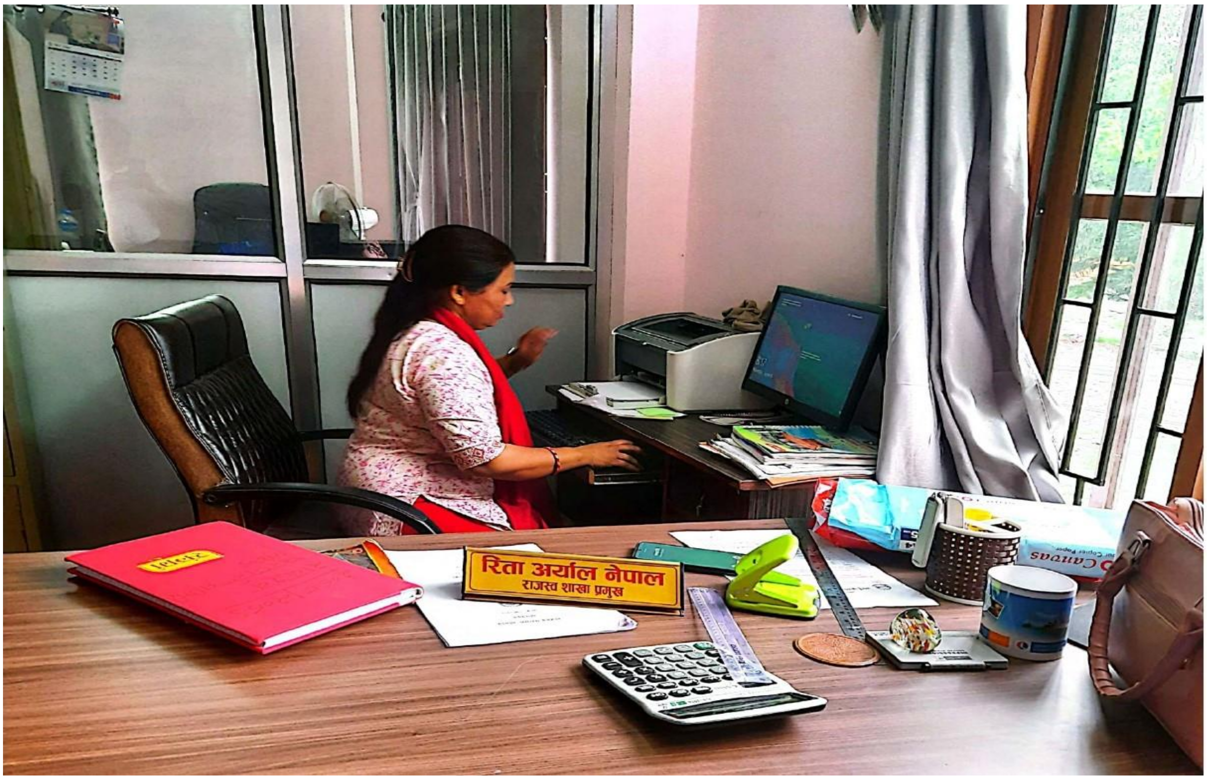

स्थलगत अवलोकन तथा विभिन्न सूचनाका आधारमा हेर्दा हाल गाउँपालिकाको राजस्व सङ्कलनको अवस्था देहाय अनुसार रहेको छ ।

- गाउँपालिकाका लेखापाल, आलेप र प्रशासन सहायकलाई राजस्व सम्वन्धी जिम्मेवारी दिइएको ।
- राजस्व प्रशासनको लागि सफ्टवेयर खरिद भएको र सोही सफ्टवेयर प्रयोग गरि राजस्व सङ्कलन कार्य भइरहेको ।
- वडा कार्यालयहरूबाट मूलतः भूमि कर (मालपोत), सम्पत्ति कर, पञ्जीकरण, सिफारिस दस्तुरहरु र व्यवसाय कर, खानी रोयल्टी, सवारी कर, आदि सङ्कलन गर्ने गरिएको।
- गाउँपालिका कार्यलयबाट घर बहाल कर, बहाल विटौरी कर, व्यवसाय रजिष्ट्रेशन कर, सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सरकारी सम्पत्तिको विक्री, न्यायिक दस्तुर, परिक्षा शुल्क, खानी रोयल्टी, अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्कहरु, सिफारिस दस्तुर, नक्शा पास, टेण्डर विक्री जस्ता राजस्व सङ्कलन हुने गरेको छ ।
- वडा कार्यालयहरूले महिनाभर सङ्कलन भएको रकम एकमुष्ठ बैङ्क दाखिला गरि मासिक रुपमा जम्मा गर्ने गरिएको ।
- राजस्व सङ्कलनको जिम्मेवारी पाएका कर्मचारीहरुका लागि थप तालिम तथा अभिमुखीकरण गर्न सकिने ।
- हालसम्म राजस्व सङ्कलन तथा त्यसको प्रभावकारीताका लागि अनुगमन तथा मुल्याङ्कन नभएको ।
- राजस्व सङ्कलनमा वडास्तरमा कम्प्युटरबाट विल प्रिन्ट गरि प्रयोग भइरहेको ।
- राजस्व बजेट तथा प्रतिवेदन प्रणाली तोकिएको ढाँचामा भएको ।
- आर्थिक ऐन र यथार्थ सङ्कलन बीचको तालमेल केही सुधार गर्न सकिने ।

४.३ आन्तरिक आय परिचालन

यस गाउँपालिकाको कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा क्रमागत रुपमा केही बढ्दो छ । आन्तरिक आयतर्फ सम्पत्ति कर, मालपोत (भूमि कर), खानी रोयल्टी, व्यवसाय रजिष्ट्रेशन/कर दस्तुर, घर बहाल कर, बहाल विटौरी कर, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन, सिफारिश दस्तुर, तथा अन्य प्रशासनिक सेवा सुल्क यहाँका मुख्य स्रोतका रुपमा रहेको छ । हालै मात्र इच्छाकामना नदी तथा सहायक खोलाहरुका किनाराबाट घरेलु औजार जस्तै कुटो, कोदालो, सावेल, आदिको

प्रयोगबाट ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो उत्खनन, सङ्कलन तथा निकासी कार्य गर्न प्रारम्भिक वातावरण प्रतिवेदन तयार गरिएको हुनाले टेण्डर गरि नदीजन्य पदार्थ निकासी तथा विक्री शुल्कबाट राजस्व सङ्कलन हुन सक्ने देखिन्छ। तसर्थ गाउँपालिकाको लागि आगामी दिनमा समेत आन्तरिक आयतर्फ सम्पत्ति कर, भूमि कर, व्यवसाय कर, घर बहाल कर, खानी रोयल्टी, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा विक्री कर, सिफारिस र दस्तुर नै मुख्य तथा दिगो क्षेत्र हुन् । गाउँपालिकाकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकाले विगत आ.व. २०७६/७७ र २०७७/७८ मा सङ्कलन गरेको यथार्थ आय तथा चालु आ.व.का लागि गरिएको अनुमान सम्बन्धी आय विवरण देहाय तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका २८ गाउँपालिकाको आय सङ्कलनको अवस्था

क्र. सं	विवरण	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९ (२०७९ जेष्ठ २३ सम्म)
१.	संपत्ति कर	४,०७,८४७.३६	३,२३,४६४.३५	२,२२,६२४.७७	४४,०००
२.	भुमि ताथा मालपोत कर	१,४५,५५९.१७	७२,१८४.०९	१,७८,०८१.५५	६६,७७८
३.	ब्यबसाय कर	८,१५,७५०	१०,७५,५५०	१०,२३,६२५	९,८९,०००
४.	घरबहाल कर	७,८३,४५५.७९	१४,५४,७८४.६४	१,४०३,१३८.९२	८,७०,८४५.४२
५.	बिज्ञापन कर			७,००,०००	-
६.	अन्य कर	४,६२,४९०	१२,००,३११.८	१३,८०,७८०	२९,५००
७.	बहाल बिटौरि शुल्क	-	-	१,०१,३००	-
८.	अन्य दस्तुर	३४७१२१	६३२७६७.६	४५००५३	१,०३,९००
९.	अन्य सेवा शुल्क	१२५००	१०,०००	२०,०००	१५,०१,७२३
१०.	खानि रोयल्टि	४५००००	-	-	-
११.	नक्शा पास दस्तुर	२२५८४७.३८	२,०५,४७३.७१	७०,६०९	८,३२०
१२.	सिफारिस दस्तुर	२४५८५०	१२९२५०	२४२०००	१५,७५०
१३.	दण्ड तथा जरिवाना	१९८७३.९४	८९१९	४२४५१.१५	१,१४४
१४.	नक्सा पास दरखास्त फाराम	१५५००	२१५००	७०६०९	७,०००
१५.	नदिजन्य पदार्थ संकलन तथा उपयोग दस्तुर	३५०००	-	४६७८९३०.२१	१,५१,९१८.४६
१६.	शिक्षा सेवा शुल्क	३५०००	२१०००	-	-
१७.	एम्बुलेन्स		११३०००	१७७०००	-
१८.	होमस्टे दर्ता	५००	५००	५००	५००
१९.	सरकारि संपत्ति/ब्याक हो लोडर	-	२६२८००	४२५३९४	५९,२००
२०.	उर्पाङगढि आम्दानि	-	२१६१००	२२६१००	१,४९,७००
२१.	लामो झरना आम्दानि	-	-	६,८९,७४०	९,७७,७२०

२२.	अन्य कर र गैर कर	-	-	-	४७७६७६.४७
संघ					
२३.	समानिकरण अनुदान	-	९,६८,००,०००	१०,०३,००,०००	१०,५५,००,०००
२४.	शसर्त अनुदान चालु/पूजिगत	-	१९,९३,६७,०००	२३,४९,९३,०००	२२,९२,२३,५७९.५०
२५.	विशेष अनुदान चालु/पूजिगत	-	७०,००,०००	-	५५,३०,०००
२६.	समपुरक अनुदान चालु	-	६७,००,०००	-	-
२७.	राजस्व बाँडफाँड	-	५,९०,८९,५४९.६८	५,७८,४४,३२२.४०	५,४९,९५,५३६.८०
प्रदेश					
२८.	समानिकरण अनुदान	-	६५,३४,५६१	७६,२०,०००	१,०८,१२,५००
२९.	शसर्त अनुदान चालु/पूजिगत	-	१,९१,६९,०००	९०,१५,०००	१,७७,९२,१००
३०.	विशेष अनुदान चालु/पूजिगत	-	३३,६९,०००	५०,००,०००	३७,००,०००
३१.	समपुरक अनुदान चालु/ पूजिगत	-	१,६९,६४,०००	५७,२३,०००	१,५८,५२,७५०
३२.	राजस्व बाँडफाँड	-	१,०३,६८,२३१.९१	१,३९,२०,९३१.८९	१,१३,४८,३५६.९७
	क) आन्तरिक स्रोत		२६०४७८६०.५८	४२०९७८०३	४१७०८७१६.५३
	ख) जम्मा	-	**४५,१४,०९,२०३.१७**	**४९,३४,३१,१०७.४९**	**४९,८६,२६,०३९.८०**

स्रोत : ईच्छामनकामना गाँउपालिकाको फिल्ड सर्भेका आधारमा गणना

यस गाउँपालिकाको आय संरचना हेर्दा कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा आ. व. २०७६/७७, २०७७/७८ र २०७८/७९ मा क्रमशः ५.७७%, ८.५३% र ८.३६% प्रतिशत रहेको छ। गाउँपालिकाको समग्र आयको प्रमुख स्रोतको रुपमा सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने राजस्व वाँडफाँड र अनुदान बापतको रकम रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको समग्र आयको सारांश देहाय बमोजिम रहेको छ:

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरु

गाउँपालिकाको स्थानीय आन्तरीक आय परिचालनमा नयाँ व्यवस्था अनुसारको क्षमता विकास गर्न आवश्यक देखिन्छ । आन्तरीक आय परिचालनमा देखिएका सवालहरुलाई सम्वोधन गर्न निम्न कार्यहरु गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

४.४.१ राजस्व प्रशासनका लागि उपयुक्त संगठन निर्माण

राजस्व परिचालन क्षमता सुधार तथा राजस्वको स्रोत र आधारहरु वृद्धि गर्न गाउँपालिकामा राजस्व तथा आर्थिक प्रशासन इकाईका कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पहिलो कार्यको रुपमा देखिन्छ । गाउँपालिकाको नयाँ क्षेत्र तथा परिवर्तित राजस्व अधिकारको आधारमा गाउँपालिकाले भौतिक सुविधा, उपयुक्त मानव संसाधन व्यवस्था, क्षमता विकास तालिम, कार्यविधि, सूचना तथा अभिलेख प्रणालीको आवश्यकता देखिन्छ । त्यसका अतिरिक्त वडाहरुबाट समेत तोकिएका शिर्षकहरुमा आय सङ्कलन गर्न क्षमता विकास गरि आवश्यक स्रोत तथा साधन उपलब्ध गराउन आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

४.४.२ आर्थिक ऐनमा सुधार

गाउँपालिकाले आर्थिक ऐन तर्जुमा गरि स्वीकृत गरेको छ तर सो ऐनलाई अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ वमोजिम सुधार गरि व्यवहारिक तथा वस्तुपरक बनाउनुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८ मा निर्धारण गरिएको कर तथा गैर करहरुको दर वैज्ञानिक तवरले निर्धारण गर्नुका साथै खानी रोयल्टी लगायत हाल सङ्कलन भईरहेको राजस्वका शिर्षक छुटेको देखिन्छ । यो गाउँपालिकामा मनकामना केवलकार लगायत ईच्छा कामना मन्दिरका साथै अन्य पर्यटकीय स्थलहरु पनि रहेका छन्। तर ती क्षेत्रहरुबाट छुट्टै शीर्षकमा कर आम्दानी प्राप्त भएको देखिएको छैन। साथै नदीजन्य बस्तुहरूलाई दहत्तर बहत्तर शीर्षक अन्तर्गत राखी कर उठाउनुपर्ने देखिन्छ भने यो गाउँपालिकामा ढलान गरिएका घरहरु तथा व्यवसायिक क्षेत्रहरु पनि बढ्दै गएको कारणले गर्दा नक्सापास दस्तुर लगायत ब्यबसाय करमा केही परिवर्तन गरेर यसलाई थप सरलीकृत गर्दै कर राजस्वमा वृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ। कतिपय करका शीर्षक अन्तर्गत अनुसूचीमा करका दरहरु निर्धारण नगरिएको भएतापनि त्यस्तो शीर्षकमा रहेर पनि कर राजस्व प्राप्त भएको देखिन्छ भने कतिपय अनुसूचीमा करका दरहरु निर्धारण गरिए तापनि सम्भावना भएका शिर्षकहरुमा पनि कर राजस्व प्राप्त हुन सकेको छैन त्यसलाई पनि परिवर्तन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

४.४.३ आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधि

गाउँपालिकाले आय परिचालन सम्बन्धी नीति तथा मुख्य आय शीर्षकहरुबाट आय सङ्कलन गर्न स्पष्ट कार्यविधि तयार गरि वडा समितिहरूलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्दछ । यसमा आय सङ्कलन गर्ने तरिका, प्रतिवेदन बुझाउने ढाँचा, नगद दाखिला सम्बन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता विषवस्तु पर्दछन् ।

४.४.४ राजस्वका दर निर्धारण तथा प्रचार प्रसार

गाउँपालिकाले हालको कानुनी व्यवस्था अनुसार राजस्व सङ्कलनका लागि दर निर्धारण गरिएको भएतापनि त्यसको प्रचार प्रसारको कमी रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी करदातालाई आफूले तिर्नुपर्ने कर रकम र शिर्षक सम्वन्धी जानकारी उपलब्ध गराउन कर शिक्षा कार्यक्रम तथा जनचेतनामुलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ । साथै करदाताहरुले समयमा राजस्व नतिरेमा दण्ड जरिवाना लाग्ने विषयमा पनि प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ ।

४.४.५ तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख

गाउँपालिकालमा आन्तरिक आयको अधिकतम परिचालनका लागि यसका आधारहरूको अभिलेख अद्यावधिक हुनु जरुरी छ । गाउँपालिकालाई प्राप्त राजस्वका अधिकारसँग सम्बन्धित व्यक्तिगत सम्पत्तिहरू, व्यापार व्यवसायहरू, सेवा सुविधाहरू आदिको अभिलेख तयारी तथा अद्यावधिक गर्न आवश्यक रहेको छ । अद्यावधिक अभिलेख बिना राजस्व सम्बन्धी नीति निर्धारण, प्रक्षेपण, असुली व्यवस्थाको अनुगमन प्रभावकारी हुन सक्दैन ।

४.४.६ समन्वय संयन्त्र

राजस्व परिचालन नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण, राजस्व सङ्कलन विधि निर्धारण जस्ता कार्यमा आन्तरिक तथा वाह्य निकायहरूसँग समन्वय अपरिहार्य हुन्छ । यसका लागि राजस्वका आधार निर्धारण तथा दरहरूमा परिमार्जनका लागि राजस्व परामर्श समितिको भूमिकालाई सक्रिय तथा प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ । आय सङ्कलनमा वडा समितिको भूमिकालाई स्पष्ट व्याख्या गरि वडा र राजस्व शाखाबीच निरन्तर समन्वय हुन जरुरी देखिन्छ । त्यसैगरी राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धमा केन्द्र, प्रदेश तथा अन्य स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गर्न आवश्यक पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । राजस्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन जनप्रतिनिधीहरुले नियमित अनुगमन र छलफल गर्नुपर्दछ । साथै स्थानीय करदाता केन्द्रित समुदायहरुसँग छलफल गरि नयाँ करका शिर्षकहरु कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

४.४.७ चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता

आयको सङ्कलन अवस्थाको अनुगमन गरि राजस्व चुहावट भएको पाइएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नु पर्दछ । गाउँपालिकाले आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशमा ल्याउनु, करदातासँग निन्तर सम्वाद गर्नु, सूचना प्रविधि तथा सामाजिक मिडियामार्फत् राजस्व र करबाट प्राप्त आयलाई के के शिर्षकमा खर्च गरियो भन्ने विवरणबारे जनता तथा सरोकारवालालाई जानकारी गराउनु यस दिशातर्फको केही सकारात्मक प्रसासहरू हुन सक्दछन् ।

परिच्छेद ५. राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट सङ्कलित सूचना विश्लेषण तथा अन्तर्क्रियाबाट तयार गरिएको इच्छाकामना गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना

गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको लागि लिने रणनीति, कार्यनीति र कार्ययोजनाहरु देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

५.१.१ रणनीति तथा कार्यनीति

साविकका ६ वटा गाउँ विकास समितिहरु मिलाएर गठन गरिएको यस गाउँपालिकामा विद्यमान कानून प्रदत्त केही राजस्व अधिकारहरु हालसम्म प्रयोगमा ल्याउन सकिएको देखिंदैन । अर्कोतर्फ गाउँपालिकाले तर्जुमा गरि जारी गरेका कानूनहरु समेतमा सामन्य सुधार तथा परिमार्जनको गुन्जायस रहेको देखिएकोले गाउँपालिकाले यसतर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । यी तथ्यहरुलाई समेत दृष्टिगत गरि आन्तरीक राजस्व परिचालन सम्बन्धमा देहाय अनुसार रणनीतिहरु अवलम्वन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- राजस्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थामा सुधार गरि आवश्यक परे करको दर घटाई आन्तरीक आयको दायरा फराकिलो बनाउने ।
- राजस्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरि व्यवस्थित बनाउने ।
- राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज, करदातामैत्री, पारदर्शी र समावेशी बनाउने ।
- समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि गरिने ।

तालिका २९ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
राजस्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थामा सुधार गरि आन्तरीक आयको दायरा फराकिलो	▪ गाउँपालिकामा राजस्वसँग सम्बन्धित आवश्यक ऐन तथा नियमहरु तर्जुमाका साथै तर्जुमा भईसकेका ऐन नियमलाई सुधार गरि अझ बढी व्यवहारिक तथा वैज्ञानिक बनाउँदै लगिने छ । ▪ कर तथा सेवा शुल्कलाई सम्बन्धित करदाता एवम् विषय क्षेत्रसँग आवद्ध गराउँदै लगानी गरिनेछ ।

बनाउने ।	▪ कर, शुल्क, सेवा शुल्क आदिको दर तथा दायरा निर्धारण गर्दा निजी क्षेत्र तथा सरोकारवालाहरुसँग परामर्श गर्ने पद्धतिको संस्थागत विकास गरिने छ । ▪ करको भार बहन क्षमता समेतका आधारमा कर नीतिलाई विवेकसम्मत र प्रगतिशिल बनाइने छ । ▪ राजस्व स्रोतका दायराको यकिन तथ्याङ्क सङ्कलन गरि सम्भाव्यताका आधारमा समय सापेक्ष रुपमा करदाताहरुको सङ्ख्या बढाउँदै लगिने छ । ▪ राजस्वको स्रोत वृद्धि गर्ने पूँजी लगानीको सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ । ▪ सम्पत्ति मूल्याङ्कन सम्बन्धी सिफारिसलाई निश्चित आधार र मापदण्डमा आवद्ध गरि एकरुपता कायम गरिने छ । ▪ आन्तरीक राजस्वका विभिन्न स्रोतहरुबारे सम्भावना अध्ययन, पहिचान, स्रोतहरुको यकिन तथ्याङ्क, सूचना सङ्कलन गर्ने कार्यदलहरु बनाई वडागत रुपमा परिचालन गरिने छ । करका स्रोत अनुसारका तथ्याङ्क हरेक वर्ष आवधिक गरिने छ । ▪ गाउँपालिकामा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न पूर्वाधारहरुको विकास गर्नुका साथै पर्यटन विकासमा यस गाउँपालिकामा रहेका ऐतिहासिक धरोहर तथा वस्तीको संरक्षण तथा विकास गर्न निजी क्षेत्रसँग साझेदारीको पहल गरिने छ । ▪ पूर्वाधार उपयोग दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर जस्ता स्रोत परिचालन गर्ने दर निर्धारण गर्दा समेत छिमेकी पालिका र अन्य करदातासँग छलफल तथा परामर्श गरिने छ । ▪ नियमित एवम् बढी कर तिर्ने करदातालाई सम्मान गरिने छ । ▪ समयमा कर तिर्ने करदातालाई प्रोत्साहन तथा बक्यौता राख्ने करदातालाई जरिवाना लगाइने छ ।
राजस्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरि व्यवस्थित बनाउने ।	▪ गाउँपालिकाको समग्र राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीतिहरुलाई कार्यान्वयन गर्न राजस्व शाखाको सुदृढीकरण गरि क्षमतावृद्धि गरिने छ । ▪ गाउँपालिकाको राजस्व शाखामा स्वीकृत संगठन संरचना अनुसारको दरबन्दी पूर्ति गरिने छ । ▪ राजस्व परामर्श समिति, राजस्व शाखा र वडा कार्यालयका कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ । ▪ राजस्व शाखाका लागि खरिद गरिएको आवश्यक उपकरण सफ्टवेयर

	क्रमश वडा कार्यालयहरुसँग सूचना सञ्जालमा जोड्दै लगिने छ । स्थानीय करबारे सर्वसाधारणलाई जानकारी गराउने करदाता शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम समुदाय/टोल एवम् वडास्तरमा सञ्चालन गरिने छ । ▪ प्रादेशिक तथा जिल्लाका स्थानीय तह स्तरमा राजस्व परिचालन बारे ज्ञान सीप, अनुभव आदान-प्रदान गरिने छ । ▪ राजस्व सम्बन्धी आन्तरीक नियन्त्रणको व्यवस्थाको लागि राजस्व रसिद नियन्त्रण खाता राखिने छ र प्रत्येक वडाबाट मासिक रुपमा स्रोत खुल्ने गरि राजस्वको प्रतिवेदन लिने प्रणाली अवलम्वन गरिने छ ।
राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज करदातामैत्री, पारदर्शी र समावेशी बनाउने ।	▪ कर सङ्कलनमा यथासम्भव निजी क्षेत्र, उपभोक्ता समिति एवम् सहकारी संस्थासँग सहकार्य गरिने छ । ▪ कर प्रशासनलाई पारदर्शी गराउन कर सम्बन्धी सूचनाहरुमा नागरिकहरुको पहुँच पुऱ्याईने छ । कर/राजस्व सूचना जानकारी अर्धवार्षिक एवम् वार्षिक प्रतिवेदन गाउँपालिकाको वेभसाईटमा राखिने छ । साथै यस्तो सूचनाहरु गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ । ▪ करदाता शिक्षा, कर सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने । ▪ महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा गरिब तथा कमजोर आर्थिक अवस्थाका स्थानीय व्यवसायी तथा घरमूलीहरुलाई करमा विशेष छुटको व्यवस्था मिलाईने छ ।
समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि गरिने छ ।	▪ पर्यटन शुल्क तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित करका सम्बन्धमा छिमेकी पालिकाहरुसँग समेत समन्वय तथा सहकार्य गरिने छ । ▪ बाझिएका नीतिगत व्यवस्था संशोधनका लागि आवश्यक समन्वय गरिने छ । ▪ राजस्वसँग सम्बन्धित विषय प्रदेश सरकार तथा जिल्ला सम्न्वय समितिसँग नियमित अन्तर्क्रिया गरिने छ । यसैगरी जिल्लाका अन्य छिमेकी स्थानीय तहहरुसँग समन्वय बैठक आयोजना गरि राजस्व सङ्कलनका सवालहरुबारे छलफल गरि समाधान गरिने छ । ▪ राजस्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन प्रदेश सरकार तथा जिल्ला समन्वय समितिसँगको सहकार्य तथा समन्वयमा जोड दिइने छ ।

५.१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजना

गाउँपालिकाको सूचना तथा तथ्याङ्क अध्ययन र गाउँस्तरीय अन्तरक्रियाका आधारमा तयार गरिएको इच्छाकामना गाउँपालिकाको राजस्व सुधार योजना देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका ३० राजस्व सुधार कार्ययोजना

सुधारका क्षेत्रहरु	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरु	समयावधी	जिम्मेवारी
क. कर तथा गैर कर राजस्व			
सम्पत्ति कर	▪ सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्ने कार्यविधि तयार गर्ने । ▪ मूल्याङ्कन समिति गठन गरि घरजग्गा मूल्याङ्कनको तौरतरिका र दर निर्धारण गर्ने । ▪ करदाताको सम्पत्ति मूल्याङ्कनमा चित्त नबुझ्ने करदाताको उजुरी दिने र यसको छिनोफानो गर्न गाउँपालिकाको उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा उजुरी सुनुवाई समिति गठन गर्ने ।	२०७९ असार मसान्तसम्म	राजस्व परामर्श समिति, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा
	▪ मूल्याङ्कन अनुसारको करदाताको लगत तयार गरि कम्प्यूटर सफ्टवेयरमा सबै घरजग्गा धनीहरुको लगत तयार गर्ने ।	२०७९ कार्तिक मसान्तसम्म	राजस्व शाखा
	▪ लगत अनुसार प्रत्येक घरधनीहरुलाई सम्पत्ति करको विल छपाई गरि वडामार्फत घर घरमा पठाउने ।	२०७९ फाल्गुण मसान्तसम्म	राजस्व शाखा
पूर्वाधार उपयोग शुल्क	▪ पूर्वाधार उपयोग (सवारी वार्षिक/पटके) महशुल दर निर्धारण गर्ने र उपयुक्त तवरले शुल्क उठाउने । ▪ साझा सडकमा शुल्क लगाउन छिमेकी स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने ।	२०७... असार मसान्तसम्म	गाउँसभा गाउँपालिका
	▪ खानेपानी महशुल दर निर्धारण गर्ने । ▪ सिंचाई महशुल दर निर्धारण गर्ने । ▪ महशुल सङ्कलन गर्ने ।	२०७... असार मसान्तसम्म	गाउँसभा
घर जग्गा वहाल कर	▪ वडागत रुपमा घर बहालमा लगाउने घरधनीहरुको विवरण सङ्कलन गर्ने । ▪ घरधनीहरुसँग अन्तरक्रिया गर्ने । ▪ घरजग्गा बहाल कर समकलन आरम्भ गर्ने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	राजस्व परामर्श समिति राजस्व शाखा
बहाल विटौरी शुल्क	▪ सार्वजनिक जग्गाहरुमा उपयोग बारेको विविरण तयार गर्ने । ▪ सार्वजनिक जग्गाहरुको पहिचान गरि नापनक्सा अध्यावधिक गर्ने । ▪ बहाल विटौरी करको दर निर्धारण गर्ने ।	२०७९ असार मसान्तसम्म	कार्यपालिका राजस्व परामर्श समिति
	▪ सार्वजनिक जग्गाहरुमा बसपार्क, कृषि हाटबजार, शौचालय निर्माण गरि बहालमा लगाउने ।	आ.व. २०७९/८० देखि	गाउँ कार्यपालिका
घरजग्गा रजिष्ट्रेशन	▪ महिला पुरुष स्वामित्व छुट्टिने गरि घरजग्गाको अभिलेख राख्ने ।	२०७९ श्रावण देखि	गाउँ कार्यपालिका

दस्तुर	▪ प्रदेश सरकारबाट महशुल दर निर्धारण भए बमोजिम घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर उठाउने/ मालपोत कार्यालयबाट प्राप्त गर्ने ।		
प्राकृतिक स्रोत विक्री	▪ जडिवुटीको पहिचान तथा उपदेयताबारे पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुलाई तालिम प्रदान गर्ने । ▪ प्राकृतिक स्रोतहरुको विक्री मूल्य निर्धारण गर्ने, सङ्कलन गर्ने ।	२०७९	गाउँपालिका र सम्बन्धित शाखा
	▪ ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा उत्खनन्/सङ्कलन गर्ने प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्ने ।	२०७९	गाउँपालिका, वडा कार्यालय, प्राविद्यिक शाखा
व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	▪ वडागत रुपमा दर्ता गर्नुपर्ने सङ्घसंस्थाहरुको विवरण सङ्कलन गर्ने । ▪ वर्गिकरण अनुसार व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण दस्तुर सङ्कलन गर्ने ।	तत्कालै	गाउपालिका, वडा कार्यालय, राजस्व शाखा
अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कन शुल्क	▪ घरजग्गा मूल्याङ्कन र अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कन अभिलेखलाई एकरुपता कायम गर्ने ।	तत्कालै	वडा कार्यालय
पर्यटन सेवा शुल्क	▪ धार्मिक एवम् पर्यटकीय स्थलहरुको प्रवेश शुल्क निर्धारण गर्ने । ▪ पर्यटकीय सेवाहरुको व्यवस्थापन गरि शुल्क लगाउने ।	२०७९ पौष मसान्तसम्म	गाउँकार्यपालिका, योजना शाखा
नक्सा पास दस्तुर	▪ नक्सापास सम्बन्धमा जनचेतना जगाउने । ▪ आवश्यक दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने । ▪ नक्सा पास कार्य अनिवार्य गर्ने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र प्राविधिक शाखा
पानी मुहान दर्ता शुल्क	▪ पानी मुहान दर्ता गर्ने बारे सरोकारवालाहरुलाई जानकारी गराउने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	वडा कार्यालय
सामुदायिक वनबाट भएको आम्दानीबाट तोकिएको प्रतिशत स्थानीय विकासका लागि समन्वय गर्ने ।	▪ सामुदायिक वनबाट वार्षिक रुपमा विक्रीयोग्य हुने काठजन्य तथा गैर काठ, जडिवुटीको आँकडा सहितको कार्ययोजना माग गर्ने । ▪ सामुदायिक वनबाट स्थानीय विकासमा गर्ने लगानी बारेमा समन्वय गर्ने ।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	गाउँपालिका तथा राजस्व शाखा
ख. आयआर्जन हुने पूँजीगत लगानीका क्षेत्र			
पूर्वाधार निर्माण गर्ने	▪ सडकहरुलाई कालोपत्रे गर्ने । ▪ होमस्टेहरुको विकास गर्ने ।	निरन्तर	गाउँपालिका र प्राविधिक शाखा
महत्वपूर्ण धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरुको विकास, संरक्षण	▪ क्रमश गाउँपालिकामा रहेका धार्मिक तथा परयटकीय स्थलहरुको प्रवर्द्धनका लागि पर्यटकीय प्याकेजको रुपमा विकास गर्ने ।	निरन्तर	गाउँ कार्यपालिका र निजी क्षेत्र

तथा प्रवर्द्धन			
ग. मानवीय क्षमता विकास तथा राजस्व प्रशासन			
मानवीय क्षमता विकास	▪ प्रस्तावित संगठनात्मक ढाँचा अनुरुप राजस्व शाखाको दरबन्दी परिपूर्ति गर्ने र सोही बमोजिम राजस्व सङ्कलनको जिम्मेवारी उक्त शाखालाई दिने । ▪ गाउँपालिकाका राजस्व अधिकारका क्षेत्रमा गाउँ कार्यपालिकाका पदाधिकारीहरुलाई अभिमुखीकरण गर्ने । ▪ राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरुलाई असल अभ्यासबारे जानकारी दिने कार्यक्रम आयोजना गर्ने । ▪ गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका कर्माचारीहरुलाई कर तथा राजस्व प्रशासन र अभिलेख र सफ्टवेयर बारे तालिम प्रदान गर्ने । ▪ व्यवसायीहरुलाई कर सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ▪ निर्धारित समय भन्दा ढिलो कर तिर्नेलाई जरिवाना तथा समयमा तिर्नेलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने	नियमित	गाउँपालिका
तथ्याङ्क तथा सूचना व्यवस्थापन	▪ सबै किसिमका (घरजग्गा कर, व्यवसाय कर, बहाल विटौरी कर, घर बहाल कर) करदाताहरुको तथ्याङ्क सूचना सङ्कलन गर्ने । ▪ करदाताको व्यक्तिगत फाईल (विवरण) तयार गर्ने । ▪ महशुलयोग्य पूर्वाधारहरु (सडक, सिंचाई, विद्युत, खानेपानी, बसपार्क, आदि) को अभिलेख तयार गर्ने	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	वडा कार्यालय, राजस्व शाखा, प्राविधिक शाखा
राजस्व सङ्कलन तथा अभिलेक	▪ करदाताको विवरण सबै वडा तथा गाउँपालिका कार्यालयको सोही सफ्षवेयरमा ईन्ट्री गर्ने । ▪ राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर तथा कम्प्युटरकृत प्रणालीमार्फत सेवा दिने	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	गाउँ कार्यपालिका र वडा कार्यालय
सूचना तथा पारदर्शिता	▪ स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट करदाताहरुलाई कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने सम्बन्धी सूचना सम्प्रेषण गर्ने । ▪ गाउँपालिका र वडामा करको दररेट सहित नागरिक वडापत्र राख्ने । ▪ कर तथा राजस्व असुलीका लागि घरदैलो कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । ▪ राजस्व सङ्कलनको विविरण त्रैमासिक एवम् अर्ध वार्षिक रुपमा प्रकाशन गर्ने ।	नियमित	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा सचिवहरु
अनुगमन	▪ अनुगमन गरि छुटेका करदातालाई करको दायरामा ल्याउने । ▪ कर चुहावत नियन्त्रण गर्ने ।	प्रत्येक ३ महिनामा	कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयहरु
करदाता तथा कर्मचारी प्रोत्साहन कार्यक्रम	▪ कर्मचारीलाई राजस्व असुलीको आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरि प्रोत्साहन गर्ने । ▪ करदातालाई सम्मान (बढी कर तिर्नेलाई)	वार्षिक रुपमा (गाउँ सभा गर्ने दिनमा)	गाउँकार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

राजस्व प्रशासनको प्रभावकारिता बन्दोबस्ती	▪ गाउँपालिकामा राजस्व शाखाको लागि कार्यकक्ष, कम्प्युटर, प्रिन्टर, विद्युत व्याकअप सहितको सुविधा उपलब्ध गराउने ।	तत्कालै	गाउँकार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

स्रोत : ईच्छामनकामना गाँउपालिकाको फिल्डसर्भे २०७८ का आधारमा

५.१.३ राजस्व प्रशासन सुधार कार्ययोजना

यस उप खण्डमा राजस्व प्रशासनको सुधारको लागि गरिनु पर्ने प्रयासहरुलाई कार्य योजनाको रुपमा प्रस्ताव गरिएको छ । नगरपालिकाले सांगठनिक स्वरुप तथा संस्थागत क्षमता विकास, कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था, सेवा विस्तार, राजस्व असुली रणनीति, समन्वय तथा नियमित अनुगमन लगायतका राजस्व प्रसाशन सुधारका कार्यक्रमहरु गर्दै जानु पर्दछ । राजस्व प्रशासन सुधारको लागि देहाय बमोजिमको कार्य योजना प्रस्ताव गरिएको छ;

तालिका ३१ राजस्व प्रशासन सुधार कार्य योजना

क्र.सं.	सुधारका लागि गरिनुपर्ने कार्यहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
१	**सांगठनिक स्वरुप तथा संस्थागत क्षमता**		
	राजस्व उपशाखा र कर्मचारीको लागि कार्य विवरण तयार गरी लागूगर्ने ।	२०७९ असार १५ सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, नगर कार्यपालिका
	सबै वडाहरुमा राजस्व हेर्ने डेडिकेटड कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ असार १५ सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, नगर कार्यपालिका
	राजस्व प्रशासन सँग सम्बन्धीत नगर तथा वडाका कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरुका लागि तालिम तथा भ्रमणको व्यवस्था ।	२०७९ असार १५ सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, नगर कार्यपालिका
	नगरपालिकामा जिआइएस तथा योजना विदको नियुक्ति गर्ने	२०७९ मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, नगर कार्यपालिका
	कर्मचारीलाई राजस्व असुलीको आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरी प्रोत्साहन गर्ने ।	वार्षिक रुपमा (नगर सभा गर्ने दिनमा)	नगर कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	उत्कृष्ष करदाता पुरस्कृत तथा सम्मान गर्ने	वार्षिक रुपमा (नगर सभा गर्ने दिनमा)	नगर कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२	**कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था**		
	आर्थिक ऐन पुनरावलोकन तथा परिमार्जनः ▪ हालको राजस्व अधिकारका सम्भाव्य	२०७९ असार मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति, नगर सभा, नगर

	शीर्षकहरुको राजस्वका दर तथा संकलन व्यवस्था उल्लेख गर्ने । ▪ दफामा व्यवस्था भए बमोजिम अनुसूचीमा दर उल्लेख गर्ने । ▪ व्यवहारिक नदेखिएका र लागूनहुने प्रावधानहरुलाई हटाउने। ▪ अर्थिक ऐनमा राजस्व असुलीको व्यवस्था संगै दण्ड, सजाय तथा पुरस्कार को व्यवस्था पनि उल्लेख गर्ने । **आवश्यक कार्यविधि तर्जुमा तथा परिमार्जन गर्नेः** ▪ सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि ▪ घरजग्गा बहाल कर व्यवस्थापन कार्यविधि । **राजस्व सम्बन्धी नीति तर्जुमा गर्दा निम्न पक्ष समावेश गर्ने** ▪ प्रगतिशिल करको दर प्रणाली । ▪ करदाता मैत्री संकलन प्रणाली । ▪ वडा स्तरबाट कर संकलन । ▪ कर शिक्षा अभियान शुरु गर्ने आदि ।		कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३	**सेवा विस्तार**		
	सबै वडा कार्यालयहरुमा राजस्व प्रशासनका लागि कम्प्युटर विलिङ प्रणाली शुरुवात गर्ने ।	२०७९ श्रावण १ देखि	राजस्व उपशाखा, वडा कार्यालयहरु
४	**राजस्व असुली रणनीति**		
	विभिन्न सञ्चार माध्यमबाट कर असुलीका लागि चेतनामूलक प्रचार प्रसार गर्ने	२०७९ श्रावण देखि निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति, राजस्व उप शाखा, वडा कार्यालय
	कर करदातालाई उस÷उनले तिर्ने करबारे एसएमएस लगायतका प्रभावकारी माध्यमबाट जानकारी गराउने तर्फ उन्मुख हुने।	२०७९ श्रावण देखि निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति, राजस्व उप शाखा, वडा कार्यालय
	कर नीतिमा ढिलो कर तिर्नेलाई विलम्ब शुल्क लगायत दण्डको व्यवस्था र नियमित तथा बढी कर तिर्ने करदातालाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।	२०७९ श्रावण देखि निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति, राजस्व उप शाखा, वडा कार्यालय
	कर उठाउने टोली खटाई व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण गर्ने	२०७९ श्रावण देखि निरन्तर	राजस्व परामर्श समिति, राजस्व उप शाखा, वडा

			कार्यालय
	निर्धारित समय भन्दा ढिलो कर तिर्नेलाई जरिवाना तथा समयमा तिर्नेलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने	नियमित	नगरपालिका
५	**समन्य अनुगमन र समीक्षा**		
	▪ राजस्व सँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरु सँग नियमित समन्वय तथा छलफल गर्ने । ▪ स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको बैठक नियमित बसी राजस्व संकलन प्रगतिको समिक्षा गरी सुधारका कदम चाल्ने। ▪ आवश्यकता अनुसार राजस्वका संकलन क्षेत्रमा अनुगमन गर्ने । ▪ चालु आ.व.मा भए गरेका कर असुलीको आन्तरिक एवम् अन्तिम लेखा परीक्षण गर्ने। ▪ आर्थिक प्रतिवेदन तयार गर्ने र सार्वजनिकिकरण गर्ने । ▪ अनुगमन गरी छुटेका करदातालाई करको दायरामा ल्याउने । ▪ कर चुहावत नियन्त्रण गर्ने ।	चौमासिक रुपमा निरन्तर	राजस्व उप शाखा, राजस्व परामर्श समिति, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, नगर कार्यपालिका
६	**राजस्व सुधार कार्य योजना कार्यान्वयन गर्ने**		
	नगरपालिकामा राजस्व शाखाको लागि कार्यकक्ष, कम्प्युटर, प्रिन्टर, विद्युत व्याकअप सहितको सुविधा उपलब्ध गराउने ।	२०७९ जेष्ठ मसान्त देखि	नगर कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
	यस कार्ययोजनामा उल्लेख भएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयन अनुगमनका लागि अनुगमन समिति गठन गर्ने ।	२०७९ जेष्ठ मसान्त सम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व उपशाखा,अनुगमन समिति
	कृयाकलापहरु कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्न आवधिक रुपमा अनुगमन तथा मुल्यांकन गर्ने	२०७९ असार देखि निरन्तर	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व उपशाखा,अनुगमन समिति
	कृयाकलापहरु सुधार गर्नुपरेमा आवश्यक परिमार्जन गर्दै जाने ।	२०७९ असार देखि निरन्तर	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व उपशाखा,अनुगमन समिति

५.१.४ उपसंहार

इच्छाकामना गाउँपालिकामा प्रत्यक्ष रुपमा अवलोकन गर्दा वा गाउँपालिकाले विगत तीन वर्षदेखि संकलन गर्दै आएको राजस्वलाई विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै राजस्व ढुंगा, गिट्टी, बालुवाबाट संकलन गरेको देखिन्छ भने सबैभन्दा कम राजस्व सेवासुल्क बाट प्राप्त गरेको देखिन्छ। साथै यो गाउँपालिकामा रहेको मनकामना केवलकारको माध्यमबाट प्राप्त हुन आउने राजस्वले पनि यो गाउँपालिकालाई राम्रो आम्दानी प्रदान गर्नसक्ने देखिन्छ। गाउँपालिकाले यसलाई अन्य राजस्व अन्तर्गत राखेर राजस्व संकलन गरेको देखिन्छ। मनकामना केवलकार प्रा. लि. ले यो गाउँपालिका र गोरखा जिल्लाको सहिद लखन गाउँपालिकालाई एक/एक प्रतिशतका दरले टिकटबाट राजस्व प्रदान गर्दै आएको छ। साथै यो गाउँपालिकामा ढुंगा गिट्टी बालुवाको माध्यमबाट प्राप्त हुन आउने रकम वृद्धि हुँदै आएकाले आगामी दिनमा पनि यसै शीर्षकवाट राजस्वमा थप वृद्धि गर्न सक्ने देखिन्छ। साथै लामो झरना, उर्पाङ्गढिलाई थप व्यवस्थित गर्दै पर्यटन व्यवसायका माध्यमवाट अगाडि लैजानु पर्ने देखिन्छ। यो गाउँपालिकामा रहेका मुख्य बजारहरु मुग्लिङ, कुरिनटार, फिस्लिङ, क्षेत्रहरुमा प्रती जग्गाहरूमा बनेका घर टहरा तथा व्यवसायहरू लगभग ५० प्रतिशतभन्दा माथि रहेको देखिन आएकाले यसलाई पनि व्यवस्थित गरी यो क्षेत्रबाट थप राजस्व प्राप्त गर्न सक्ने देखिन्छ। गाउँपालिकामा घर बहाल कर न्यून मात्रामा उठेको देखिन्छ भने यसका लागि पनि करसम्बन्धी प्रचारप्रसार गरेर स्वयं कर घोषणा गर्न लगाइयो भने पनि यसबाट पनि राजस्व वृद्धि गर्न सकिने देखिन्छ। साथै यस क्षेत्रमा रहेका अन्य विभिन्न पर्यटन क्षेत्रहरुलाई पनि थप व्यवस्थित गरी राजस्वमा वृद्धि गर्न सक्ने देखिन्छ। सम्पति करको अवस्थामा सम्पूर्ण घर धनीहरुलाई यसमा समेट्नका लागि सम्पत्ति करको दरमा कमी गरेर भएपनि करदाताको संख्यामा वृद्धि गरी राजस्वमा वृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै व्यवसाय करमा देखिएको दोहोरो कर प्रणालीलाई थप व्यवस्थित गर्नुपर्ने देखिन्छ। यो गाउँपालिका क्षेत्रमा विकट पहाडी क्षेत्र पनि भएकाले सेवा शुल्क दस्तुर लाई व्यवस्थित गर्न नसकिएको पक्कै पनि हो। तर आगामी दिनमा यसलाई थप व्यवस्थित गर्नका लागि विद्युतीय माध्यमबाट राजस्व उठाउनु पर्ने देखिएको छ। बिस्तृत रुपमा अनुसुची १ मा दिईएको छ।

परिच्छेद ६. आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेदमा आगमी ३ आर्थिक वर्षहरुका लागि गाउँपालिकाको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । महालेखा परीक्षकले स्वीकृत गरेको एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ को आधारमा आय प्रक्षेपण गरिएको छ । गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय सङ्कलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात आय सङ्कलनमा पार्ने प्रभाव समेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यस प्रक्षेपणले गाउँपालिकाको आय बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन भई आगामी ३ वर्ष (आ.व. २०७९/८०-२०८१/८२)को लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ । धैरैजसो शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ भने भविष्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ । त्यसैगरी केही शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय सङ्कलनको वृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ ।

तालिका ३२ आगामी ३ वर्षका लागि राजस्व प्रक्षेपण आधार

क्र.सं.	राजस्व शिर्षक	कुल सम्भाव्य आय	आगामी आ.व.को लागि प्रक्षेपण	
			प्रक्षेपणको आधार	प्रक्षेपित रकम
	क. आन्तरिक आय			
१	सम्पत्ति कर	१६००७६८.७५	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	१२८०६१५
२	भूमि कर	२५५६६७५	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	१५३४००५
३	घर जग्गा बहाल कर	१००००००	कुल सम्भावनाको ७५% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	७५००००
४	व्यवसाय कर	१७९०४००	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	१४३२३२०
५	विज्ञापन कर	९०००००	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	५४००००
६	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	२५००००	कुल सम्भावनाको ७०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	१७५०००
७	बहाल विटौरी कर	२४००००	कुल सम्भावनाको ७०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	१६८०००
८	नक्सापास दस्तुर	२६५०००	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका	२१२००

			आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	
९	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३००००००	कुल सम्भावनाको ८०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	२४००००
१०	मनोरञ्जन कर	७५०००	कुल सम्भावनाको ६०% र त्यसपछिका आ.व.मा १५% ले बढ्दै जाने	४५०००
११	शिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर	५०००००	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	४५००००
१२	वन पैदावार बिक्रिवाट प्राप्त आय	१५००००	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	१३५०००
१३	सेवा शुल्क	२०००००	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	१८००००
१४	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय	५०००००	कुल सम्भावनाको ९०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	४५००००
१५	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटोजन्य वस्तु	२००००००००	कुल सम्भावनाको ७०% र त्यसपछिका आ.व.मा १०% ले बढ्दै जाने	१४०००००००
	संघ			
	समानिकरण अनुदान	११६०५००००	आ.ब. २०७८/७९ का लागि १०% र त्यसपछि पनि क्रमश १०% प्रतिशतका दरले बृद्धि हुँदै जाने तथा विशेष अनुदान पनि थपिदै जाने	१२७६५५०००
	शसर्त अनुदान चालु/पूजिगत	२५२१४५९३७.४५		२७७३६०५३१
	विशेष अनुदान चालु/पूजिगत	६०८३०००		६६९१३००
	समपुरक अनुदान चालु	-		-
	राजस्व बाँडफाँड	६०४९५०९०.४८		६६५४४६००
	प्रदेश			
	समानिकरण अनुदान	११८९३७५०	आ.ब. २०७८/७९ का लागि १०% र त्यसपछि पनि क्रमश १०% का दरले बृद्धि हुँदै जाने	१३०८३१२५
	शसर्त अनुदान चालु/पूजिगत	१९५७१३१०		२१५२८४४१
	विशेष अनुदान चालु/पूजिगत	४०७००००		४४७७०००
	समपुरक अनुदान चालु/ पूजिगत	१७४३८०२५		१९१८१८२८
	राजस्व बाँडफाँड	१२४८३१९२.६७		१३७३१५१२

स्रोत : ईच्छामनकामना गाँउपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ का आधारमा आगामि वर्षको आम्दानि गणना

६.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

आय शीर्षकको सम्भाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधार मानेर गाउँपालिकाको आगामी तीन वर्षको प्रक्षेपित आयको विवरण तयार गरिएको छ । प्रक्षेपणको लागि राजस्व सङ्केत वर्तमानमा सिफारिश गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ । माथिका अध्यायहरूमा प्रस्ताव गरिए अनुसार ऐनले देय बमोजिम करका दायरा विस्तार गर्न सकेको खण्डमा निम्न तालिकामा दिए अनुसार गाउँपालिकाको आय वृद्धि हुने देखिन्छ ।

तालिका ३३ आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

		२०७८/७९ (अनुमान)	२०७९/८० प्रक्षेपण	२०८०/८१ प्रक्षेपण	२०८१/८२ प्रक्षेपण
१	सम्पत्ति कर	१२८०६१५	१४०८६७६.५	१५४९५४४.१५	१७०४४९८.६५
२	भूमि कर	१५३४००५	१६८७४०५.५	१८५६१४६.०५	२०४१७६०.६६
३	घर जग्गा बहाल कर	७५००००	८२५०००	९०७५००	९९८२५०
४	व्यवसाय कर	१४३२३२०	१५७५५५२	१७३३१०७.२	१९०६४१७.९२
५	विज्ञापन कर	५४००००	५९४०००	६५३४००	७१८७४०
६	जडिवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	१७५०००	१९२५००	२११७५०	२३२९२५
७	बहाल विटौरी कर	१६८०००	१८४८००	२०३२८०	२२३६०८
८	नक्सापास दस्तुर	२१२००	२३३२०	२५६५२	२८२१७.२
९	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२४००००	२६४०००	२९०४००	३१९४४०
१०	मनोरञ्जन कर	४५०००	४९५००	५४४५०	५९८९५
११	शिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर	४५००००	४९५०००	५४४५००	५९८९५०
१२	वन पैदावार बिक्रिवाट प्राप्त आय	१३५०००	१४८५००	१६३३५०	१७९६८५
१३	सेवा शुल्क	१८००००	१९८०००	२१७८००	२३९५८०
१४	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय	४५००००	४९५०००	५४४५००	५९८९५०
१५	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटोजन्य वस्तु	१४००००००	१५४०००००	१६९४००००	१७१५७८०
	संघ				
१६	समानिकरण अनुदान	१०,५५,००,०००	११६०५००००	१२७६५५०००	१४०४२०५००
१७	शसर्त अनुदान चालु/पूजिगत	२२,९२,२३,५७९.५०	२५२१४५९३७.४५	२७७३६०५३१	३०५०९६५८४
१८	विशेष अनुदान चालु/पूजिगत	५५,३०,०००	६०८३०००	६६९१३००	७३६०४३०
१९	समपुरक अनुदान चालु	-	-	-	-
२०	राजस्व बाँडफाँड	५,४९,९५,५३६.८०	६०४९५०९०.४८	६६५४४६००	७३१९९०६०
	प्रदेश				
२१	समानिकरण अनुदान	१,०८,१२,५००	११८९३७५०	१३०८३१२५	१४३९१४३८
२२	शसर्त अनुदान चालु/पूजिगत	१,७७,९२,१००	१९५७१३१०	२१५२८४४१	२३६८१२८५
२३	विशेष अनुदान चालु/पूजिगत	३७,००,०००	४०७००००	४४७७०००	४९२४७००
२४	समपुरक अनुदान चालु/ पूजिगत	१,५८,५२,७५०	१७४३८०२५	१९१८१८२८	२११०००१०
२५	राजस्व बाँडफाँड	१,१३,४८,३५६.९७	१२४८३१९२.६७	१३७३१५१२	१५१०४६६३
२६	**क)आन्तरिक स्रोत**	**२,९१,०५,२४८.५३**	**३२०१५७७३.३८**	**३५२१७३५१**	**३८७३९०८६**
२७	**ख) अन्य आन्तरिक स्रोत**	**१,२६,०३,४६८**	**१३८६३८१५**	**१५२५०१९७**	**१६७७५२१६**
	जम्मा	**४९,८६,२६,०३९.८०**	**५४८४८८६४३.७८**	**६०३३३७५०८**	**६६३६७१२५९**

स्रोत : ईच्छामनकामना गाँउपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ का आधारमा आगामि तिन वर्षको आम्दानि गणना

परिच्छेद ७. अपेक्षित नतिजा

यस परिच्छेदमा इच्छाकामना गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अपेक्षित नतिजा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.१ अपेक्षित नतिजा

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको हालको आन्तरिक राजस्वमा गत आ.व.को यथार्थ रकम रु ३९,६७,५४२ को तुलनामा प्रस्तुत कार्ययोजनाको अन्त्यमा रु २,११,६२,२६८ हुने अपेक्षा गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको अघिल्लो परिच्छेदमा प्रक्षेपित आन्तरिक आय र सङ्घीय सरकारबाट हुने वित्तीय हस्तान्तरणबाट प्राप्त हुन सक्ने आय समेत गरि कूल आय संक्षेपमा देहायको तालिका बमोजिम हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

तालिका ३४ गाउँपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा

विवरण	२०७६/७७ यथार्थ	२०७७/७८ यथार्थ	२०७८/७९ (अनुमान)	२०७९/८० प्रक्षेपण	२०८०/८१ प्रक्षेपण	२०८१/८२ प्रक्षेपण
आन्तरिक स्रोत	२६०४७८६०.५८	४२०९७८०३	४१७०८७१६.५३	४५८७९५८८.३८	५०४६७५४८	५५५१४३०२
संघ						
समानिकरण अनुदान	९,६८,००,०००	१०,०३,००,०००	१०,५५,००,०००	११६०५००००	१२७६५५०००	१४०४२०५००
शसर्त अनुदान चालु/पूजिगत	१९,९३,६७,०००	२३,४९,९३,०००	२२,९२,२३,५७९.५०	२५२१४५९३७.४५	२७७३६०५३१	३०५०९६५८४
विशेष अनुदान चालु/पूजिगत	७०,००,०००	-	५५,३०,०००	६०८३०००	६६९१३००	७३६०४३०
समपुरक अनुदान चालु	६७,००,०००	-	-	-	-	-
राजस्व बाँडफाँड	५,९०,८९,५४९.६८	५,७८,४४,३२२.४०	५,४९,९५,५३६.८०	६०४९५०९०.४८	६६५४४६००	७३१९९०६०
प्रदेश						
समानिकरण अनुदान	६५,३४,५६१	७६,२०,०००	१,०८,१२,५००	११८९३७५०	१३०८३१२५	१४३९१४३८
शसर्त अनुदान चालु/पूजिगत	१,९१,६९,०००	९०,१५,०००	१,७७,९२,१००	१९५७१३१०	२१५२८४४१	२३६८१२८५
विशेष अनुदान चालु/पूजिगत	३३,६९,०००	५०,००,०००	३७,००,०००	४०७००००	४४७७०००	४९२४७००
समपुरक अनुदान चालु/ पूजिगत	१,६९,६४,०००	५७,२३,०००	१,५८,५२,७५०	१७४३८०२५	१९१८१८२८	२११०००१०
राजस्व बाँडफाँड	१,०३,६८,२३१.९१	१,३९,२०,९३१.८९	१,१३,४८,३५६.९७	१२४८३१९२.६७	१३७३१५१२	१५१०४६६३
जम्मा	**४५,१४,०९,२०३.१७**	**४९,३४,३१,१०७.४९**	**४९,८६,२६,०३९.८०**	५४६१०९८९३.९८	६००७२०८८५	६६०७९२९७२

स्रोत: इच्छाकामना गाउँपालिका फिल्ड सर्भेवाट गणना

चित्र ७ इच्छाकामना गाउँपालिकाको कुल बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशत)

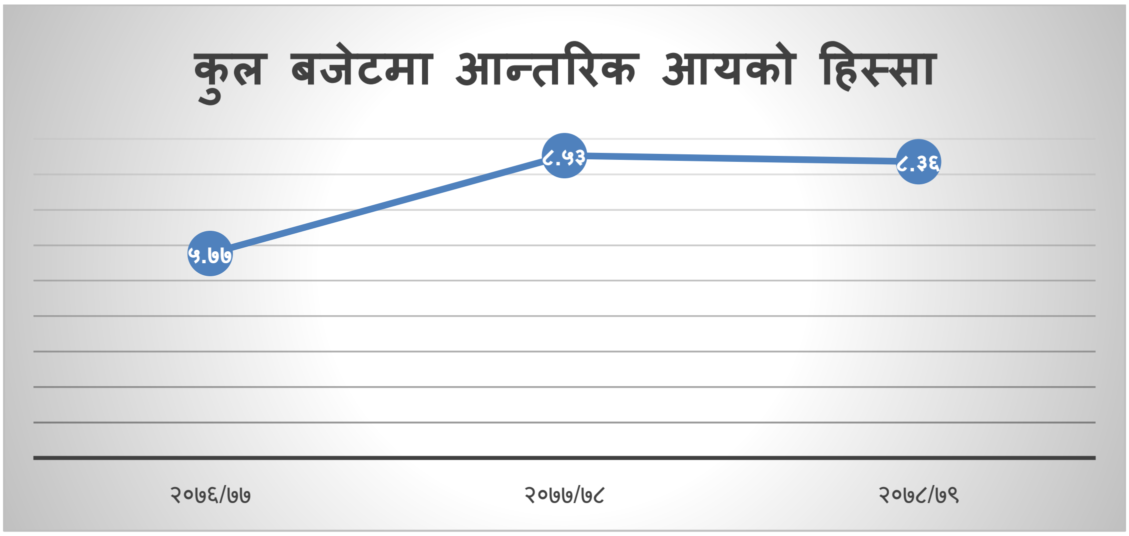

यसरी गाउँपालिकाले यस कार्ययोजनाको अन्तिम आ.व. २०७८/७९ मा आफ्नो कुल आयमध्ये आन्तरिक राजस्वको हिस्सा गत आ.व.को यथार्थ आय चालु आ.व.को ०.१७ प्रतिशतले घटने अपेक्षा गरिएको छ । तर त्यो भन्दा अघिल्लो आ. व. २०७७/७८ मा भने झण्डै ३% ले बढेको छ। तर आगामि आ. व. मा भने बिस्तारै यो दरमा बढने देखिएको छ। गिट्टी, वालुवा, ढुङ्गाको विक्री, सङ्कलन तथा उत्खननबाट आय सङ्कलन हुने भएकोले आन्तरिक राजस्व वृद्धि हुने देखिन्छ । गाउँपालिकासँग भएका स्रोत साधन परिचालनमा जोड दिएर स्थानीय विकासका लागि उल्लेख्य स्रोत स्थानीयस्तरबाटै जुटाउँदै अगाडी बढ्ने दिशामा प्रस्तुत कार्ययोजना महत्वपूर्ण माध्यम हुन सक्दछ । पालिकाको राजस्व सुधारको लागि नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान गरि करको दायरामा समावेश गरिनुपर्दछ । गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमाका लागि आन्तरिक स्रोत अनुमान गर्ने मार्गदर्शनका रुपमा यसले सहयोग पुग्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

उल्लेख गरिए अनुसार प्रक्षेपित आय हासिल गर्नका लागि गाउँपालिकाले वर्तमान संरचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीमा परिवर्तन गर्न आवश्यक देखिन्छ । यस सन्दर्भमा सुधारका लागि सुझाइएका कदमहरु निम्नानुसार छन् :

- राजस्व असुलीको अनुगमन कार्यमा राजस्व परामर्श समितिलाई थप क्रियाशील बनाउने ।
- आर्थिक ऐन संसोधन गरि सङ्घीय कानुन अनुकुलन र थप वस्तुपरक बनाउने ।
- आय अनुमान र आय प्रतिवेदनका लागि तोकिएको ढाँचा व्यवहारमा ल्याउने ।
- सम्पत्ति कर र मालपोत वा भूमिकर असुली व्यवस्था ब्यवस्थित गरि कम्प्यूटरिकृत अभिलेख तयार गर्ने ।

- कर तथा गैर कर सङ्कलन सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरुको आयोजना गर्ने । राजस्व सुधारको लागि स्थानीय तहमा २ दिने तालिम सञ्चालनका अलावा करदातालाई शिक्षा प्रदान गर्न आवश्यक छ ।
- स्थानीयबासीले कर तिर्न सक्ने क्षमताको आधारमा करको दर निर्धारण गरि करको दायरा बढाउने ।
- कर चुहावट नियन्त्रण गर्ने कार्यलाई प्रबावकारी बनाउने ।
- कर प्रशासनलाई सूचना प्रविधि प्रणालीमा रुपान्तरण गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व परिचालनमा अन्तरपालिका स्तरीय समन्वय भएमा राजस्व सुधार कार्यक्रम प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।

७.२ राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयन

राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनकोलागि नगरपालिकाले राजस्व सुधार कार्यक्रमलाई ब्यय वजेटमा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्नब्यवस्था आवश्यक हुन्छ । कार्ययोजनामा उल्लेख भएका कार्य सम्पादन हुन नसकेमा त्यसले प्रक्षेपण गरिए बमोजिम आय संकलनमा प्रभाव पार्न सक्दछ । यसका अतिरिक्त राजस्व सुधार कार्ययोजनाका निश्चित कार्य गर्न अन्य सहयोगि निकाय तथा परियोजनाहरुवाट पनि सहयोग लिन सकिन्छ । नगरपालिकाको आफ्नो बार्षिक योजना तथा बजेटमा राजस्व सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत निम्न क्रियाकलापहरु सञ्चालनकोलागि बजेट ब्यवस्था गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- राजस्व कम्प्युटर सफ्टवर प्रणालीमा सुधार, मर्मत तथा संचालन तालिम
- वडाहरुलाई आवश्यक पर्ने उपकरण तथा सामग्रीहरुको व्यवस्था
- मुख्य आयका स्रोतहरुको व्यवस्थापनकोलागि कार्यविधिहरु तयारी
- कर शिक्षा कार्यक्रम तथा कर संकलन टोली परिचालन
- कर्मचारीहरुको क्षमता विकास
- कर्मचारी प्रोत्साहन प्याकेज
- राजस्वका स्रोतहरुको विस्तृत सम्भाब्यता अध्ययन
- आय मूलक सेवाको स्थापनामा निजी क्षेत्रको साझेदारीकोलागि विस्तृत परियोजना प्रस्ताव तयारी
- राजस्व संकलनको अनुगमन तथा राजस्व परीक्षण ।

नगरपालिकालाई प्राप्त राजस्व अधिकारहरु मध्ये कतिपय अधिकारहरु विगतको तुलनामा निकै फरक भएकाले राजस्व ब्यवस्थापनलाई त्यस अनुरुप सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ । तसर्थ राजस्व सुधार कार्य योजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरुलाई पनि प्राथमिकिकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित हुन्छ ।

परिच्छेद ८. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

यस परिच्छेदमा इच्छाकामना गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मुल्याङ्कनबारे चर्चा गरिएको छ ।

८.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

कुनै पनि योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन पश्चात मात्रै योजनाले सार्थकता पाउने गर्दछ । कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताका लागि अन्य कुराको अतिरिक्त यसको अनुगमनको लागि भरपर्दो विधि र संयन्त्र निर्माण हुन आवश्यक भए जस्तै राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयन सुनिश्चितताका लागि पनि यसको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था गरिनु जरुरी हुन्छ । राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनमा मुख्य रुपमा राजस्व शाखा/महाशाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति तथा कार्यपालिकाको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ ।

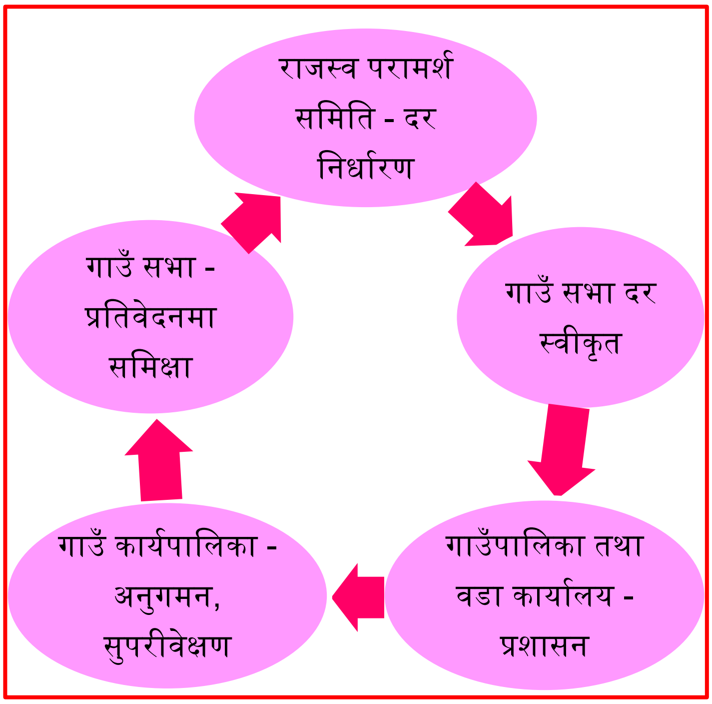

चित्र ८ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

अनुगमनबाट गाउँपलिकाको राजस्व सम्बन्धी नीति र योजनाको उचित रुपमा कार्यान्वय भए नभएको, राजस्व असुलीको प्रवृत्ति लक्ष्य अनुरुप भए नभएको, राजस्व प्रशासनमा कुनै समस्या भए नभएको, सुधारका लागि गरिएका निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको, अभिलेख दुरुस्त राखे नराखेको, निर्धारित अवधिमा राजस्व कोषमा दाखिला गरे नगरेको आदि कुराहरु नियमित रुपमा अनुगमन गरि अद्यावधिक सूचना प्राप्त गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्णय, निर्देशन तथा गाउँपालिकामा सिफारिस लगायतको कार्यबाट मात्र स्वीकृत आर्थिक ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुग्दछ । प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजना र सो बमोजिम सङ्कलित राजस्वको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि निम्न बमोजिम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

तालिका ३५ अनुगमन योजना

अनुगमन गर्ने क्षेत्र	**अनुगमन गर्ने निकाय**	**अनुगमन गर्ने समय**	**अनुगमन गर्ने तरिका**
राजस्व असुली	राजस्व शाखा प्रमुख	दैनिक, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने । ▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगति अनुगमन गर्ने ।
राजस्व प्रशासन	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने । ▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगतिको तुलना गर्ने ।
राजस्व सुधार योजना	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने । ▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने ।
समन्वय तथा सहकार्य	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने । ▪ समन्वय र सहजिकरण गर्ने । ▪ मार्गदर्शन तथा निर्देशन दिने ।
राजस्व नीति	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, गाउँ सभा	चौमासिक र वार्षिक	▪ चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरि आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने ।
राजस्व प्रतिवेदन	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, गाउँ सभा, लेखापरीक्षक	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरि आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने ।
समीक्षा	उपाध्यक्ष	चौमासिक र वार्षिक	▪ लक्ष्य र उपलब्धी सहित सिकाइको प्रस्तुति र सुधारको पृष्ठपोषण प्राप्त गरि आगामी मार्गचित्र तयार गर्ने ।

राजस्वका स्रोत अनुसार अनुगमन गर्दा हेर्नुपर्ने कराहरुको सूची तयार गरि अनुगमन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ । साथै अनुगमनको प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यलाई अनिवार्य गरिनु पर्दछ । गाउँपालिकाले संस्थागत स्वमूल्याङ्कन गर्दा यस कार्ययोजनाका सम्बन्धित विषयमा आधार लिन सकिन्छ । साथै, योजनाको स्तर, चरण तथा प्रकृति अनुसार देहाय बमोजिमको अनुगमन प्रकृया अवलम्बन गरिनु पर्दछ;

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमनः यो स्तरको अनुगमन तथा मूल्यांकनकोलागि प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, राजस्व उप शाखा तथा अन्य सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरुलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ । स्थानीय सरकारले कम्तिमा महिनामा एक पटक बैठक वसी योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा असुली अवस्थाको अनुगमन गरी लक्ष हासिल गर्नेतर्फ आवश्यक कार्यगत निर्णयहरु गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

(ख) राजस्व परामर्श समितिवाट अनुगमन तथा मूल्यांकनः राजस्व परामर्श समितिले चौमासिक रुपमा राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था, आय संकलनको अवस्थाको नियमिति अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई आवश्यक परामर्श प्रदान गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । त्यसैगरी आगामी आर्थिक बर्षकोलागि आयको अनुमान गर्ने कार्य पूर्व भएका कार्यको मूल्यांकन गरी स्रोत, दर तथा दायरामा सुधारकोलागि कृयाकलाप सिफारिश गर्ने र त्यसको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ । यसका अतिरिक्त आर्थिक बर्षको समाप्ती पश्चात राजस्व सुधार योजनाको समिक्षा गरिन्छ ।

(ग) कार्यपालिकावाट अनुगमन तथा मूल्यांकनः कार्यपालिकाको बैठकले राजस्व परामर्श समितिबाट प्रस्तुत गरेका सुझावहरुलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । छलफलको क्रममा राजस्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समिक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नु आवश्यक भएमा निर्णय गरिन्छ।

(घ) वाह्य अनुगमन तथा मूल्यांकनः राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा सहजिकरण गर्ने चाहने संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरु आदिले अनुगमनकोलागि सहयोग प्रदान गर्न सक्नेछन्। यस्तो अनुगमन प्रणालीको स्थापनाले स्थानीय सरकारको अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने क्षमतामा विकास हुनेछ । राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित तथ्यांक बाहेक योजना कार्यान्वयन प्रकृयाको अनुगमन तथा करदाताहरुको अनुभुति संकलन पनि अनुगमनको मूख्य विधि हुनसक्नेछ ।

अनुसूची

अनुसूची १: पृष्ठपोषण सम्बन्धमा

क्र.सं.	पृष्ठपोषण	प्रयास
१	सम्पत्ति करको दर कसरी निर्धारण गर्ने गरिएको छ र दर निर्धारण गर्ने उपयुक्त आधार के हुन सक्छ भन्ने विश्लेषण गरेको पाइएन। भौगोलिक हिसाबले विकट गाउँपालिकाले सम्पत्ति करको सुरुवात गर्दा के कस्ता आधारमा सम्पत्ति मूल्याङ्कन गर्ने भन्ने विषय सुधार योजनामा समेटिनु आवश्यक छ। राजस्व तिर्न सक्ने क्षमताका आधारमा करको दर तोक्नुपर्ने विषयसमेत सुधार योजनामा समेटिनु लिनुपर्दछ। उदाहरणको लागि दुर्गम पालिकाहरुमा सम्पत्ती कर लगाउँदा करदाताले तिर्न सक्ने वा नसक्ने भन्ने विषय विश्लेषण हुनु पर्दछ।	अन्य पालिकाहरु मा जस्तै इच्छाकामना गाउँपालिकाले पनि पुजिगत रुपमा सम्पत्तिलाई १० भागमा वर्गीकरण गरि मुल्याङ्कन गरेको भएतापनि क्षेत्रगत रुपमा यसलाई वर्गिकरण गरेको छैन। यो पालिका विकट क्षेत्रमा अवस्थित भएकाले सम्भाव्यता अनुमान गरिएभन्दा धेरै न्यून मात्रामा राजस्व उठ्ने गरेको छ। त्यसैले सम्पति करका सन्दर्भमा स्वत घोषणा गर्न लगाइ यसमा सम्पूर्ण करदाताहरुलाई समावेश गर्न सकियो भने यसबाट ठूलो उपलब्धि हुन सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ।
२	घर बहाल कर र व्यवसाय कर कति पालिकामा खासै सम्भावना नभएकाले सुझाव गरिएका सबै क्रियाकलाप कार्यान्वयन हुन सक्ने देखिँदैन।	अन्य पालिकाहरु मा जस्तै यो पालिकामा पनि घरबहाल कर त्यति प्रभाबकारी रहेको देखिँदैन तर पनि यो शीर्षकबाट केही रकम लगातार रुपमा प्राप्त हुँदै आएकाले यसलाई थप प्रभावकारी रुपमा अगाडि लैजानुपर्ने देखिन्छ आम्दानीका आधारमा घर बहाल कर उठाउन सक्ने अवस्थालाई पनि सम्पत्ति करमा जस्तै स्वयम् कर घोषणा गर्न लगाइयो भने करको दायरामा वृद्धि गर्न सकिने देखिन्छ। यसबाट सम्पूर्ण घरधनीहरु करको दायरामा रहन सक्दछन्। यसैगरी ब्यवसाय कर का सन्दर्भमा पनि व्यवसाय कर दर्ता शुल्क र नविकरण शुल्क का रूपमा मात्र उठाउनुपर्ने देखिन्छ।
३	स्थानीय तहले आफूले प्रदान गर्ने सेवालाई छरितो ढङ्गबाट विद्युतीय माध्यम प्रयोग गरी प्रदान गर्ने र सो सेवासँग आबद्ध गरी सेवा दस्तुर संकलन गर्न सक्ने सम्भावनालाई उजागर गर्दा सुधार योजना बढी कार्यान्वयन हुने देखिन्छ।	केही पालिका हरुले सेवा शुल्क दस्तुर बापत लिनुपर्ने राजस्वलाई विद्युतीय माध्यमको प्रयोग गरि राजस्व प्राप्त गर्ने क्रममा रहेको देखिएको छ। यसै अनुरूप यो गाउँपालिकामा रही छलफल गर्दा आगामी दिनमा यसलाई अगाडि बढाउन सकिने प्रतिबद्धता जनाईएको छ।
४	स्थानीयतहमा पूर्वाधार उपयोग शुल्क परिचालन गर्ने सम्भावना अहिले नै व्यवहारिक	पुर्बधार उपयोग शुल्कका विषयमा आन्तरिक रूपमै केही विवादहरु प्रशस्त मात्रामा देखिएका

	छैन। राजस्व सुधार योजना बनाउँदा कर परिचालन गर्न सकिने सम्भावनाको विश्लेषण कम भएको देखियो। कानुनबमोजिम करारोपण गर्न सकिने भए पनि व्यवहारतः लागू गर्न नसकिने विषयलाई कार्ययोजनामा राख्नु आवश्यक देखिँदैन।	कारणले गर्दा यो पालिकामा पनि यसको सही उपयोग हुन सकेको देखिदैन।
५	व्यवसाय कर र व्यवसाय रजिष्ट्रेसन दस्तुर का नाममा ब्रोकर वा शुल्क लगाउने गरी सुधार योजना बनाउनु हुँदैन। व्यवसाय दर्ता र नवीकरण बापत् मात्र व्यवसाय दर्ता करवा शुल्क लगाउने विषयमा यी स्पष्ट हुनुपर्ने देखिन्छ।	हालको स्थानीय निकाय संरचना भन्दा अगाडिदेखि नै केही व्यवसायीहरुले आफ्नो व्यवसाय सोहीअनुरुप दर्ता गर्दै आएको तर नयाँ संरचना अन्तरगत स्थानीय तहमा आफ्नो व्यवसाय दर्ता नगरेको पाइएको छ। साथै व्यवसाय कर का रूपमा दोहोरो मारमा परेको केही व्यवसायीहरुले जनाएकाले यही यो शीर्षक पनि विवादित नै रहेको देखिन्छ।
६	कुनै पालिकाहरूको स्थानिय सम्भावनाका आधारमा राजस्व सुधार योजना बन्नु पर्नेमा एउटै ढाँचा र क्रियाकलापमा सुधार योजना बनाएको देखियो। उदाहरणकोलागि कतिपय गाउँपालिकामा ढुंगा गिटी र बालुवा जस्ता नदीजन्य पदार्थ बाट ठुलो राजस्वको सम्भावना छ भने ठूला शहरी क्षेत्रमा विज्ञापन करबापत उल्लेखनीय राजस्व प्राप्त गर्न सकिन्छ। यसरी पालिकाको सम्भावनालाई उजागर गर्ने गरी सुधार योजना बन्नु पर्ने देखिन्छ।	यो पालिकाको मुख्य स्रोत ढुंगा गिट्टी बालुवा तथा पर्यटन क्षेत्रअन्तर्गत मनकामना केवल लामो झरना आदि रहेका छन् त्यसैले यही क्षेत्रलाई नै थप व्यवस्थित गर्नुपर्ने देखिन्छ।
७	घर बहाल कर र सम्पत्ति करमा स्वयं घोषणा गर्ने विधिका विषयमा अध्ययन भएको पाइएन। घरबहाल करको दर व्यवसायिक र संस्थागत को हकमा बढी दर र आवासियको हकमा कम गर्नु उपयुक्त हुदैन। यो घरबहाल दिने ब्यक्तिको आएमा लाग्ने भएकाले अलग अलग गर्नु त्रुटिपूर्ण हुन्छ। कतिपय पालिकामा अलग अलग गर्ने गरी सुधार योजनाले दिएको सुझाव व्यक्त छैन।	घर बहाल कर र सम्पति करका बिषयमा बसेर छलफल गर्दा यो पालिकाले आगामी दिनमा कुनै एक दिनलाई कर दिन 'Tax Day' घोषणा गर्नेगरी अगाडि बढ्ने प्रतिबद्धता जनाउनुभएको छ।
८	करका दर र आधार तोक्दा छिमेकी स्थानीय तहसंग समन्वय गर्ने विषयलाई समेत सबै स्थानीय तहको राजस्व सुधार योजनामा समावेश गर्नुपर्दछ।	यो पालिकाले आफ्नो छिमेकी पालिकालाई समन्वय गरी कर राजस्वका बारेमा अगाडि बढ्ने प्रतिबद्धता जनाएको देखिन्छ। उदाहरणका लागि मनकामना केवलमा लाग्ने पर्यटन शुल्ककालागि नजिकको गोरखा

		जिल्लाको शहिद लखन गाउँपालिका सँग समन्वय गरेको देखिन्छ।
९	सुधार योजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरु व्यवहारिक भन्दा बढी सैद्धान्तिक भएकाले स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने बिषयमा आशंका छ।	स्थानीय पालिकाहरुले आ-आफ्नो एक कार्यकाल मात्र पार गरेका छन्। यसैकारणले पनि राजस्वका सन्दर्भमा पालिकाहरु आधारभूतरुपमा दिगो बन्न सकेका छैनन् यसका लागि सैद्धान्तिक कुराहरुलाई पकडदै व्यवहारिक रुपमा स्थानीय आफ्ना करदाताहरुलाई करका सन्दर्भमा जागरुक बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।
१०	प्रदेश सरकार र संघीय सरकारले दर तोक्ने र संकलन गर्ने तर स्थानीय तहलाई समेत बाँडफाँड हुने कर हरुमा स्थानीय तहले गर्नुपर्ने भूमिकामा राजस्व सुधार योजना मौन छ।	कतिपय स्थानीय करदाताहरु सँग बसेर छलफल गर्दा बारम्बार उनीहरूको गुनासो करलाई एक द्वार प्रणाली माध्यमबाट मात्र ऊठाउँदा राम्रो हुने तथा करको वारेमा कुनै भ्रम नरहने कुराको जानकारि पाईएको छ। त्यसैले कर ऊठाउँने राजस्व अफिस एऊटै हुने र त्यहि अफिसलेनै स्थानिय, प्रदेश र संघीय गरेर बाँडफाँड गर्नेहो भने उचित हुन्थ्योहोला भन्ने गुनासो सुन्न पाइन्छ।

अनुसूची २: तथ्याङ्क सङ्कलन सूची

१. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

संक्षिप्त परिचय

- नामाकरण
- घरधुरी तथा जनसङ्ख्या
- क्षेत्रफल तथा वडा विभाजन
- प्रसिद्ध स्थलहरु

मुख्य पूर्वाधारको अवस्था

- सडक, बाटो, पुल
- बिजुली

- खानेपानी तथा सिंचाई
- सार्वजनिक भवन तथा पूर्वाधारहरु
- फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण र व्यवस्थापनको अवस्था)

आर्थिक अवस्था

- उद्योग, व्यवसाय तथा कलकारखाना
- मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरु
- प्राकृतिक तथा पर्यटकीय सम्पदा

२. **गाउँपालिकाको संगठन तथा राजस्व प्रशासन**

हालको संगठन संरचना

- कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरबन्दी	पदपुर्ति	
			स्थायी	करार
१				
२				
३				
४				
५				
६				
७				
८				

भौतिक सुविधाहरु

- कार्यालयका भवनहरु
- सवारी साधन
- फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर

राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

- राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			
३			
४			
५			

- कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता
- फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु
- राजस्व सम्बन्धी डाटा बेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर र त्यसको प्रयोग
- कम्प्यूटर विलिङ्ग प्रणालीको प्रयोग

३. गाउँपालिका/नगरपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरण

- विगत तीन आर्थिक वर्षहरु (२०७५/७६, २०७६/७७ र २०७७/७८) को यथार्थ आय विवरण
- चालु आर्थिक वर्षको (२०७८/७९) को अनुमानित/बजेट विवरण र गत महिनाको मसान्तसम्मको यथार्थ विवरण
- चालु आर्थिक वर्षका लागि नगर सभाले पारित गरेको कर, शुल्क तथा दस्तुरका दरहरु

अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरु

- निर्वाचित पदाधिकारीहरुको विवरण
- गाउँ सभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन
- राजस्वसँग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरु
- गाउँपालिकाको बस्तुस्थिति विवरण (Profile)
- राजस्व परिचालनका लागि भएका प्रभावकारी प्रयासहरु

तथ्याङ्क सङ्कलन फाराम

१. गाउँपालिकाका आय स्रोतहरु तथा हालको अवस्था

क्र. सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/ नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क	**कर तर्फ**			
१	भूमि कर (मालपोत)			
२	सम्पत्ति कर			
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, ईरिक्सा)			
४	घर जग्गा बहाल कर			
५	व्यवसाय कर			
६	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			
७	विज्ञापन कर			
८	मनोरञ्जन कर			
ख	**अन्य राजस्व**			
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री			
२	काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर, बहत्तर विक्री			
३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) विक्रीबाट प्राप्त आय			
४	नक्सापास दस्तुर			
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
६	वहाल विटौरी शुल्क			
७	पार्किङ्ग शुल्क			
८	अस्पताल सञ्चालन शुल्क			
९	फोहरमैला व्यवस्थपन शुल्क			
१०	स्थानीय खानेपानी शुल्क			
११	स्थानीय विद्युत महशुल			
१२	केवलकार, ट्रेकिंग, कायाकिङ्ग, बन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाईडिङ्ग, आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			

१३	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि)			
१४	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
१५	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफ.एम. रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, आदि)			
१६	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१७	वडा कार्यालय मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर			
१८	दण्ड जरिवाना			

२. गाउँपालिकाको स्वामित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा र भवन

क्र.सं.	जग्गा रहेको स्थान	कि.नं.	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
क	**स्वामित्व रहेको जग्गा**				
१					
२					
३					
ख	**भोगचलनमा रहेको जग्गा**				
१					
२					
३					

३. गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका भवन तथा औजारहरु

क्र.सं.	भवन रहेको स्थान	भवनको विवरण	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
१	**भवन**			
२	**मेसिन औजार**			

४. करमा आधारित सूचनाहरु

क) सम्पत्ति कर सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

ख) भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घरको वर्गीकरण	अनुमानित सङ्ख्या	बहालमा भएको सङ्ख्या	औषत बहाल दर
१	व्यापरिक प्रयोजनका लागि निर्मित भवन/घरहरु (नोट: व्यापारिक कम्प्लेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्याम्पस, आदि)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरु			
३	आवासिय भवन/घरहरु			
३.१	कच्ची घरहरु (कच्ची जोडाई तथा छाना)			
३.२	अर्ध कच्ची घरहरु (माटोको जोडाई र कंक्रिट वा स्टिलको छाना भएको)			
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्की घर (Without RCC Frame Structure)			
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्की घर (With RCC Frame Structure)			

जम्मा			

ग) मालपोत (भूमी कर) सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	**जग्गाको किसिम**	**अनुमानित क्षेत्रफल**	**औषत मुल्याङ्कन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)**	**कैफियत**
१	शहरी क्षेत्र			
२	आवासीय क्षेत्र			
३	कृषि क्षेत्र			
४	वन तथा अन्य क्षेत्र			
जम्मा				

घ) मालपोत (भूमी कर) सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

क्र.सं.	**सवारी साधन**	**अनुमानित सङ्ख्या**	**कैफियत**
१	अटो रिक्सा, ईरिक्सा		
२	ठेलागाडा, टाँगा, रिक्सा		
जम्मा			

ङ) व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

क्र.सं.	**व्यापार व्यवसायको विवरण**	**साना लगानी**	**मझौला लगानी**	**ठूला लगानी**	**कैफियत**

१	उद्योग				
२	वित्तीय संस्था (बैंक, विकास बैंक, सहकारी विमा, आदि)				
३	व्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५	अन्य व्यवसाय				

च) प्राकृतिक स्रोतजन्य बस्तु विक्री

क्र.स.	उत्पादन/उत्खनन स्थल	सम्पतिको किसिम	कुल उत्खनन योग्य परिमाण	विक्री मूल्य	सम्भाव्य निकासी परिमाण
१		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		वालुवा			
		दहत्तर बहत्तर			
		अन्य			
२		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		वालुवा			
		दहत्तर बहत्तर			
		अन्य			
		जम्मा			

छ) जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

क्र.सं.	वस्तुहरु	ईकाई	कुल सङ्कलन परिणाम	अनुमानित मुल्य
क	**जडिवुटी जन्य वस्तुहरु**			
ख	**कवाडी जन्य वस्तुहरु**			

ग	**जीवजन्तुको हाड, सिंङ, खुर, प्वाँख**			

ज) बहाल विटौरी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	**सम्पत्तिहरु**	**ईकाई**	**परिमाण**	**दर**
क	भवन तथा कोठाहरु			
ख	मेसिनहरु			
ग	सार्वजनिक सम्पत्ति			

झ) गाउँपालिकाले निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	**सेवाहरु**	**उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र**	**ईकाई र परिमाण**	**सेवा शुल्कको सम्भावना के छ ?**	**हालको अवस्था (आय)**
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	विजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक वत्ति				
११	सार्वजनिक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकीय स्थल				

१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमति, नविकरण दस्तुर				
२३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क				
२४	नक्सापास				
जम्मा					

अनुसूची ३: विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम

१. राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरु
क) संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचना छ छैन?		
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरबन्दी छन् ? र हालको पदपूर्तिको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्यविवरण छ कि छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन?		
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ?		
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ? (सफ्टवेयर, एस.एम.एस., ईमेल, टेलिफोन, आदि)		
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?		
राजस्व परिचालनका लागि वडालाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?		
ख) राजस्व प्रशासन सञ्चालनको अवस्था		
करदाताहरुको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु - सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल, आदि		
गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरुको विवरण तथा सो को परिचालन कस्तो छ?		
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्याङ्कन कतिको सहि रुपमा भएको छ		

? मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन?		
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरु के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिईएको छ?		
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ?		
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढिलो बुझाएमा जरिवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरुमा कसरि लागु गरिएको छ?		
करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कतिको प्रभावकारी छ?		
गाउँपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नसक्ने व्यवस्था के कस्तो छ ?		
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावत नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष्य तथा असुली अवस्थाको अनुगमनको व्यवस्था के छ?		
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ?		
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ वोर्ड, वेभ साईट, आदि)		
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरुको सहभागिता कस्तो छ?		
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरुको प्रभावकारिता कस्तो छ ? (बैठक सङ्ख्या, निर्णयहरु आदि)		
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरुको सकारात्मक सहभागिताको अवस्था कस्तो छ?		

राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ?		
आयका स्रोतहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ?		
गाउँपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?		
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरेको छ छैन? छ भने आएका बेरुजुहरु कसरी सम्बोधन भएका छन्?		

निश्कर्ष: गाउँपालिकाको राजस्व परिचालनको अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागि लिन सक्ने नीतिगत व्यवस्था

क.

ख.

ग.

२. स्थानीय तहलाई प्राप्त आन्तरिक राजस्व अधिकार र परिचालनको अवस्था

क्र. सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/ नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क	**कर तर्फ**			
१	भूमि कर (मालपोत)			
२	सम्पति कर			
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, ईरिक्सा)			
४	घर जग्गा बहाल कर			
५	व्यवसाय कर			
६	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			
७	विज्ञापन कर			
८	मनोरञ्जन कर			
ख	**अन्य राजस्व**			
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री			
२	काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर, बहत्तर विक्री			

३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) विक्रीबाट प्राप्त आय			
४	नक्सापास दस्तुर			
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
६	वहाल विटौरी शुल्क			
७	पार्किङ्ग शुल्क			
८	अस्पताल सञ्चालन शुल्क			
९	फोहरमैला व्यवस्थपन शुल्क			
१०	स्थानीय खानेपानी शुल्क			
११	स्थानीय विद्युत महशुल			
१२	केवलकार, ट्रेकिंग, कायाकिङ्ग, बन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाईडिङ्ग, आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
१३	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि)			
१४	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
१५	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, आदि)			
१६	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१७	वडा कार्यालय मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर			
१८	दण्ड जरिवाना			

माथि उल्लेखित बाहेक कुनै थप आन्तरिक राजस्व उठाएको भएमा सो को विवरण:

क.

ख.

ग.

आन्तरिक आय उठाउन सक्ने तर हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरु तथा सो को परिचालन गर्ने उपाय:

सम्भाव्य भए पनि हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरु	**लागु नहुनुको कारण**	**परिचालन गर्ने उपाय**

कर तथा शुल्कको दरमा देखिएका कमी कमजोरी तथा सुधारको उपाय

दर रेट निर्धारणमा कमी कमजोरी देखिएका आय शिर्षकहरु	**कारण**	**सुधार गर्ने उपाय**

अनुसूची ४: वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम

आय शिर्षकहरु	आवश्यक सूचना	सूचनाको सम्भाव्य स्रोतहरु
भूमि कर (मालपोत)	जग्गाको क्षेत्रफल तथा उपयोग	मालपोत कार्यालय
सम्पत्ति कर	सम्पत्ति धनी तथा निजको नाममा रहेका जग्गा तथा संरचना	स्थानीय तह, मालपोत कार्यालय, सर्भेक्षणहरु
व्यवसाय कर	उद्योग व्यवसायका सङ्ख्या प्रकृति सहित	स्थानीय तह, घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, व्यवसायिक सङ्घ संगठनहरु
सवारी कर	गाउँ क्षेत्रमा रहेका सवारी साधनहरु	यातायात व्यवस्था कार्यालय
बहाल विटौरी शुल्क	भाडामा दिएको जग्गाको क्षेत्रफल र भाडा दर	स्थानीय तह
घर जग्गा बहाल कर	भाडामा दिईएका घरहरु तथा प्रचलित दर	कर कार्यालय, जनगणना तथा सर्वेक्षणहरु
विज्ञापन कर	गाउँ क्षेत्रमा रहेका विज्ञापन पाटीहरु	स्थानीय तह
मनोरञ्जन कर	गाउँ क्षेत्रमा रहेका सिनेमा हलहरु	स्थानीय तह
सवारी पार्किङ शुल्क	पार्किङ क्षेत्रको क्षेत्रफल तथा सवारी प्रवेश सङ्ख्या	स्थानीय तह तथा स्थलगत सर्वेक्षण
खानेपानी महशुल	धारा सङ्ख्या तथा पानीको उपयोग	वितरण परिमाण, मिटर रिडिङ
विद्युत महशुल	मिटर सङ्ख्या तथा विजुलीको उपभोग	वितरण परिमाण, मिटर रिडिङ
फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	सेवा लिनेको सङ्ख्या	गाउँपालिका, सेवा प्रदायक
ढल निकास सेवा शुल्क	सेवा लिनेको सङ्ख्या	गाउँपालिका, सेवा प्रदायक
हाटबजार सेवा शुल्क	हाटबजार क्षेत्रको क्षेत्रफल	स्थलगत सर्भेक्षण
पशु वधशाला सेवा शुल्क	औषत पशु वध सङ्ख्या	स्थलगत सर्भेक्षण
सार्वजनिक संरचना मर्मत सम्भार शुल्क	प्रत्यक्ष सेवा लिनेको सङ्ख्या	स्थानीय तह
भाडा तथा बहाल	भाडा बहालमा दिएको पसल, घर तथा प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
मेसिन तथा औजार	भाडामा दिएको मेसिन तथा औजार र	स्थानीय तह

भाडा	प्रचलित भाडा	
ताल, पोखरी तथा जग्गा भाडा	ताल, पोखरी तथा जग्गाहरुको सङ्ख्या तथा क्षेत्रफल तथा प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
प्राकृतिक स्रोत	निस्काशन परिणाम	EIA प्रतिवेदन, स्थलगत सर्भेक्षण

कुल आय सम्भाव्यता पहिचान (शिर्षकगत रुपमा विश्लेषण गर्ने)

विवरण	सङ्ख्या	औषत कर वा शुल्कको दर	सम्भाव्य रकम
ठूला			
मझौला			
साना			
कुल आय सम्भाव्यता			

खुद आय सम्भाव्यता पहिचान

विवरण	रकम
कुल आय सम्भाव्यता	
खुद आय सम्भाव्यता: करको दायरामा ल्याउन सकिने (कुल सम्भाव्यताको ... प्रतिशतले हुने रकम)	

खुद आय सम्भाव्यता पहिचान (आय ठेक्का)

विवरण	रकम
कुल आय सम्भाव्यता	
करको दायरामा ल्याउन सकिने (कुल सम्भाव्यताको ... प्रतिशतले हुने रकम)	
घटाउने, ठेकेदारको ओभरहेड खर्च (आयको १५ प्रतिशतले हुने रकम)	
घटाउने, ठेकेदारको नाफा (आयको १० प्रतिशत)	
खुद आय सम्भाव्यता (प्रारम्भिक ठेक्का अङ्क)	

निश्कर्ष:

सम्भाव्यता पहिचान पछि आय सङ्कलनमा ठूलो खाडल (GAP) देखिएका आय शिर्षकहरु	खाडल ठूलो हुनुको कारण	समाधानका उपायहरु

अनुसूची ५: आय प्रक्षेपणको ढाँचा

राजस्व सङ्केत	राजस्व शिर्षक	यथार्थ	अनुमान	प्रक्षेपण		
		२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
१००००	राजस्व तथा अनुदान					
११०००	स्थानीय कर					
११३००	सम्पत्ति कर					
११३१४	भूमि कर (मालपोत)					
११३२१	घर बहाल कर					
११३२२	बहाल विटौरी कर					
११३५१	व्यवसाय कर					
११४५१	सवारी साधन कर					
११४७०	मनोरञ्जन कर					
११४७२	विज्ञापन कर					
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर					
११६१४	रेडियो, एफ.एम. सञ्चालन दस्तुर					
११६२१	चालक अनुपति पत्र, सवारी दर्ता किताव सम्बन्धी दस्तुर					
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोबारमा लाग्ने कर					
११६९१	जडीवुटी, कवाडी जीवजन्तु कर					
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय					
१४२१२	सरकारी सम्पत्ति विक्रीबाट प्राप्त रकम					
१४२१३	अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम					
१४२१७	खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग वापतको शुल्क					
१४२१८	विद्युत सेवा शुल्क					

१४२१९	अन्य सेवा शुल्क					
१४२२१	न्यायिक दस्तुर					
१४२२४	परीक्षा शुल्क					
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क					
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क					
१४२४२	नक्शा पास दस्तुर					
१४२४३	सिफारिस दस्तुर					
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दस्तुर					
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर					
१४२४६	मुल्याङ्कन दस्तुर					
१४२४९	अन्य दस्तुर					
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत					
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत					
१४५३१	सरकारी सम्पत्ति विक्रीबाट प्राप्त आय					
१४४००	**वस्तु तथा सेवामा आधारित कर**					
१४४११	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मु.अ.क.					
१४४२१	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने अन्त: शुल्क					
१४४५६	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने सवारी कर					
१४१७०	**राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय**					
१४१७१	वन रोयल्टी					
१४१७२	खानी रोयल्टी					
१४१७३	जलस्रोत रोयल्टी					
१४१७४	पर्वतारोहण रोयल्टी					
१४१७५	पदमार्ग रोयल्टी					
१३३१०	**अन्तरसरकारी अनुदान**					
१३३११	समानीकरण अनुदान					
१३३१२	शसर्त अनुदान					
१३३१३	विशेष अनुदान					

१३३१४	समपुरक अनुदान					
१३३१५	अन्य अनुदान					
१३३२०	**अन्तरसरकारी पुँजिगत अनुदान**					
१३३२१	शसर्त पुँजिगत अनुदान					
१३३२२	विशेष पुँजिगत अनुदान					
१३१००	**द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान**					
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान					
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजिगत अनुदान					
१३२००	**वहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान**					
१३२१०	**वहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान**					
११२११	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान					
११२११	गैरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान					
१३२२०	**वहुपक्षीय वैदेशिक पुँजिगत अनुदान**					
११२२१	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पुँजिगत अनुदान					
११२२१	गैरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पुँजिगत अनुदान					
३३१००	**आन्तरीक दायित्व**					
३३१९०	**खुद आन्तरिक ऋण**					
३३१९१	अन्य आन्तरिक सरकारबाट प्राप्त ऋण					
३३१९३	अन्य सङ्घ संस्थाबाट प्राप्त ऋण					
३३२००	**वाह्य वित्तिय दायित्व**					
३३२४१	वैदेशिक ऋणको प्राप्ति					
	जम्मा राजस्व, अनुदान तथा दायित्व					

गाउँपालिका/नगरपालिकाको आय संरचनाको सारांश

क्र.सं.	**राजस्व शिर्षक**	**यथार्थ आय**	**प्रस्तावित आय**	**प्रक्षेपित आय (आगामी ३ आ.व.को)**		
		२०७७/७८	**२०७८/७९**	**२०७९/८०**	**२०८०/८१**	**२०८१/८२**
१	आन्तरिक आय					
२	सङ्घीय राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त आय					
३	प्रदेश राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त आय					
४	अनुदान					
५	दायित्व					
६	जनसहभागिता					
	कुल आय					
कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशतमा)						

अनुसूची ६: माईन्युट

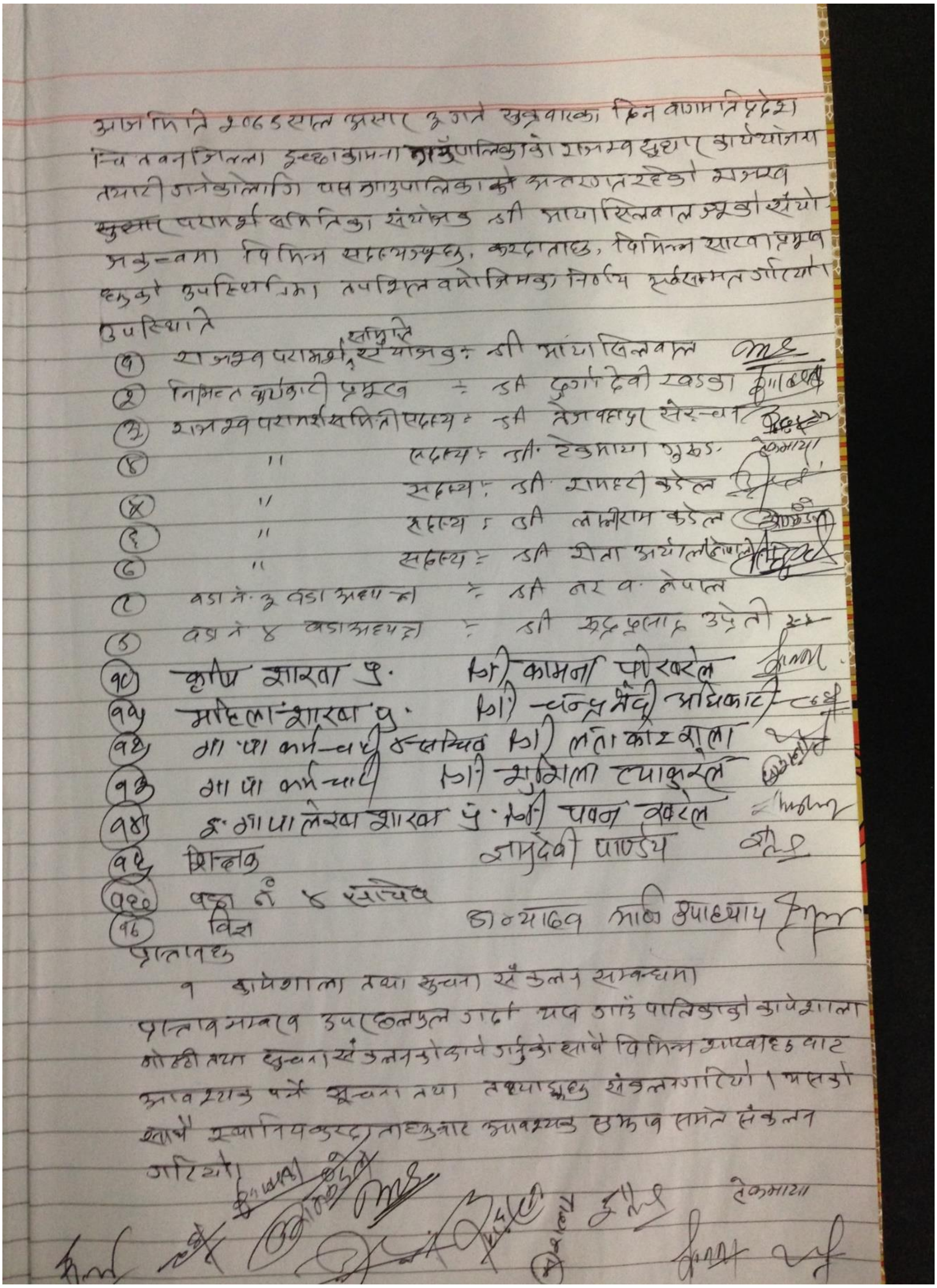
आज मिति २०७९ साल असार ३ गते शुक्रवारका दिन बागमती प्रदेश चितवन जिल्ला इच्छाकामना गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी गर्नेकालागि यस गाउँपालिकाको अन्तरगत रहेको राजस्व सुधार परामर्श समितिका संयोजक श्री माया सिलवाल ज्यूको संयोजकत्वमा विभिन्न सदस्यज्यूहरु, करदाताहरु, विभिन्न शाखा प्रमुखहरुको उपस्थितिमा तपशिल बमोजिमका निर्णय सर्वसम्मत गरियो।

उपस्थिति

(१) राजस्व परामर्श समिति संयोजक : श्री माया सिलवाल
(२) निमित्त कार्यकारी प्रमुख : श्री दुर्गा देवी खड्का
(३) राजस्व परामर्श समिति सदस्य : श्री तेज बहादुर सेरचन
(४) " सदस्य : श्री टेकमाया गुरुङ
(५) " सदस्य : श्री रामहरी कडेल
(६) " सदस्य : श्री लक्ष्मीराम कडेल
(७) " सदस्य : श्री सीता अर्याल
(८) वडा नं. ३ वडा अध्यक्ष : श्री नर ब. नेपाल
(९) वडा नं ४ वडा अध्यक्ष : श्री रुद्र प्रसाद उप्रेती
(१०) कृषि शाखा प्र. श्री कामना पोखरेल
(११) महिला शाखा प्र. श्री चन्द्र मैंया अधिकारी
(१२) गा पा कर्मचारी र सचिव श्री लता कोइराला
(१३) गा पा कर्मचारी श्री सुशिला त्याकुर्ले
(१४) इ. गा पा लेखा शाखा प्र. श्री पवन खरेल
(१५) शिक्षक जानुदेवी पाण्डेय
(१६) वडा नं ४ सचिव
(१७) विज्ञ डा. यादव प्रसाद उपाध्याय

प्रस्तावहरु

१ कार्यशाला तथा सूचना संकलन सम्बन्धमा

प्रस्तावमाथि छलफल गर्दा यस गाउँपालिकाको कार्यशाला गोष्ठी तथा सूचना संकलनको कार्य गर्नुको साथै विभिन्न शाखाहरु बाट आवश्यक पर्ने सूचना तथा तथ्यांकहरु संकलन गरियो। यसको साथै स्थानीय करदाताहरुबाट आवश्यक सुझाव समेत संकलन गरियो।

टेकमाया

आज मिति २०७९ साल असार १६ गते शुक्रवारका दिन, बागमती प्रदेश चितवन जिल्ला इच्छाकामना गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदनको छलफल गर्न यस गाउँपालिकाका उपाध्यक्ष श्री माया सिलवालको अध्यक्षतामा बैठक बसी तपसिलका राजस्व परामर्श समितिका सदस्यहरुको उपस्थिति मा देहायबमोजिमका निर्णय सर्वसम्मत गरियो।

उपस्थिति

(१) राजस्व परामर्श समिति संयोजक (गाउँपालिका उपाध्यक्ष) : श्री माया सिलवाल
(२) निमित्त कार्यकारी प्रमुख : श्री दुर्गादेवी खड्का
(३) राजस्व परामर्श समिति सदस्य : श्री तेजब श्रेष्ठ
(४) राजस्व परामर्श समिति सदस्य : श्री हेम माया गुरुङ
(५) राजस्व परामर्श समिति सदस्य : श्री मायादेवी कडेल
(६) राजस्व परामर्श समिति सदस्य : श्री लालीराम कडेल
७. राजस्व परामर्श समिति सदस्य सचिव : श्री सीता अर्याल (नेपाल)
८. वडा नं. १ वडाअध्यक्ष : श्री नरब. नेपाल
९. वडा नं. ४ वडाअध्यक्ष : श्री रुद्रप्रसाद उप्रेती
१०. इ.गा.पा. लेखा शाखा प्रमुख : श्री पवन खरेल
(११) कृषि शाखा प्रमुख : श्री कामना पोखरेल
१२. महिला शाखा प्रमुख : श्री चन्द्र बेदी अधिकारी
१३. गा.पा. कर्मचारी वडा ४ सचिव : श्री लता कोइराला
१४. गा.पा. कर्मचारी : श्री सुशीला पोखरेल
१५ शिक्षक : श्री जानुदेवी पाण्डेय
१६. विज्ञ : डा. शाहब जी उपाध्याय

प्रस्तावहरु
(१) मस्यौदा माथिका छलफल सम्बन्धमा
(२) विविध

निर्णयहरु

प्रस्ताव नम्बर १ उपर छलफल गर्दा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन माथिको छलफल उचितहरुको साथै त्यसमा रहेका समग्र पक्षलाई केलाउनुको साथै

छुटेका कुराहरूलाई समावेश गर्ने निर्णय गरियो। उपस्थित राजस्व सुधार परामर्श समिति, करदाताहरु र विभिन्न शाखा प्रमुखहरुका सुझावहरुलाई रिपोर्टगर्ने कार्य गरियो। उहाँहरुले दिएका सुझावलाई अन्तिम प्रतिवेदनमा समावेश गर्ने निर्णय गरियो।

प्रस्ताव नम्बर ४ उपस्थितहरुले उक्त राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन सन्तोषजनक रहेको र आउँदो अन्तिम प्रतिवेदन यो भन्दा उत्कृष्ट हुनेछ भन्ने कुराको पूर्ण आशा लिने निर्णय गरियो।

हेकमाया

अनुसूची ७: फोटो

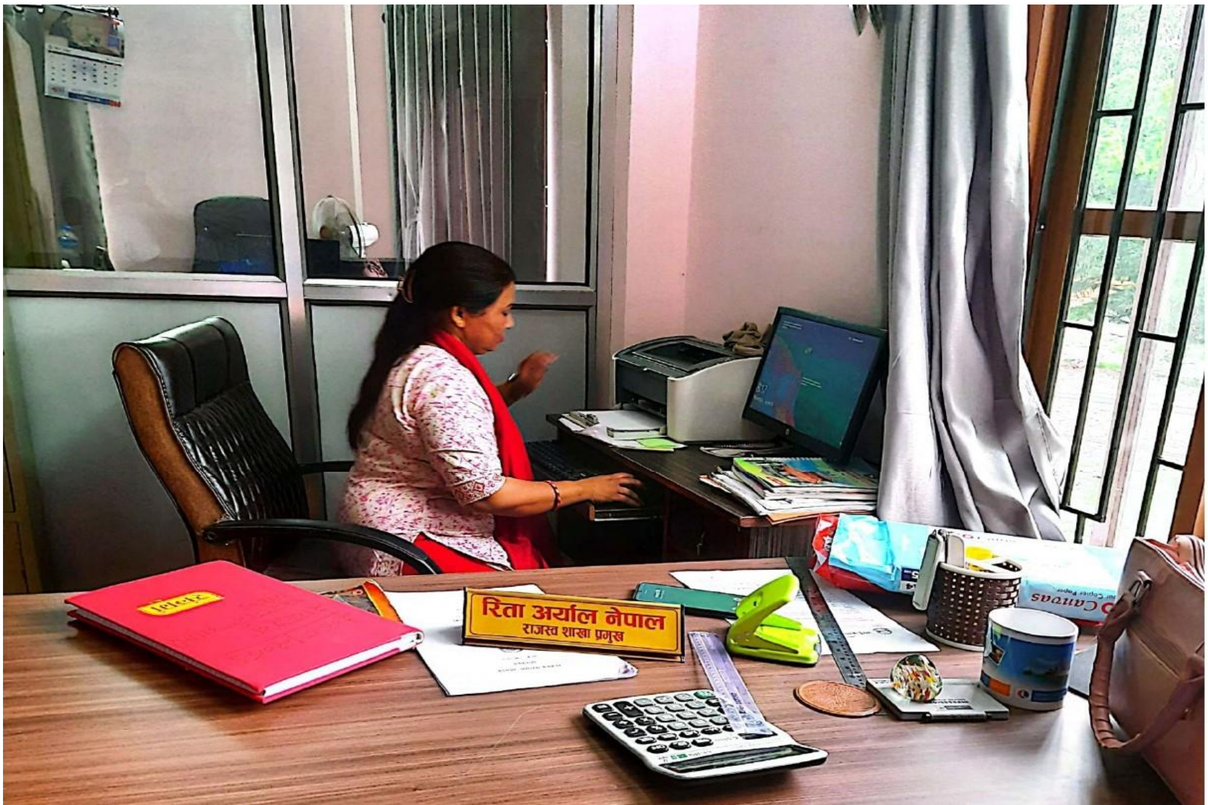

आर्थिक प्रशासन उपशाखा अन्तर्गत राजस्व तथा आर्थिक प्रशासन ईकाईको अवस्था

राजश्व सुधार कार्ययोजना २०७९/८०-०८२/०८३
इच्छाकामना गाउँपालिकाको आगामी तीन आर्थिक बर्षको
मस्यौदा प्रतिवेदन माथिको
छलफल तथा सुझाव आदान प्रदान कार्यक्रम
मिति : २०७९ असार १७ गते
आयोजक
आर्थिक सहयोग
बागमती प्रदेश
प्राविधिक सहयोग
काठमाण्डौ

SENSITIVE